

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TERRY EAGLETON

ELEŞTİRİNİN GÖREVİ

ARK

il Serin

TERRY EAGLETON

Terence (Francis) Eagleton. 22 Şubat 1943 doğumlu İngiliz edebiyat eleştirmeni. Pendleton De La Salle College'de ve Cambridge Trinity College'de eğitim gördü. Raymond Williams'ın öğrencisi oldu. 1964'te Cambridge Jesus College'de İngiliz Edebiyatı öğretim üyeliğine atandı. 1969'dan yakın zamanlara kadar Oxford Wadham College'de öğretim üyesi idi. Halen Oxford Üniversitesinde İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörüdür.

Eagleton, 1960'ların Katolik solcu dergisi *Slant*'ın kurucularından birisi olmuştur. İlk ürünlerini "Katolik solun" siyasi anlayışı konusunda yazdığı bir dizi deneme ve kitap oluşturur. Yazının eleştirel yapılarını üç kümeye ayırabiliriz: Kuramsal incelemeler, pratik eleştiri ve "popüleleştirilen" yapıtlar. Son iki küme doğrudan doğruya kuramsal incelemelerden doğar, çünkü *Eleştirinin Görevi*'nde Eagleton'ı savunduğu gibi, sosyalist aydının en temel ödevlerinden birisi, içinde kendisinin ve kitlelerin kültürünün sosyalist kurumlarını barındıran bir "karşı kamu alanının" yaratılmasına yönelik çalışmasıdır. Bu yüzden, Eagleton'ın yapıtlarından kimileri diğer yapıtlarından daha somut ve açıktır.

Eagleton, eleştirmenin payına düşen işin, onun edebiyat-ideoloji ilişkisini çözümleyişinden kaynaklandığını düşünür. O yüzden eleştirmen edebi yapının görünüşteki birliğini ve doğallığını, onun örtük bilgilerini, yapının kendi kendisine dışavuramayacağı durumları ve gelişmeleri açığa vurmak üzere paramparça etmelidir. Bunu yapmak için eleştiri kendisini metnin ve onun kuşatıcı ideolojisinin dışına bir yere yerleştirmelidir. Bu eleştirel planda metnin "kapalı", çözüldürülmüş ya da tamamlanmış olmaktan çok -birbirleriyle çatışan dillerin, simgelerin ve türlerin alanı olarak- "açık" diye görüldüğü bir edebiyat görüşü saklıdır.

Eleştirinin Görevi adlı kitabında Eagleton, kurum olarak edebiyat eleştirisini irdelemektedir. Jürgen Habermas'tan ödünç aldığı "kamu alanı" kavramının 18. yüzyıl başlarında ortaya çıkan modern eleştirinin salıkcı devletten bağımsız olarak yaratılmasında gerçekten kültürel bir ağırlığı olduğunu öne sürdü. Oysa çağımızda yapılan eleştiri amacından saptığından ve izleyicilerini yitirdiğinden gözlerden ırak bir köşeye atılmıştır. Bu durumdan kurtuluş, Eagleton'ın eleştirinin geleneksel görevi diye baktığı, içinde siyasal iktidarı yayıldığı, topadanarak yeniden üzerinde baskı kurduğu toplumsal yaşamla eleştiriye bağtırmaktan geçer. Eleştiri kendisine ancak, gücünü kadın hareketlerinden ve sesikısılmış diğer kesimlerden alan "karşı kamu alanına" katılmakla, güntümüz toplumlarında kültürel ve siyasal bakımdan gerçekten anlamlı bir yer bulabilir. Öyleyse, yaşamla düzenleyen kurumların varlık nedenlerini ve amaçlarını sorgulamak, eleştirinin en önemli görevlerinden birisi olmalıdır.

Başlıca Yapıtları: *Shakespeare and Society* (1967; Shakespeare ve Toplum), *Exiles and Emigrants* (1970; Sürgünler ve Mülteciler), *Marxism and Literary Criticism* (1976; Edebiyat Eleştirisi Üzerine, çev. H. Gönenc, Eleştiri Yayınları, tarihsiz), *Criticism and Ideology* (1976; Eleştiri ve İdeoloji, çev. E. Tamm-S. Öztopbaş, İletişim Yayınları, 1985), *Walter Benjamin or Towards a Revolutionary Criticism* (1981; Walter Benjamin ya da Devrimci Eleştiriye Doğru), *Literary Theory* (1983; Edebiyat Kuramı, çev. E. Tamm, Ayrıntı Yayınları, 1990) *Saints and Scholars* (1987; Azizler ve Alimler, çev. Osman Alınbay, Ayrıntı Yayınları, 1992), *Ideology: An Introduction* (1991; İdeoloji Bir Giriş, çev. Mutlalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, 1996).

BİLİM VE SANAT YAYINLARI / ARK

Birinci Basım: ARK, Ankara, 1998

© Verso, 1984, 1996

**Bu kitabın Türkçe'deki tüm yayın hakları
Metis aracılığıyla
Bilim ve Sanat Yayınları'na aittir.**

**Kitabın Özgün Adı
The Function of Criticism**

**Yayına Hazırlayan
A. Baki Güçlü**

**Kapak Tasarımı
Ümit Öğmel**

ISBN 975-7260-26-6

Baskı: Cantekin Matbaacılık

Terry Eagleton

Spectator'dan Yapısalcılık sonrasına
ELEŞTİRİNİN GÖREVİ

çeviren
ismail serin

ARK

British Library
Kütüphane Bilgi Kartı

Eagleton, Terry
Eleştirinin Görevi (The Function of Criticism)

1. Eleştiri –Toplumsal yönleri –İngiltere

2. Eleştiri –İngiltere –Tarih

I. Başlık

801`.95`0942

PN99.G7

til

Toril

min kjaereste venn

ÇEVİRENİN NOTU:

Sayfa altlarına konulan, okuyucuya yardımcı olacağını umduğumuz açıklamalar aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir. Bu açıklamaları koyarken kitapta çok fazla geçmeyen ve haklarında Türkçe kaynaklardan kolayca bilgi bulunabilecek maddeler gözardı edilmiştir.

The Cambridge Guide to Literature in English, Ian Ousby, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 1996.

A Dictionary of Literature in the English Language, Der. Robin Myers, Braunschweig: Pergamon Yayınları, 1970.

The Oxford Companion to English Literature, Der. Sir Paul Harvey, New York: Oxford Üniversitesi Yayınları, 1969.

The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms, Chris Baldick, Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları, 1991.

Önsöz:

Belki de bu kitabın ardındaki itici gücü en iyi, birtakım konular ya da yazarlar üstüne araştırma yapmaya girişen bir eleştirmenin aniden bir dizi rahatsız edici soruya kapıldığı anı düşleyerek betimleyebilirim. Böylesi bir araştırmanın *yararı* nedir? Kime ulaşmak, kimi etki altına almak, kimin üzerinde iz bırakmak niyetindedir? Toplumun, bir bütün olarak böylesi eleştirel bir eyleme yüklediği görevler nelerdir? Eleştirmen, eleştiri kurumunun kendisini sorunsuz saydığı sürece güven içinde yazıp çizebilir. Söz konusu kurum köklü sorunlarla bir kere karşı karşıya bırakılmaya görsün, eleştiri eylemlerinin her birinin kendisinden kaygılanmaya ve kuşulanmaya başlaması beklenecektir. Bugün de, böylesi eylemlerin, kendilerine duydukları tüm geleneksel güvenle apaçık sürüyor olması gerçeği, kuşkusuz eleştiri kurumunun bunalımının ya yeterince ayrıntılı ortaya konmadığının ya da bundan bile isteye yan çizildiğinin bir göstergesidir.

Bu kitabın savını, eleştirinin günümüzde temel toplumsal görevlerinin tümünü aksattığı düşüncesi oluşturmaktadır. Eleştiri artık ya edebiyat endüstrisinin kamu ilişkileri kolunun bir parçasıdır ya da bütünüyle üniversitelerin içinde kalan bir konudur. Oysa durumun hep böyle olmadığını, bugün bile durumun böyle olmasının gerekmediğini, on sekizinci yüzyıl başından günümüze İngiltere’de eleştiri kurumunun aşırı seçici davrandığı bir tarihi yardımıyla göstermeye çalışacağım. Bu kısa incelemenin yol gösterici kavramı, ilk kez Jürgen Habermas’ın *Kamu Alanının Yapısal Dönüşümü* (1962) adlı yapıtında geliştirdiği “kamu alanı” kavramıdır. Bu kavram tartışma doğurmayan bir kavram olmadığını kesinlikle kanıtladı: İdeal bir model ile tarihsel bir betimleme çevresinde kararsız bir biçimde dolanıp duruyor; tarihin dönemleme gibi ciddi sorunlarıyla boğuşuyor; Habermas’ın kendi kitabındaki hayli tartışmalı belli bir sosyalizm görüşünden de kolaylıkla kopamıyor. “Kamu alanı” kavramı, nostaljik, idealleştirici çağrışımlarından kurtarılması güç bir kavramdır; “organik

toplum” kavramı gibi kimi zaman köklerinden kopmuş görünür. Bununla birlikte, buradaki niyetim bu kuramsal tartışmalara girmek değildir; daha çok, belirli bir tarihi aydınlığa çıkarmak için esnek ve fırsatçı bir biçimde, kavramın görünümünü sıralamaya uğraşacağım. Elbette, tarih içinde bu geriye dönük bakış hiçbir biçimde siyasal çıkarlardan arınmış değildir: Üniversitelerin içinden egemen sınıf kültürünün eleştirisini destekleme önemli görevinin ötesinde, günümüzde eleştirinin bir kere daha yerine getireceği köklü toplumsal görevlerinin neler olduğu sorusunu ortaya atma yolu olarak gördüğüm için bu tarihi inceliyorum.

Bu kitap için beni değerli yardımlarıyla destekleyen, özellikle Perry Anderson, John Barrell, Neil Belton, Norman Feltes, Toril Moi, Francis Mulhern, Graham Pechey ve Bernard Sharratt’a teşekkür ederim. Ayrıca, bu fikirlerin bir bölümünü ilk defa kendilerine açtığım Melbourne Üniversitesi’nden Terry Collits ile David Bennett’in yakınlığına ve yoldaşlıklarına derinden minnettarım.

T.E.

Eleştirinin Görevi

I

Modern Avrupa'da yapılan eleştiri, saltıkçı devlete karşı verilen savaşımdan doğmuştur. On yedinci ve on sekizinci yüzyılda bu baskı rejimi altındaki Avrupa burjuvazisi kendine, içinde yetkeci bir siyasetin merhametsiz fermanlarından çok, ussal yargıya ve bilgiye dayalı eleştirinin bulunduğu gidimli¹ ayrı bir uzam açmaya başlamıştı. Jürgen Habermas'ın tanımladığı gibi, devlet ile sivil toplum arasında denge kuran bu burjuva "kamu alanı", usa uygun söylemlerin özgür ve eşit alışverişi için bireylerin biraraya gelerek düşüncelerinin etkili bir siyasal güç biçimi olduğunu düşündükleri görece birleşik toplulukla kendilerini kaynaştırdıkları (kulüpler, gazeteler, dergiler ve kıraathaneler gibi) toplumsal kurumlar evrenini içine alır.¹ Kibar, bilgili bir kamuoyu, zorbalığın keyfi buyruklarıyla boy ölçüşür; kamu alanının aydınlık uzamı içinde bireylere güya konuşacakları ve yargıda bulunacakları sanlar ihsan eden şey artık toplumsal güç, ayrıcalık ve gelenek değil; evrensel bir us oydaşımı içinde paylaşım yoluyla karşılıklı konuşan öznel olarak atandıkları derecelerdir. Kendi içinde saltık olan böyle bir usun kuralları, soylu yetkenin küstahlığına sırtını döner. Dryden'in dikkatleri çektiği gibi, bu kurallar "yetkeden çok; usa uygun, sağlam düşünme üzerine kuruludur."²

Peter Hohendahl şöyle yazar: "Aydınlanma Çağı'nda, eleştiri kavramı kamu alanı kurumundan ayrılamaz. Her yargı kamuya yönelik

¹ Gidimli [discursive]: Bir tasarımdan, önermeden ötekine geçerek, çıkarımlar yaparak, bir önermeden ötekine mantıksal yolla ilerleyerek, ilkedeki sonuca ulaşan, parçadan bütünlüğü olan bir düşünce oluşturan düşünme yolu.

olarak tasarlanır; okurla iletişim, sistemin tamamlayıcı bir parçasıdır. Okuyan kesimle girdiği bu ilişki aracılığıyla, eleştirel düşünme, özel olma karakterini yitirir. Eleştiri kendini tartışmaya açar, ikna etmeye girişir, çelişkiyi davet eder. Kamu içindeki görüş alışverişlerinin bir parçası olmaya başlar. Tarihsel açıdan bakınca, modern edebiyat eleştirisi anlayışının on sekizinci yüzyılın başlarında güçlenen liberal, burjuva kamu alanına sıkı sıkıya bağlı olduğu görülür. Edebiyatın, gerek özsaygı kazanmada, gerekse saltıkçı devlete ve hiyerarşik topluma karşı insana yakışır istemleri açıkça dile getirmede orta sınıfın özgürleşim hareketlerine yardımı dokunmuştur. Eskiden soylu medislerinde saray toplumunun meşrulaştırılmasının bir biçimi olma işine yaramış olan edebiyat tartışması, orta sınıflar arasında geçen siyasal tartışmalara hazırlık yapılan bir arena haline geldi.”³ Hohendahl konu üzerinde düşünmeyi sürdürerek bu sürecin ilk kez İngiltere’de ortaya çıktığını söyler; fakat İngiliz olmanın özellikleri de göz önünde tutulacak olursa, burjuva kamu alanının, siyasal saltıkçılığa içerden bir direnmeden çok, onun canlanması sırasında pekiştirdiğinin altını çizmek gerekir. Steele’in çıkardığı *Tatler*⁴ ile Addison’ın çıkardığı *Spectator*⁵’in” merkezi kurumlar olduğu on sekizinci yüzyıl başlarındaki İngiliz burjuva kamu alanına yaşam veren etken, gerçekten ahlaksız, toplumsal açıdan da gerici soyluluğun, ahlaki açıdan düzeltilmesi ve yerilerek alaya alınmasıydı; fakat asıl itici güç, İngiliz burjuvazisinin toplumsal üstleriyle tarihsel bir ittifakı görüşmesini sağlayacak normların bir sisteme bağlanması, eylemlerin düzenlenmesi yoluyla varılan bir tür sınıf birleşmesiydi. Macaulay, Joseph Addison’ın “alayın kötüye çekilmeden nasıl kullanılacağını bildiğine” dikkat çektiğinde önu sonu demek istediği,

³ 1709-1711 yılları arasında çıkmış bir dergi. Haftada üç sayı olarak Richard Steele tarafından çıkarılmıştır. Addison da bu dergiye, değerlendirmeler ve önerilerinin yanı sıra bir dizi yazıyla katkıda bulunmuştur.

⁴ Mart 1711-Aralık 1712 tarihleri arasında Steele ile Addison tarafından çıkarılan günlük yayın. 1714’te Addison dergiye yeniden canlandırarak 80 sayı çıkardı. Pope, Tickell, Ambrose Philips yazarlar arasındadır. Aralarında Sir Roger de Coverley’in de olduğu kır soylularını temsil eden küçük bir toplulukça yönetildiği iddia edildi.

bir Pope ya da Swift'in uyumsuzluk çıkaran sövgülerinden kaçınarak, Addison'ın geleneksel egemen sınıfla dostluğunu bozmadan, onların nasıl azarlanabileceğini bildiğidir. Jürgen Habermas, kamu alanının diğer yerlerden önce İngiltere'de geliştiğine dikkati çeker; çünkü İngiliz orta sınıf aydını ve soylusu, kültürel beğeni konusundaki sorunlarla öteden beri ilgilenmiş, dahası sözgelimi Fransız benzerlerinden farklı olarak, iktisadi çıkarları su yüzüne çıkan tacir sınıfla paylaşmıştır. Bu nedenle, İngiltere'de kültürel, siyasal ve iktisadi içtenlik diğer yerlerde olduğundan çok daha belirgindir. İngiliz kamu alanını ötekilerden ayıran özelliği, onun oydaşımçı karakteridir: *Tatler* ve *Spectator*, tacir sınıfı terbiye ederek, sefih soyluluğu yücelterek İngiliz toplumunda yeni bir egemen blok yaratmada katalizör görevi gördüler. Günlük ya da haftada üç gün çıkan bu dergilerin ve bunların benzeri daha küçük yüzlercesinin sayfaları, Restorasyon sonrası İngilteresi'nde gidimli yeni bir oluşumun doğuşuna tanıklık eder: "şövalye ruhu ile Püritanlığın en iyi niteliklerini kaynaştıran" (A.J. Beljame) ve "genel beğeni ile davranış standartları için bir üslûba" (Q.D. Leavis) biçim veren yoğun bir sınıf değerleri ilişkisi. Samuel Johnson, "içten fakat yalıtık olmayan" diye addettiği Addison'ın tam da edebi biçimindeki ideolojik geçişmenin izini sürebildi. Açık ve nazık biçimde hizipçi olmayan nitelikleriyle Tory¹ Sir Roger de Coverley'nin ıskallıklarına göz yumabilen, hatta Whig² tacir Sir Andrew Freeport'a hayranlık besleyen bir siyaset olan, Addison ve Steele'in ılımlı Whigcilikleri, bu kültürel oydaşımın temelinde yatan şeydir. Addison'ın kendisi hem kentte yatırımlar yaparak hem de kırsal alanda mülk edinerek toprak zenginliği ile para zenginliğini kendi kişiliğinde kaynaştırdı. Addison'ın yorumcularından birine bakılırsa "o, kendi partisi içinde İngiliz tacirlerinin başarısının ve mübadelenin en uzdilli savunucusuydu;"⁴ fakat *Spectator* kulübü özellikle tüm saygıdeğer toplum tabakalarını yansıtmak amacıyla tasarlanıyordu (*Spectator* 34). Beljame, Addison'ın

¹ Tory: (İng.) 1830'lara kadar İngiltere'de Muhafazakâr Parti; bu partinin üyesi.

² Whig: (İng.) 1868'e kadar İngiltere'de Liberal Parti; bu partinin üyesi.

“yalnızca saraya gözlerini dikmediğini, tüm toplumu gözeterek sıradan insanın ilgisini edebiyata çekmeye, hatta usunu kullanmasını sağlamaya, yargı gücünü biçimlendirmeye, düşünmeyi öğretmeye, sanata ve yaşama ilişkin genel düşüncelerle onları donatmaya çabaladığını, edebiyat ve estetik üzerine kurslar düzenlemeyi kendisine görev edindiğini,”⁵ ifade eder. Kısacası, İngiliz egemen blokunu bideştirmeye yardım edecek olan şey kültürdür; bu tarihsel ödevin esas hamisi de eleştirmedir.

Bu durumda, İngiltere’deki modern eleştirinin, ironik bir biçimde siyasal oydaşımdan doğduğu öne sürülebilir. Kuşkusuz on sekizinci yüzyıl, didişmenin ve şiddetli kinin pek yabancı bir yüzyıl değildir; burjuva kamu alanını, evrensel bir anlaşmanın organik toplumu olarak düşünmemiz gereken bir yüzyıl da değildir. Fakat denemecilerin, broşürcülerin vahşi kavgaları, kabul edilebilir biçimde söylenebileceklerin sınırlarının tanımlanmış olduğu İngiliz toplumunda artan bir biçimde kendine güvenen egemen bir blokun aşama aşama billurlaşmasıyla ortaya çıktı. Leslie Stephen, Voltaire ve Rousseau gibi on sekizinci yüzyıl Fransız edebiyat adamlarının muhalif karakterlerini, adına yazılar yazdığı kamunun görüşlerini geniş ölçüde paylaştan, bunları açıkça dile getiren Samuel Johnson gibi eleştirmenlerle karşılaştırır.⁶ Bu, gerçekte, Aydınlanma eleştirisinin bir ironisidir; bir yandan evrensel us standartlarına başvurması, saltıkçılığa bir direniş olduğunu gösterirken, öte yandan eleştiri hareketinin kendisi, belirli görüngüleri gözden geçirip yeri değiştirilemez söylem modeline uydurmasıyla oldukça tutucu ve müdahalecidir. Eleştiri ıslah edici bir aygıttır; sapmayı şiddetle cezalandırır, ihlalleri bastırır. Yine de bu tüzel teknoloji, belli bir tarihsel özgürleşim adına kullanıma sunulmaktadır. Klasik kamu alanı, ussal temellendirmeye uğraşanlar ile uğraşmayanlar diye bölümlenecek toplum sınıflarının sınırlarının yeniden çizilerek toplumsal iktidarın gidimli bir biçimde yeniden düzenlenmesini içerir. Kültürel söylem alanı ile toplumsal iktidar dünyası yakından

bağlantılıdır; ama aynı yapıya sahip değildir. Yıkıp yeni bir biçimde inşa ederek, “dikey” derecelerini “yatay” bir zemin üzerinde geçici olarak tersyüz etmesiyle, kültürel söylem alanı toplumsal iktidar dünyasının önünü keser ve onun üstünlüklerini askıya alır. Hohendahl durumu, “ilkece, toplumsal ayrıcalıklar, halktan yurttaşların kamu topluluğu biçiminde her toplanışlarında tanınmadı. Okumuşların dernek ve kulüplerinde statü askıya alındı, böylece eşitler arasında tartışmalar yapılabilirdi. Yetkeci, soylu sanat değerlendirmeleri, yerlerini eğitilmiş sıradan insanlar arasındaki söyleme bıraktılar.” diye yorumlamaktadır. İngiliz toplumunun geleneksel iktidar yapısı üstüne, bu toplumun hegemonyasını adanmaklı desteklemek üzere anbean onun üstünlüklerini çözümlenen yeni bir kültürel oluşum ayrıntısıyla planlandı. On sekizinci yüzyıl İngilteresi’nin kıraathanelerinde (yalnızca Londra’da sayıları üç binin üzerindeydi) “yazarlar, eşitlikçi bir bağlam içinde, ister soylu, ister köylü, vaiz, tacir ya da meslek sahibi biri olsun, koruyucularıyla birlikte bulunuyordu... Bu, çağın edebiyat demeklerine üyeliğin şairler ve diğer yazarların yanı sıra politikacıları, diplomatları, avukatları, tarımbilimcileri, bilimadamlarını, doktorları, cerrahları, aktörleri de içine alan büsbütün ayrışık bir karakteri olduğunun bir işaretiydi.”⁸ Beljame, “kıraathaneler derli toplu fikirler sağladı. İnsanlar buralarda tanışarak görüş alışverişinde bulundular, gruplar oluşturarak belli bir sayıya ulaştılar. Kısacası, bunlar aracılığıyla, daha sonraları hesaba katılmak zorunda kalınacak kamuoyu oluşmaya başladı.”⁹ diye yazar. Addison’ın Viktoryen yaşamöyküsü yazarına göre “Addison, on sekizinci yüzyıldaki kamuoyunun asıl mimarıdır.”¹⁰ Söylem siyasal bir güce dönüşür: Kendinden geçmiş Beljame, “genel kültürün her yöne doğru serpilmesi, toplumun tüm sınıflarını birleştirdi.” diye yazar. Okuyucular artık Püritanlık ile şövalyeliğin, saray ile kentin, Londra ile taşranın su sızdırmaz kompartımanlarında yalıtılmıyordu: *Tüm İngilizler artık birer okuyucu idiler.*¹¹ Beljame kuşkusuz biraz abartıyor: *Spectator*, toplam nüfusu aşağı yukarı beş buçuk milyon olan bir ülkede yaklaşık üç bin adet satıyordu; bu dönemde her bin kişiden onu kitap

satın alıyordu. İngilizlerin büyük çoğunluğu ya okuma yazma bilmiyordu ya da güçbela okuyordu. Defoe'nun kesinlikle abartılı "bu bolluk kentinde (Londra) en önemli olaylar üzerine yorum yapan, *Arrıpa*'da patlak veren büyük eylemleri yargılayan cahil bir tamircinin olmadığı çok az kütüphane rastlarsınız ve bir iki lokanta vardır ki, Majestelerinin konuşmalarını ya da çağın en ünlü kişilerinin yazılarını eleştiren bir *Hurdacı*, bir *Ayakkaşı tamircisi* ya da bir *Kapı* hep karşınıza çıkmasın"¹² savına karşın kamu alanının duyarlı uzamı papaz ve cerrahlardan tutun da tarla emekçilerine, ev uşaklarına kadar genişlemiş görünmüyor. Yine de Beljame kendi açısından can alıcı noktayı yakalamıştır: Usul olan öznelar arasında sürüp giden yüksek düzeyli söylemin bu bitmez tükenmez dolaşımı içinde tehlikeli olan, yeni bir iktidar bloğunun temelinin atılmasında sözleşilmesidir. John Clarke'a göre "dünyadaki iyi edebiyata yalnızca dinin ve erdemin amaçlarına sadakatle boyun eğdiği için değil, benzer biçimde iyi siyasete ve sivil yönetime de şapka çıkardığı için sahip çıkılmalıdır." Thomas Cooke, "şiiisel yaratıdaki iyi beğenin desteklenmesi, iyi huyların desteklenmesi gibidir. Bir devleti, iyi bir yazarın yüreklendirilmesinden daha çok ilgilendiren başka bir şey olamaz"¹³ diye yazar.

Bu ussal uzam içerisinde konuşulmuş ya da yazılmış ne varsa, sınıfın ve konumun inceliklerine gerekli saygıyı gösterir; ama konuşma ediminin kendisi, *énoncé*'a karşıt olarak *énonciation*,¹ sınıfsal içeriğiyle arası açık bir eşitlik, özerklik ve karşılıklılığı tam kıvamında betimler. Söz söyleme ediminin ta kendisi, üzerine konuştuğu hiyerarşi ile bunun

¹ *énoncé*: (Fr) Önerme, anlatım. *énonciation*: (Fr) Açıklama, dile getirme. Yapısalcı kuram içerisinde söylenen (*énoncé*) ile söyleme süreci ya da edimi (*énonciation*) arasında gözlemlenen farklılığı anlatan terimlerdir. Örneğin dilbilimci Émile Benveniste *énonciation*'u, konuşmacı ya da yazarın bir dil içerisinde bir "ben" konumundan "sen'e" ve "onlara" hitap etmeyi benimsemesiyle açıklar. Öznenin dilden böylelikle ayrılması, özelde ruhbilimci Jacques Lacan, genelde yapısalcılık sonrası kuramcılarının epeyce ilgisini çekmiştir. Edebiyat çözümlemesinde bu farklılık, birinci, ikinci tekil kişi adılan ve diğer *énonciation* gösterenlerinin apaçık olduğu *discours* ile *énonciation*'un ortadan kalktığı ya da *énoncé*'un arkasında kaldığı daha nesnel *histoire* arasında bir başka ayırma daha yol açar.

dışında kalanları çeliştirmekle tehdit eden yarı-aşkınsal özneler topluluğunu, evrensel bir ussal alışveriş modelini açığa çıkarır. Kamu alanı bir bakıma tüccar sınıfın çelişkilerini, onun ilişkilerini cesaretle tersine çevirerek çözer: Eğer burjuva liberal kuramına sıkıntı veren şey, doğal hukuk düzeyindeki soyut bir eşitliğin farklılığa dayalı gerçek bir hukuk sistemine dönüştüğü bir süreç ise, burjuva kamu alanı söz konusu farklılığa dayalı hukuku kendisinin çıkış noktası olarak alacak ve söylem alanı içerisinde bunları yeniden soyut bir eşitliğe çevirecektir. Gerçek serbest piyasa, içinde kuşkusuz birtakım normatif düzenlemeleri barındıran kültürel söylemin kendisidir; eleştiriye düşen görevse bu normları, saltıkçılığın ve kargaşanın ikisinin birden yadsınmasıyla, yönetmektir. Söylenenler, meşruluklarını ne bir ileri olarak kendilerinden ne de söyleyenin toplum içindeki sanından değil; tersine bir önerme olarak tam da söyleme olayına kazanmış belli bir uslamlama modeline uygunluğundan alırlar. Bir kimsenin konuşmacı sanı, o kimsenin toplumsal sanından türeyen söyleminin yetkesinden çok, söyleminin biçimsel karakterinden türer. Gidimli kimlikler doğuştan gelmezler; aksine yüksek düzeydeki söyleşilere katılma ediminin ta kendisince oluşturulurlar. Bu, bir kerteye kadar, doğuştan us sahibi özneler olduktan sonra diğerleriyle sözleşme yaparak ilişkiye girdiğimizi savlayan Lockeçu us ile ayrılık içindedir. Tersine, kamu alanı kendi sınırları ötesindeki doğuştan us sahibi kimlikleri tanımaz; ussallık kabul edilen şey, düşüncelerini kesinlikle bu sınırlamalar içinde dile getirme yetisidir. Us sahibi olanlar, belli bir söylem kipine yetisi olanlardır; ancak bu, söz konusu kipi yayma ediminden başka bir yolla yargılanamaz. Böylece, kamu alanı içinde işbirliğine girmek herkesin dilediği gibi davranma hakkının ölçütü haline gelir; kuşkusuz malı mülkü olmayanların –on sekizinci yüzyıldaki anlamıyla “çıkarı” olmayanların– bu evrene katılmaları düşünülemez. Bununla beraber, kamu alanı bu çıkarlar doğrudan tartışılmasın diye ortaya çıkmamıştır; tersine söz konusu çıkarlar kamu alanının, tarafsız incelemenin yapısına tamamen olanak veren, üstü örtülü sorunsalı olmuştur. Yalnızca

çıkarları olanlar tarafsız davranabilirler. Yetkelerinin güvencesinin tam da ayrılmaz biçimde verildiği bu uzam içindeki her bir sözü gölge gibi izlemek, taşıdığı kısmi, yerel iletinin üzerinde yükselen ve bir yargı olarak bu iletinin üstünde duran söz söyleme ve alışveriş biçiminde durmaksızın çoğalan evrensel usun kendisinin biçimi ve sonucudur. Böylece, tüm sözler kendilerini tam bir üretim noktasında evrensel konuma yükselten bir düzen içerisinde hareket ederler ve ne her bir önermesi tümüyle önceden varolan ne de kesinlikle buna indirgenebilen, fakat konuşulanların, zor anlaşılan “yeti” kavramında olduğu gibi, hepsiyle ve onu aşanlarla anında özdeş olan bir meşruluğu bunların içlerine kaydederler. Söz söyleme ve alışverişin kurallara bağlı gerçek biçimi, tekil önermelerle bütün bir gidimli oluşum arasındaki ilişkiyi düzenleyen şeydir; bu biçim devletin meta üretimini düzenlemesi gibi, ne dış bir merkezce dışardan dayatılır, ne de önermenin kendisine bütünüyle organik olarak bağlıdır. Böylece burjuvazi söylem içerisinde kendi öz toplumsal ilişkilerinin idealleştirilmiş bir imgesini açığa çıkarır: D’Israeli, *Periodical Essays* (1780) adlı çalışmasında “Bir ülkenin aydınlarının, aralarında doğal ve siyasal eşitliğin olduğu bağımsız bir *Free Burghers* kümesi”¹⁴ olduğuna dikkat çeker. Goldsmith’in, “harfler cumhuriyeti” deyişinin önemini vurgulaması boşuna değildir; çünkü burjuvazinin özgürlük düşüne, sürekli piyasada bulunan, tükenmek bilmeyen ve her bir üreticinin özerkliğini tekrar tekrar teyit eden bir kip içerisinde adilce alışveriş yapılan metaların söylemin kendisi olduğu küçük üreticiler toplumundan daha uygun ne olabilirdi ki? Yalnızca bu gidimli alan içerisinde dayatmasız alışveriş olanaklıdır; çünkü ikna etmek egemenlik kurmak değildir ve başkalarıyla aynı düşüncede olmak rekabet içinde olmaktan çok, işbirliği içinde olmak demektir. Dolaşım burada sömürsüz yoluna devam edebilir, çünkü kamu alanı içerisinde ikincil toplumsal sınıflar yoktur –gerçekte, görmüş olduğumuz üzere ilkece hiç toplumsal sınıf yok. Kendi ideolojik imgesine göre kamu alanı için tehlikeli olan güç değil, ustur. Dayandığı temel yetke değil,

doğruluktur; geçer akçesi ise egemenlik altına almak değil, ussallıktır. Kamu alanının tüm söylemi bu köktenci siyaset ve bilgi ayrışması üstüne kurulmuştur; bu ayrılma ne zaman ki daha az usa uygun olmaya başlar, işte o zaman kamu alanı ufalanmaya başlayacaktır.

On sekizinci yüzyılın başlarındaki dergiler ortaya çıkmakta olan burjuva kamu alanının asal öğeleriydi. A.S. Collins'in yazdığı gibi bunların "çok güçlü eğitici etkileri vardı, dahası siyaseti de geniş, ulusal bir kamuoyu oluşturarak etkiliyorlardı."¹⁵ Jane Jack dergileri, bunların "yüksek sınıf arasında benimsenmiş olduklarını" da unutmuyarak bu yüzyılın ilk yarısının egemen edebi biçimi olarak görür.¹⁶ Leslie Stephen ise dergileri "zamanın en başarılı yeniliği"¹⁷ diye betimler. *Tatler* ve *Spectator* kendisinden öncekilere göre niteliksel bir gelişmeyi temsil eder: Richard P. Bond, "Daha eski bir dizi dergi, özgün eleştiriler yerine özetler ve alıntılarla dolu etraflıca bilgi taşıyan yazılara ağır bir biçimde teslim edilmişti. Birkaç gazete, edebiyatın seçkin örneklerine yer vermeyi kabul etmişti. Ama hiçbir dergi, dikkatini sanata, özellikle de edebiyata vererek hem ciddi hem de güler yüzlü bir yolla beğeniyi yükseltmeye girişmemişti. *Tatler* bunu yapan ilk İngiliz dergisidir."¹⁸ diye aktarır. Kuşkusuz bu, modern anlamda "profesyonel" eleştiri değildi daha. Steele'in kendi edebiyat yorumları herhangi kuramsal bir yapıdan ya da egemen ilkedен yoksun, *ad hoc* ve izlenimciydi; Addison ise bir parça daha çözümlemeciydi ama eleştirisi genel düşünüşünde olduğu gibi özünde deneyciydi ve Hobbes ile Locke kalıpları içinde etkiliydi; edebi yapının yararcı psikolojik sonuçlarıyla –daha teknik ve kuramsal sorunlardan çok, "Bu hoş a gider mi, nasıl hoş a gider?" gibi sorularla– ilgileniyordu. Bu noktada bütün edebiyat eleştirisi, daha teknik biçimleri varolsa bile, henüz özerk bir uzmanlık söylemi değildi; edebiyat eleştirisi daha çok ahlaki, kültürel ve dini düşünüşten ayrılmayan genel ahlaki insancılığın bir sektörüdür. *Tatler* ve *Spectator*, sanatı, ahlakı, dini, felsefeyi ve günlük yaşamı kuşatabilen, geniş ölçüde ve yumuşakça türdeş kılan diliyle burjuva kültür siyasetinin tasarlandırı, burada toplumsal ve kültürel ideolojinin tümüyle belirlemediğı bir

“edebi eleştirel” tepki sorunu yoktur. Burada eleştiri henüz “edebi” değil “kültürel”dir: Edebiyat metinlerinin incelenmesi; hizmetçilere gösterilen tavır, hanımlara karşı sergilenen nezaket kurallarını, kadının konumunu ve aile içi sevecenliğini, İngiliz dilinin arılığını, evlilikte aşkın yerini, duyguların psikolojisini ve giyim kuşamın yasalarını araştıran daha geniş bir girişimin görece marjinal bir anıdır. Koşut bir çizgi “İngiltere’de siyaset, iktisat, kilise, toplum ve ahlak konularını ele alan ilk ünlü makale dergisi olan”¹⁹ Defoe’nun çağdaş, geniş ölçüde etkili dergisi *Review*’de¹ de seçilebilir. Edebiyat uzmanı olmaktan çok kültürel taktik adamı olan eleştirmen, uzmanlaşmaya karşı direnmeliydi: Addison *Spectator*’ın 291. sayısında “İşin doğrusu, her yönüyle bilimlerin iç yüzünü iyice öğrenmeden bir insanın kendisini eleştirmen olarak görmesinden daha saçma bir şey olmadığını” söyler. Bilgilerle bilgiçler savaş halindedir: Addison bilimsel deney ve yeni felsefenin hayranı olsa da böylesi uğraşları, sırf bir beyefendiye uygun çalışmalar sayması yüzünden destekliyordu. Kültür yorumcusu olarak eleştirmen bir deyiş ile diğeri arasında, toplumsal pratiklerin bir alanı ile diğeri arasında aşılmaz sınırlar olmadığını teslim eder; onun işi bunların her birini, taşıyıcısı olduğu genel insancılık kurallarıyla sınayarak bunlar arasında gezinti ya da aylıklık yapmaktır. Magazinlerin ve dergilerin esnek, ayrışık biçimleri bu gevşek genişliği yansıtır: Edebi ve edebi

¹ 19 Şubat 1704’de Daniel Defoe’nun hapisten çıkması üzerine Oxford Kontu Robert Harley’in yardımıyla Defoe tarafından kurulmuş dergi. İlk *A Weekly Review of the Affairs of France, Purged from the Errors and Partiality of News-writers and Petty-Statesmen, of All Sides* adını taşıyordu. Derginin adı Defoe’nun hapse ikinci kez düşmesiyle kapanacağı yıl olan 1713’te *The Review* oldu. Haftalık çıkan ilk altı sayısından sonra haftada iki sayı, 22 Mart 1705’ten itibaren ise haftada üç sayı çıkınaya başladı. Derginin tamamı neredeyse Defoe tarafından yazılıyordu. Defoe, Harley’in gizli adamı olarak İskoçya’ya sıkça gittiği için böyle bir şeyi becerebilmesi gerçekten büyük başarıdır. *The Review*, okuyucularına Avrupa ilişkileri konusunda (İngiltere o zamanlar Fransa’yla savaş halindedir) sağlam yorumlar yaptı; zamanın toplumsal yaşamıyla ilgilendi ve okuyucularını ticari ve siyasi konularda bilgilendirdi. Defoe partizanca davranmayarak siyasi konularda düşüncelerini açıkladı; böylece İngiliz basınının ilk önder yazarı oldu.

olmayan çalışmalar ılımlı biçimde birarada varolur, ahlak denemeleri kolaylıkla anekdota ya da alegoriye kayar. Yazma konusunda okuyucunun işbirliği yapması etkin biçimde isteniyordu. (Malzemenin tükenmesi tehlikesi karşısında, bir yerden sonra Steele okuyucularını, dergide yazmazlarsa, kapanmak zorunda kalacaklarını söyleyerek uyarır.) Tıpkı yazarla okuyucu arasında ya da gerçek ile uydurma muhabir arasında olduğu gibi, edebiyat türleri arasındaki sınır rahatlıkla belirsizleşebiliyordu; *Tatler* ve *Spectator*'ın bilakis kendileri, önceki dergi biçimlerinin karmaşık bir anıtmadan geçirildikten sonra yeniden kazanılmış halleriydi; şuradan bir buluşu ödünç alıyor, oradan bir biçemi süsleyip püslüyor veya azlediyor; çeşit çeşit kaynaklardan gelen öğeleri ustaca yeniden birleştiriyorlardı. On yedinci yüzyılda çıkan bazı dergilerin (kuşkusuz İngiltere'deki en eski "edebiyat eleştirisi") işi başından aşkın okuyucular için hazırladıkları uzmanlık kitaplarının derleme ya da özetleri artık gelişkin edebiyat eleştirisi denemelerine dönüşmüştü. Bu türden erken dönem yayınların açık saçıklığının, edebi değersizliklerinin üstüne ağırbaşlılıkla sünger çekildi; ama bunların bilgiyi yayma gücü Addison ve Steele'in ellerinde *beau monde*'¹ü çok daha dolaylı yoldan bilgilendirici betimlenmesi haline geldi. Okuyucularının sorularına yarı bilimsel yanıtlar veren John Dunton'un *Athenian Mercury*si gibi bu türden etkili dergilerin ortak çalışılmış gambitleri, okuyucuların gerçek ya da uydurma mektuplarının katılımıyla yumuşatıldı. On yedinci yüzyılda halkın beğenisine seslenen basının okuyucuların istemlerine gösterdiği titiz duyarlılık, onların bilimsel bilgi iştahlarının, ahlaki avuntularının, toplumsal yönelişlerinin beslenmesiyle korundu; ama kendi beslediği okuyucularının *savoir faire*'ni² göklere çıkartan karmaşık bir deyiş katına da yükseldi. Yazar ile okuyucu, gerçek ile kurgu, belgeleme ile öğreticilik, tatlı dillilik ile ağırbaşlılık. Tüm bunları dillendirmek için üretim ile tüketim, derin düşünce ile soruşturma yazısı, ahlak kuramı ile toplumsal pratik

¹ Beau monde: (Fr.) Güzel dünya.

² Savoir-faire: (Fr.) Beceriklilik, hüner.

arasındaki sınırı bulanıklaştıran, tek, titizlik içinde standartlaştırılmış bir dil kuruldu. Edebiyat alt-türlerinin, sınıf biçemlerinin ve ideolojik motiflerin bu potasında ortaya çıkan şey, anında geniş ölçüde dağıtılmış, hemen bulunabilen ve toplumsal bakımdan kapalı kültür siyasetinin yeni bir koludur.

*Flâneur*¹ ya da *bricoleur*² olarak, her yerinde kendisini evindeymiş gibi gördüğü çeşit çeşit toplumsal görünümüler [*landscape*] arasında gezinen, aylaklık yapan eleştirmen hâlâ yargıç eleştirmendir; ama bu tür yargı tansal bir yetkenin kusur bulan vargılarına benzetilmemelidir. Steele, *Tatler*'ın 29. sayısında şöyle yazar: "Benim her zaman edindiğim kişisel gözlemim ölümlüler arasında en ahmağının eleştirmen olduğunu gösteriyor; önermi olsun ya da olmasın kendisini her şeyi soruşturmaya adanmış için asla hiçbir şeye bakmaz; o şeyle değil, o şeyin üzerine geçen tümcenin tasarımıyla uğraşır ki, bu da onun asla yoldaş olamayacağı, sürekli denetçi olacağı anlamına gelir... Tam bir eleştirmen eğitilmiş dünya içinde bir çeşit püritandır..." Kısacası eleştiri eylemi tam da acil çözüm bekleyen ideolojik bir sorun doğuruyor: Eleştiri, İngiliz toplumsal düzenini yerle bir eden, Steele'in tasarısının iyileştirmeye elverişli bir parçası olan somurtkan bağnazlığa düşmeden nasıl yapılacaktır? Kaçınılmaz olarak olumsuz olan eleştiri hareketi, onay vermediği tarafın nesnesiyle ideolojik bir anlaşma yapmayı nasıl olur da kutlayabilir? Kavgayı ve çekişmeyi körükleyen korkutucu sesiyle eleştiri işi tam da, kamu alanının karşılıklı oydaşımcılığını delmeyi önerir; bu alandaki büyük alışveriş dolaşımlarının göbeğinde duran eleştirmenin kendisi, kamu alanının sözlerini yayarak, toplayıp yeniden dolaşıma sokarak bu alan içinde gizil bir huysuz ögeyi temsil eder. Steele'in bu ikilemi geçiştiren yanıtı "yoldaşlık" kavramıdır: Eleştirmen, hemcinslerinin keskin yericisi olmaktan çok onların girişken, birlikte konuştukları eşiti; felaket tellalı olmaktan çok onların sözcüsüdür. Eleştirmen, bilgisinin biriktiği tek yer olan kamu alanının geçici

¹ Flâneur: (Fr.) Aylak, işsiz, boşta gezen.

² Bricoleur: (Fr.) Elinden her türlü ufak tefek iş gelen, her telden çalan kimse.

simgesel temsilcisi olarak, söz konusu yakın toplumsal bağlarca anında alaşağı edilmeyen hiçbir toplumsal durum ya da kişisel konuma sahip çıkmayarak, okuyucuyla yaptığı başlangıçtan beri varolan toplumsal sözleşme içerisinden kınayarak düzeltme yapmalıdır.

William Hazlitt, “doğa felsefesinde inakçı yönetime karşı konumdaki deneysel yöntem neyse, ahlak ve görgü kuralları için de”²⁰ dergi edebiyatı odur diye yazar. Taşlamalı alayların uç noktasında hafif, banışıl ve kentli olan *Tatler* ve *Spectator*’ın ayırt edici havaları bu çözümün işaretidir. Hohendahl, “Özel durumlar, her bir kişinin bu yeteneği farklı farklı derecelerde geliştirmesine neden olsa da, ilkece herkesin temel bir yargılama yeteneği vardır. Bu, herkesin eleştiri yapmaya çağırılması demektir; eleştiri belli bir toplumsal sınıfın ya da meslek öbeğinin [*clique*] ayrıcalığı değildir. Bundan, eleştirmenin profesyonel biri de olsa, sadece genel izleyicinin içinden çıkmış bir konuşmacı olduğu ve herkesin düşünebileceği düşünceleri kısa ve özlü hale getirdiği sonucu çıkar. Onun özel görevi, kamuyla yüz yüze genel tartışmayı yürütmektir.”* Pope aynı sorunu daha bir özlü ele alıyor: “İnsanlar, onları eğittiğinizi bilmeden eğitilmelidir. / Ve bilmedikleri şeyleri unuttukları şeyler sanmalıdırlar.” (*Essay on Criticism*). Tıpkı gücün ve mülkiyetin birikmesinin hoşgörülmesini sağlayan şeyde olduğu gibi, eleştirinin üstü örtülü üstünlük varsayımının hoşgörülmesini sağlayan şey, herkesin eleştiri yeteneği olması gerçeğidir. Böylesi bir yeti en üst düzeyde eğitim gerektiren yetenekleri kapsıyorsa da iflah olmaz biçimde amatördür: Eleştiri, doğuştan gelen ile sonradan kazanılan arasındaki, sanat ile doğa arasındaki, uzmanlık ile doğaçlama arasındaki ayrıma sorun çıkaran geleneksel İngiliz kibarlık düşüncesinden aşağı kalmaz. Böylesi amatör bir ruh, cahillik ya da yarı yamalak yeti değil; kültürel yaşamın hiçbir alanına yabancı olmayan; yazdıktan okurluğa, ahlakçılıktan tacirliğe, Toryciliğe Whigçiliğe ve oradan yeniden Toryciliğe dönen, kendisine bu çeşit çeşit öğelerin biraraya getirilip melezleştirildiği alandan azıcık daha fazla boş alan ayıran, gelişigüzel biçimden biçime giren uzmanlıktır. Yazar ile okuyucunun, eleştirmen

ile yurttaşın birlikte çiziktirmeleri, türlü edebiyat biçimleri, dağınık araştırma alanları, tüm bunların bir dil içinde aynı anda görgülü ve açık seçik kaynaşması, belki bugün bizim kısmen kavrayabileceğimiz ve kendi amatörlüklerimizin kaçınılmaz olarak tepki duyduğu düşünsel işbölümünden önce ortaya çıkmış uzmanlaşamamanın bir işaretidir. Zaten görevli memur, aracı kişi, yönetici olarak eleştirmen, keşfetrekten çok maruz kaldığı dilin alanındadır; *Spectator*, T.H. Green'in dediği gibi bir tür edebiyat olarak "kendi hakkında kamu önünde konuşmaya dayanır"²¹ ve eleştirmen de bu büyüleyici görüntünün biçimlendiği bir aynadır. Genel insancılığın düzenleyicisi ve yayıcısı, kamu beğenisinin muhafızı ve eğitmeni olan eleştirmen, kamunun kendi kendisiyle daha derin imgesel bir birlik içine girebilmek için biricik düzeneği ya da fırsatı diye gördüğü bu görevlerini bir muhabirin ve bilgilendiricinin çok daha köklü sorumluluğu içerisinde yerine getirmelidir. *Tatler* ve *Spectator* toplumsal olarak ayrıışık bir kamuyu usun, beğeninin ve ahlakın evrensel biçimlerine göre bilinçli biçimde eğitiyordu; ama bunların yargıları kafasına estiği gibi yetkeci olan, teokratik bir kastın buyrukları olarak görülmemelidir. Tersine, bu dergiler tam da geliştirmeye uğraştıkları kamu oydaşımının içinden kalıba dökülmeli, buna zorlanmalıdırlar. Eleştirmen bizim bildiğimiz anlamda aydın değildir: Richard Rorty'nin yorumladığı gibi on sekizinci yüzyılda "nükteci, eğitilmiş ve dindar adamlar vardı; ama hiç düşün adamı yoktu."²² Eğer, tıpkı sessiz sedasız duran Bay *Spectator* gibi, eleştirmen büyük kentin koşuşturmasından bir parça uzak duruyorsa, bu hiçbir biçimde yabancılaşmanın bir işareti değildir. Bu, sırf daha keskin gözlem yapmak, dünyayla daha çok meşgul olanlara dünya hakkında öğrendiklerini daha etkili iletme için böyledir. Geçerli eleştirel yargı, günlük yaşamdan ruhsal bir kopuklukla değil, onunla canlı bir anlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkar. Modern eleştirinin ortaya ilk çıkışını, ilk burjuvaların İngilteresi'nin toplumsal dokusuna sıkı deneysel bağı sağlamıştır; bu katı deneycilikten, belli bir noktada "edebi" eleştiriye dönüşecek olan böylesi bir eleştiri boyunca, F.R.

Leavis'ekadar uzanan zincir görece kırılmadan kalmıştır.

Böylesi “kendiliğinden” bağlanmalar ancak, kültürel, siyasal ve iktisadi konularla özellikle yakın etkileşime girmekle olanaklı olmuştur. On sekizinci yüzyıl başlarındaki kiraathaneler, bir yorumcunun dediği gibi yalnızca “bir çeşit ortak okumanın tutkuya dönüştüğü”²³ forumlar değil, ayrıca borsa aracılarının iş kurduğu ve South Sea Bubble bozgununun doruğa eriştiği finans ve sigorta merkezleriydi. Çelişkilerle dolu kültürel ve pragmatik oluşumlara dayanan kulüplerde, Leslie Stephen’ın “siyasetçilerin ve yazarların tipik yarenliği” dediği şey o gün için geçerliydi. Stephen böyle adamların “notları karşılaştırmak, o günün tüm kamuoyunu oluşturmak için bir çeşit üstü örtülü kulüpler fedarasyonu halinde”²⁴ kiraathanelerde toplandıklarını kaydediyor. Kültürel ve siyasal deyimler sürekli birbirinin alanına giriyordu: Addison’ın kendisi gazeteci olmasının yanı sıra devlet aygıtının bir görevlisiydi; Steele’in de devlet dairesinde görevi vardı. Edebi kast ile siyasal kast arasındaki ilişkiler olasılıkla, modern İngiliz tarihinde kaydedilen herhangi bir dönemdekinden daha yakındı. Thomas Macaulay, bunun neden böyle olduğunu açıklayan usa uygun bir gerekçe öneriyor. Serbest meclis muhabirliğinin baş göstermesinden önce, on sekizinci yüzyılın başlarında meclisteki söylevlerin etki alanı oradaki dinleyicilerle sınırlıydı; görüşleri bu forumun ötesine yaymak için yoğun siyasal tartışmalara, dolayısıyla da dönemin edebiyat üretiminin çoğunu yalayıp yutmuş dergi yazarlığına gerek duyuluyordu. Macaulay, “St. John’un, Tory’ler için Swift kadar çalışıp çalışmadığından; Cowper’in, Whig’ler için Addison kadar çalışıp çalışmadığından pekâlâ kuşkulanılabilir” diye yorumlar dönemi.²⁵ *Tatler* ve *Spectator*’ın kendileri özellikle “siyasal” değilseler de, temsil ettikleri kültürel tasarı ancak siyasal güçle kurdukları yakın alışveriş yoluyla desteklenebilirdi. Eğer bu dergiler özellikle siyasal içerikli olmamışlarsa, bunun nedeni kısmen, yukarıda savunduğum üzere, siyasal gücün istediği şeyin kesinlikle “kültürel” olmasıdır.

Macaulay ünlü bir yorumunda “Uzun ve talihsiz bir ayrılıktan sonra

Addison, usun savurganlıkla, erdemın bağınazlıkla yoldan çıkmış olduğu bir sırada us ile erdemi bağdaştırdı” diye yazar.²⁶ Addison ve Steele’in adları, tam da İngiliz uyuşmasının özünü imler: İnceliğin ve *ağırbaşlılığın*, kendilik ile ahlakın, düzeltme ile sağlamaştırmanın ustaca harmanlanması, kendilerini doğurmuş sanayi kapitalizminden artık ruhen ayrılmış olan bir sonraki burjuva aydınlar sınıfını baştan çıkarmadan edemezdi. Ahlaki istekleri henüz sanayi kültürsüzlüğüne ağır biçimde çarpmamış, soyluluk namlarını açıkça överken aynı zamanda onun hafifmeşrepliklerini de yadsıyan *sanayi öncesi* burjuvazi ruhuna dönmek için, böylesine fantezi bir çözüm eğer tarihte yoksa, bu büyük olasılıkla uydurulmuştur diye kuşkulanmadan edemeyiz. Legouis ve Cazamian durumu “Burada İngiliz orta sınıfının neden olmakla (ortada hiçbir gerekçe yokken) çok suçlanacağı kültürsüzlükten henüz eser yoktur” diye yorumlar.²⁷ İngiliz eleştirisinin şanlı köklerinin ısıltılarını görebildiği, bu ilk dergicilerdeki, burjuvazinin yeniden dışına çıkmadan önce içine girdiği saygınlığı, kırılğan anı kavrayın. Bir defasında Raymond Williams çoğu edebiyat eleştirmeninin doğal şövalyeler olduğunu söylemişti; ama yine bunların çoğunun orta sınıftan gelmelerinden ötürü de, Addison ile Steele’in görüntüleri onların burjuvazi karşıtı ruhlarının, hoşnut edici ölçüde tanıdık, kusursuz “ahlaki” alana teslim olmalarına izin verdi. Addison ve Steele burjuvaların saygınlasma anını imliyorlarsa, o zamana dek saygın olmayan gazetecilik türünün meşrulaştığı noktayı da göstermektedirler. Walter Graham, eski dergiler “partizanca saldırganlık hastalığından, azgın hizipçilikten, kaba beğeniden ve kişisel hınçtan çok çekti

¹ Kültürsüzlük (Philistinism): Düşünsel ilgilere ve sanatsal uğraşılara değer vermeyen, ideali yalnızca zengin olmak olan sığ kimseleri anlatmak için kullanılır. Sözcüğü bu anlamıyla ilk kullananlar Almanlardır. Alman üniversitelerinde üniversiteden obnayanları anlatmak için Philistener deniyordu. Sözcüğün kökeni, Yahudi kaynaklarında geçen seçilmiş halkın düşmanları olarak anlatılan Filistin adına kadar uzanmaktadır. İngiliz edebiyatında geniş ölçüde ilk kullanımı, şair ve eleştirmen Matthew Arnold’un *Culture and Anarchy* (Kültür ve Kargaşa) adlı 1869 tarihli yapıtıyla olmuştur.

Addison ve Steele'e şükürler olsun ki, 'edebiyat' dergileri onlarla saygınlık kazandı; deneme yazılarıyla gazeteciliğin alınıdaki kara leke silinmeye başladı" diye yazar.²⁸ Hizipçi saldırganlığın –daha sonra göreceğimiz üzere kısa ömürlü olmaya yazgılı olan bu dönem– duraklaması ile edebiyat olarak derginin yeniden doğum anı özdeştir: Bu, uylaşımın hıncın yerini almasıyla edebiyatın alçakça siyasal olanın biçimini yasanın sınırladığı "biçeme" dönüştürdüğünde oldu. Bu nedenle, "aşırı" vahşilikleri içinde Tory yergi yazarları sıkıntı verici bir şeyi daha sonraki edebiyat muhafızlarına tanıtlarlar: Swift'in yazılan ve *The Dunciad*'ı insan yapımı yararlı yapıtlar olarak kendi patolojik kızgınlıklarından zarar görmüyor mu? Edebiyat, siyasal olanın gözden yittiği noktada başlar; çözünerek incelikli yazılarda yeniden ortaya çıkar. Böyle bir yargının on sekizinci yüzyıla ilişkin ironisi kuşkusuz açık seçiktir: Düzeyi yüksek dergilere damgasını vuran hizipçi tartışmadan kültürel oydaşıma geçiş, bu dergilerin siyasal açıdan kesinlikle en önemli görevidir.

Demek ki, on sekizinci yüzyıl başlarında burjuvaların soyut, özgür, eşit alışveriş ilkesi, gerçek burjuva toplumsal ilişkilerini gizemli bir havaya sokmak, yüceltmek amacıyla pazar meydanından söylem alanına yükseltilmektedir. "Kanı" diye bilinen metaya sahip küçük mülk sahipleri, aynı anda daha arı ve üstünlük taslamayan biçimde burjuva iktisadı borsalarına öykünerek, hem de bu düzene payanda olan siyasal aygıtta katkıda bulunarak, düzene sokulmuş değiş tokuş için biraraya gelmektedirler. Böylece kurulan kamu alanı aynı anda hem evrenseldir hem de belli bir sınıfa özgüdür: Herkes ilkece bu alana girebilir, ama kaydedeğer katılım sayılan şeyin ölçütü sınıf tabanlı olduğundan her zaman yerinde sarsılmadan kalmaktadır. Bu evrende geçer akçe ne san ne de mal mülktür; usçuluktur istenen, bu öyle bir usçuluktur ki onu gerçekte yalnızca mülkiyetin ortaya çıkardığı toplumsal çıkarları olanlar dile getirebilir. Ancak, burada söz konusu olan usçuluk, egemen toplumsal blok içerisindeki bir sınıfın malı olmadığı için, –çünkü bu usçuluk söz konusu baskın sınıfların arasında geçen yoğun bir

söyleşinin, *Tatler* ve *Spectator*'ın adlarının önde geldiği bir söylemin ürünüdür– bu usçuluğa evrensel diye bakmak; dolayısıyla da oldukça sıkı biçimde köken ya da sınıf tabanlı herhangi bir belirleyiciden bağımsız beyefendilerin tanımına paha biçmek olanaklıdır. Mal mülk sahibi olmak sizi yüksek düzeyli söylemlerden belli birine sokar; ama bu söylem hiçbir biçimde sırf maddi hedeflerin ilerletilmesi için bir araç olamaz. Tersine, sizinle aynı ölçüde malı olan bir konuşmacıyla girdiğiniz iletişim önemli ölçüde konuşmaya dayalıdır [*phatic*]: Us ile beğeninin eğlenceli alıştırmasından başka bir amacı olmayan söylemin uygun biçim ve göreneklerinin yayılışı. Bu anlamda kültür, tam da gidimli topluluk biçimiyle, burjuva öznelerle uygun konuşma eylemleriyle özgür, özerk ve eşit olmayla kenedenişi görünür hale gelen maddi çıkarlardan özerktir.

On sekizinci yüzyıl başları İngilteresi'nin burjuva kamu alanı belki en iyi, yalın bir türdeş oluşum olarak değil de, birbirine geçmiş, gidimli merkezler olarak anlaşılır. Samuel Richardson'ın yazılarında belirgin bir ideolojik ton farklılığı olsa da, *Tatler* ve *Spectator* çevresinde kurulmuş işbirliğine dayanan edebiyat ilişkileri başka yerlerde yankı buluyordu. Richardson'ın metinlerinin dostları ile yazıştığı kimseler arasında sürekli elden ele dolaşmasının, aralarındaki kavgalarıyla, davalarıyla, gözden geçirmeleriyle, yorumların yorumlarıyla, yorum alışverişlerinin neden olduğu tüm küçük sürtüşme ve kavgaların ortasında nasıl da küçültülmüş ya da evcilleştirilmiş haliyle bir çeşit kamu alanını, kendine özgü eksiksiz gidimli bir topluluk yaratma noktasına geldiğini bir başka yerde betimlemiştim.²⁹ Bu açıdan, okuyucuları ortak sanat koruyucularına çeviren ve aksi taktirde metinle girdikleri edilgen ve “çekirdek” ilişkilerini, yazma tasarısına katılan iyi niyetli katılımcılar topluluğu üyeliğine dönüştüren Pope ile diğerlerinin abone yayıncılığının da konuyla ilgisi vardır. Richardson gibi yazarlar kendi okuyucularını kendileri oluşturuyorlardı: Pat Rogers, Pope'un abone kampanyasının okuyucularını tanımlamasına, onları kazanmasına ve nihayet onları yaratmasına neden olduğunu savundu.³⁰ Susan Staves, “Pope'un listesinde yeni kibarlar sınıfının yani lordların, beyefendi kişilerin, doktorların, yargıçların, bankacıların, yayıncıların, sanatçıların, hanımefendilerin nasıl kısmen alfabetik kısmen de mertebelerine göre –tüm aboneler önce soyadlarının ilk harfine göre kümeleniyorlar sonra da aynı harfin içinde kalanların kabaca mertebelerine göre– toparlanmasına” dikkat çekmişti.³¹ Kusursuz kamu alanı ülküsünün tersine, burada farklılıklar, soyadın baş harfine göre sıralandığı bir topluluk içinde korunmuştu. Staves, böylelikle Pope'un, “adları

kendisinin abonelik listesinde görülen yeni, karma sınıfın oluşumuna katılmış olduğunu” savlar; on sekizinci yüzyıl yavaş yavaş geçerken toplumdaki yaşamsal ayrımlar “soylular ile avam arasında değil, hanımefendiler ile beyefendilerin bir tarafta olduğu, ayaktakımının ise diğer tarafta olduğu iki küme arasındaydı.” Leslie Stephen’a göre, Pope’un abone etme yöntemi, işini görmek için “üst sınıflardan bir tür komisyon aldığı anlamına” gelmekteydi; geleneksel tek kişilik sanat koruyucusunun yerini “bir çeşit sanat koruyucuları anonim ortaklığı kurumu” almıştı.²²

On sekizinci yüzyıl bunlara yol açarken, edebi üretim güçlerindeki ani patlama, ilk dergi tasarılarının ortaya çıkışında olduğu gibi toplumsal üretim ilişkilerine üstün gelmeye, onları devirmeye başlamıştı. 1730’lara doğru, kitap satıcılığındaki artışla birlikte edebiyat koruyuculuğu zaten azalma voluna girmişti. Gönencin artması, nüfusun ve eğitimin yaygınlaşması; basım ve yayıncılıktaki teknolojik gelişmeler ve orta sınıfın edebiyata duyduğu ilgideki artışla birlikte, büyük ölçüde gözde Londra ile sınırlı Addison zamanındaki küçük okuyucu kitlesi kamunun eksiksiz bir profesyonel yazarlar kastını desteklemesine yol açtı. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde yazarlık mesleği bir kurum haline gelirken, edebiyat koruyuculuğu ise ölüm sancıları çekmekteydi. Bu dönem, edebi üretimde belirgin bir hızlanmaya, bilim ve sanatın geniş ölçüde yayılışına, 1750’lerde, 60’larda ise edebiyat dergilerinde gerçek bir patlamaya tanıklık eder. Samuel Johnson, Edmund Cave’in *Gentleman’s Magazine*’ininⁱ yaklaşık 10000 adet dağıldığı tahmininde

ⁱ Edmund Cave (Sylvanus Urban) tarafından diğer dergilerden haber, yazı vb. yayınların yeniden basılması amacıyla 1731’de kuruldu. Çeşitli başlıklarla birarada bulundurulması açısından ilk gerçek “Magazine” sayılabilir. 1739’a kadar Parlamento raporları, haritalar, şarkı sözleri (God save the King’in sözlüğü 1741’de ilk burada yayımlandı) ve yayın kayıtları da dahil olmak üzere özgün şeyler yayımladı. 1744’den başlayarak Samuel Johnson burada yazmaya başladı. Sonradan, Johnson, basılan Parlamento konuşmalarının pek çoğunu konuşmacının yapmadığını, kendinin uydurduğunu kabul etmiştir. Ocak 1731-Aralık 1735 arasında *The Gentleman’s Magazine* ya da *Monthly Intelligencer* adıyla; Ocak 1736-Eylül 1807 arasında *The*

bulunur. Jan Watt böyle melez, gelenekçi olmayan biçimleri, romanı yalayıp yutacak bir kamunun yetiştirilmesine yardım eden şeyler olarak görür.³³ Daniel Defoe 1725'te, yazmak "İngiliz ticaretinin oldukça kayda değer bir kolu haline gelmektedir. Kitap satıcıları büyük üreticiler ya da işverenler olmaktadır. Çeşitli yazmanlar, yazarlar, kopyacılar, ikinci sınıf yazarlar ve diğer tüm kağıt kalemle işgörenler sözü edilen büyük üreticiler tarafından istihdam edilmektedir" diye kaydetmiştir.³⁴ Sanki kamu alanının altın çağının yerini ticaret batağına feci saplanışın almış olması gibi, Grub Caddesi' adı bizi on sekizinci yüzyıl edebi üretimini gereğinden fazla soysuz gören yorumlara karşı uyanık tutmalıdır, Grub Caddesi bayağılıkları Addison ve Steele'in mirasçıları değil, çağdaşlarıdır. Durum böyleyken bile, çağ gözler önüne serilirken yoğunlaşan sermayenin edebi üretimin içine işleyişini izlemek olanaklıdır; dönemin büyük eleştirmeni Samuel Johnson'ın dillere destan düzyazı biçemi de bu maddi gelişmeyle dolaylı yoldan bağlantılı görülebilir.

William Hazlitt'in "düzyazı içinde bir uyak türü" ("kendi çekim merkezi çevresinde dolanan her tümce kendini aynı bir beyit gibi içerirken, her paragraf kendine bir kıta biçimi verir")³⁵ diye betimlediği Johnson'ın biçemi, bir yandan giderek anonimleşen metalaşmış bir edebi üretim çağında "kişiliği" korumaya soyunmuş dikkafalı bir temsilci ya da önder olarak görülebilir. Ancak, diğer taraftan, söz konusu biçim, edebiyat aydınının cephesinden Johnson'ın karanlık *oeuvre*³⁶ boyunca canlılık dolu koşuşturmadan çok, kışkırtıcı ve dikkat dağıtıcı olarak nitelediği maddi yaşamın bunaltıcı işlerinden yüz çevirip

³³ Londra'da eskiden ikinci sınıf çoğu yazarın evinin bulunduğu cadde. Şimdilerde bu caddenin adı Milton Caddesi olmuştur.

³⁴ *oeuvre*: (Fr) Yapıt, tümyapıt.

Gentleman's Magazine and Historical Chronicle adıyla çıktı. Edward Cave (1731-1754), R. Cave (1754-1766), D. Henry (1754-1792), J. Nichols (1778-1826) yayın yönetmenleridir.

iç dünyaya kapanma olarak da yorumlanabilir. Johnson'ın delişmen yazarlığı kendi kendisini adamakıllı kuşatsa da kamu söyleminde yankısını bulan türdendi; bu yazarlık Hazlitt'in de gördüğü gibi sözcüklerin kendi başlarına nesnelere dönüştüğü bir dil yoğunlaşmasını açığa vuruyordu. Böylece, daha önceki dergicilerin kolay anlaşılır saydamlıklarının tersine, belli bir toplumsal altüst oluşu öneriyordu. Johnson hem kusursuz genellemeler yapan bir bilgin hem de "proleterleştirilmiş" bayağı biriydi; en çarpıcı olan şey ise yapıtının birbiriyle bağdaşmaz bu iki yönü arasındaki diyalektik ilişkidir. Sonrakinin toplumsal yabancılaşması yerini ilkinin çapraşık meditasyonlarına bırakmış biçimde bulunabilir; bu, yalnızca yerini bırakma biçiminde değildir, çünkü Johnson'ın sürekli yinelenen motiflerinden biri, meta tarafından yönetilen bir edebî üretim kipinde yazarlığın tehlikeleri ve düş kırıklıklarıdır. Maddi güvenliği soyup soğana çeviren bayağı eleştirimen, kendi gözcü bireyci biçiminin anlamlı sözlerle dolu vetkesi içindeki böylesi bir kepezeliğin bedelini öder ve ondan ödünü alır. Ahlakçı, melankolik ve metafizik olan Johnson'ın yazarlığı toplumsal dünyayı, daha ona sırtını döner dönmez (Boswell'in yazdığı gibi "genelin düşüncesine büyük bir saygısı vardı.") ele alıyordu; Leslie Stephen'in da dikkat çektiği gibi Johnson, "Gerçekten de geçip giden yaşama bakar; ama yaşamdan oldukça ayrı kalarak pek çok melankoli saatleri de yaşar."³⁶ Bilgin henüz toplumsal gerçekliği bütünüyle yadsımaya zorlanmamıştır; ama kişisel tüm girişkenliğine karşın; Johnson'da edebiyat aydını ile onun içinde bulunduğu maddi üretim kipi arasında gittikçe büyüyen bir ayrılığın korkutucu belirtileri vardır. Bu anlamda Johnson, daha sonraki eleştirimenlere Addison ve Steele kadar kabul edilebilir gelmez, çünkü Johnson "kaba kuvveti" ve "çelik gibi gerçekçiliği" içinde, böylesi beyefendi-sever eleştirimenlerin her ne pahasına olursa olsun uzak durma gereksinimi içinde oldukları o kasvetli öğreticiliği biraz gereğinden fazla geveler. İngilizler bir kişiliği severken bunlar fazladan bir de efendi seviyorlar. Etkileyici bir beyefendi olan G.S. Marr, Johnson'ın "ayırı aşan,

Addison'ın ise beyefendiyi aşan" birisi olduğu yönünde yorumda bulunur,³⁷ gerçekten de Boswell'e göre eger Addison "yoldaşı" aşan biriyse, onun arkadaşı da öğretmeni aşan biridir. Ahlaki inakçılığa doğru yönelmiş bu değişim içerisinde, ilk dergicilerle okuyucuları arasında kolaylıkla kurulmuş o dostluğun gevşemesinin ve kesintiye uğramasının izi sürülebilir, zira bir Addison'ın gülyüzlü amatörlüğü, sömürülen bir profesyonelin somurtkanlığını canından bezdirmektedir. Özellikle Smollett'in yönetimindeki *Critical Review*³⁸ aklının bir köşesindeyken Leslie Stephen, kıraathane edebiyatçıları arasındaki söylevlerin, kıskanılmaya değmez görevinin tüm yeni kitapları yorumlamak olan profesyonel eleştirmene azar azar zemin hazırladığı on sekizinci yüzyıl İngilteresi'nde profesyonel eleştirmenin, "yeni bir yargıçlar kurulunun ya da bir edebi yıldızlar odasının" ortaya çıktığını yazar.³⁹ Çağdaş bir yaşamöykücüsü tarafından "mükemmel bir kiralık kalemsör"³⁹ diye nitelenen Johnson yalnızca para için yazdı ve bu işi başka türlü yapan bir kimseyi aptal diye gördü. Daha önceki dergilerden hatırı sayılır biçimde daha somurtkan oluşu ve doğaçlama girişkenliğindeki belli bir etki kaybıyla birlikte *The Rambler*⁴⁰ geniş ölçüde halk beğensin diye tasarlanmamıştı ve T.S. Eliot'un *Criterion* 'unun⁴¹ genel dağıtımı kadar, bir sayısı yaklaşık 400 nüsha satmıştı. Öte yandan, *The Rambler* eleştiriye daha önceki dergilerin tümünden daha çok yer ayırmıştı. Çok sayıda satan *Lives of the Poets* ile birlikte Johnson'ın en parlak başarılarından

³⁷ Edinburghlu yayıncı Archibald Hamilton tarafından 1756'da kurulmuş tutucu, kilise yanlısı dergi. *Monthly Review* dergisine muhalif oldu. 1756-59 arasında Smollett tarafından yönetildi; Johnson ile Robertson destekledi. 1817'de kapandı.

³⁸ 20 Mart 1750'den 14 Mart 1752'ye kadar haftada iki sayı çıkan ve Samuel Richardson tarafından hazırlanmış beş sayısı dışında bütünüyle Dr. Samuel Johnson tarafından yazılıp çıkarılmış dergi.

³⁹ T.S. Eliot tarafından yönetilmiş, 1922-26 arasında on beş günlük; 1926-27 arasında *New Criterion* adıyla, Mayıs 1927 Haziran 1928 arasında *Monthly Criterion* adıyla aylık; Eylül 1928 Ocak 1939 arasında yeniden *Criterion* adıyla on beş günlük çıkmış İngiliz edebiyat dergisidir. Eliot'un yorumlarının, zamanın önde gelen yazarlarının sanat üzerine görüşlerini açıkladıkları yazılarının, şiirler ve kısa öykülerin olduğu 71 sayısı vardır.

birisi, eskiden ukalalık ve kişisel kötüye kullanmayla bağdaştırılan, bir edebiyat eleştirisini genel okuyucu kitlesine beğendirmek olmuştur. Böylesi genel bir duyuruyu bir ölçüde olanaklı kılan şey, Johnson'ın ünlü "sağduyusu" idi: Addison ve Steele gibi, ona göre de edebiyat eleştirisi edimi özerk estetik bir alan içinde değildir; ama genel yargı ve deneyim biçemlerinden ayrılmayan, tüm uzman disiplin ayrımlarını kuşatıp bunlardan önce gelen bir *Lebenswelt*'e¹ bağlı "genel ideoloji'den" de organik açıdan aşağı kalmaz. Johnson ile birlikte sonuçta içinden bütünüyle uzmanlaşmış eleştiri çıkan edebiyat aydını ile toplumsal oluşum arasındaki yarığı açsak da "edebi eleştiriden" yalıtılmış bir teknoloji gibi sözedebilecek noktada değiliz hâlâ. Addison'ın kültür siyasetinden "sayfa üzerindeki sözcüklere" uzanan yolda –tüm toplumsal deneyimleri "amatörce" değerlendirmeyi savlayan, ama adamakıllı deneyci Addison'ın tersine artık yalıtılmış ve soyutlanmış bir kafanın– Samuel Johnson'ın *felsefe* durağı önemli bir kilometre taşıdır.

Klasik kamu alanının yavaş yavaş parçalara ayrılmasına neden olan etkenlerden ikisi, İngiliz eleştiri tarihi açısından özellikle önemlidir. İlk neden iktisat kaynaklıdır: Kapitalist toplum gelişip piyasa güçleri edebi ürünlerin yazgısını giderek daha çok belirledikçe, "beğeniye" ya da "aydın olmaya" uygar söyleşi ile usa uygun tartışmaların sonuçları gözüyle bakmak artık olanaklı değildir. Artık kültürel vargılara açıkça başka verlerden, kamu alanının sınırlarının ötesinde, sivil toplumun meta üretimi yasaları altında ulaşılyordu. Kamu alanının sınırlı uzamı, bu uzamın güvenilir karşılıklı rıza halini bozan gözle görülür "özel" ticari ve iktisadi çıkarların hoyrat biçimde tecavüzüne uğradı. Edebiyat koruyuculuğundan piyasanın yasalanna geçiş; yazarın, ruhsal eşitleriyle girdiği işbirliği ilişkisinin sonucunda kendi yapıtına usa yatkın bir biçimde bakabildiği koşulların, içinde adı sanı belli olmayan fakat hâlâ vazgeçilmez bir güç olarak artık gözünde büyüttüğü, yazarın yapıtının yardımcısı öznenen çok nesnesine dönüşen "kamunun" olduğu bir

¹ *Lebenswelt*: (Alm.) Yaşam dünyası.

durumla değıştirilmesini açığa vurur. Kamu alanının gerileyişinin ilkinin nedeni siyasaldır. Tüm ideolojik oluşumlarda olduğu gibi burjuva kamu alanı da kendi çevresine karşı sergilediği kaçınılmaz bir vurdumduymazlık üzerinde büyüdü. Uzanı, potansiyel olarak sınırsızdır ve “yüksek düzeydekilerle” birleşebilir; hiçbir kayda değer ilgi burjuva alanının erişemeyeceği uzaklıkta değildir. Zaten kayda değer bir ilgi olmanın gerçek ölçüsü sayılan şey, kendi tekelci mülkiyeti içinde kalır. Ulus –toplumun tümü– fiilen egemen sınıfla özdeş hale gelir; yalnızca akıllıca konuşmak için bir sıfatı kullananlar, dolayısıyla mülk sahipleri, gerçek anlamda toplumun üyeleridir. John Barrell’in savunduğu gibi, “bir beyefendinin, dili evrensel anlamda kavranabilecek biçimde konuşan bir toplumun tek üyesi olduğuna inanılırdı; dili kullanımı ne yerel bir lehçe olmadığı için ne de belirli bir sanatın terimlerine bulaşmadığı için ‘ortaktı.’”⁴⁰ Tersine halkın dilinin “ortak dile” gerçek anlamda ait olduğu söylenmiyordu: Johnson, sözlüğüne yazdığı *Önsöz*’de “halkın emekçi” ve tacir kısımları için sözcüklerin kullanımı büyük ölçüde sıradan ve değışkendir. ...Sürekli artıp düşme durumunda olan bu geçici eğilim bir dilin kalıcı malzemelerinin bir bölümü diye görülemez; bu yüzden de korunmaya değmez diğer şeylerle birlikte yok olmaya katlanmalıdır” diyordu. Barrell’in işaret ettiği gibi, nasıl ki halk “gerçek dil topluluğunun bir parçası değilse,” siyasal topluluğun da gerçek bir parçasını oluşturmaz. Mülk sahibi sınıfların çıkarları, siyasal bakımdan gerçek anlamda varolan herşeydir; kamu alanının sınırları asla sınır değildir, çünkü bu sınırların ötesinde, evrensel uzamın kavislenmesinin ötesinde bir şey olmaması gibi, hiçbir şey yoktur.

Şu halde, böyle bir evrenin karşı koyamayacağı şey, “evrensel” usçu kurallarıyla açık bir çatışkı içindeki toplumsal ve siyasal çıkarların kendi içine hücum etmesidir. Bir anlamda, bu tür çıkarlar sırf böyle tanınmazlar, çünkü bunlar kamu alanının kesin söyleminin dışına düşmektedirler; fakat büsbütün göz ardı da edilemezler, çünkü söz konusu alanın kalıcı varlığına gerçek maddi bir gözdağı verirler.

Habermas böylesi bir anı Fransa'daki Şubat 1848 devrimiyle özdeş görürken, İngiltere'de Chartizm'in yükselişi tarihini verir; ama en azından İngiltere'nin durumunda bu kesin tarih veriş kesinlikle biraz gecikmiş bir tarihtir. Zira on sekizinci yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl başları İngilteresi'nde, E.P. Thompson'ın *The Making of the English Working Class* adlı yapıtıyla o yoğun sınıf savaşımının dökümünün çıkarıldığı bu çağda ortaya çıkan şey, bir "karşı kamu alanı'ndan" başka bir şey değildir zaten. Gazeteci Cemiyetleri, köktenci basın, Owenizm, Cobbett'in *Political Register*'ı ve Paine'in *Rights of Man*'i, feminizm ve Anglikan kilisesinden ayrılan kiliseler, dergilerin bütün bir muhalif şebekesi, kulüpler, kitapçıklar, tartışmalar ve kurumlar egemen oydaşımı, onu içerden parçalara bölme tehdidi savurarak istila ederler. 1793'te bir yorumcu "insanların en aşağı düzeyindekinin bile okuyabildiğini, onların yetisine göre kitapların uyarlandığını; siyasi ve diğer tüm konuların gözlerine gözlerine sokulduğunu" canı sıkkın gözlemleyerek şunları ekler, gazeteler "senatodaki muhalif partilerin tartışmalarını aktarıyor; şimdilerde kamu değerleri (gizli oturumla sınırlansalar bile) küçük evlerde, imalathanelerde ve *plebeian*¹ içki eğlencilerinin yapıldığı en sefil yerlerde tartışılıyor. Halkın kafasındaki büyük değişiklikler bu yayılma doğurmuştur; bu tür değişiklikler kapsamlı bir yenilik doğurmalıdır."⁴¹

On sekizinci yüzyıl başlarındaki dergilerin niteliğini on dokuzuncu yüzyıl başlarındaki benzerleriyle bu açıdan karşılaştırmak ilgi çekicidir. On dokuzuncu yüzyıl başlarındaki burjuva dergi basını ayrı kılan, gerçekte neredeyse ölümsüzleştiren şeyler, bir yorumcunun bu basının "eleştirel işini yürütürken kullandığı partizanca tutumu, sövüp sayması, inakçılığı, yargılayıcılığı, her şeyi bilirimci tafrası ve kesinliği" diye özetlediği özellikleridir.⁴² *Edinburgh* ve *Quarterly*'i tarihin belleğinden sildirmeyen şey, Addison ya da Steele'in evrensellikleriyle keskin biçimde ters düşen ağız bozuklukları yanında şiddetli düşmanlıklarıdır. Geniş ölçüde etkili bu dergilerde kamu alanının uzanması, ateşli bir

¹ Plebeian: (Lat.) Avama, sıradan insanlara ait.

tartışmanın uzamından çok daha yumuşak bir oydaşımın uzamıdır artık. Toplumun dört bir yanında tırmanan sınıf savaşımının baskısı altında, burjuva kamu alanı parçalara ayrılmakta, doğru yoldan çıkarak kendisini ideolojik güvenilirliğini yitirmekle tehdit eden bir hiddet içinde enkaz haline gelmektedir. Kuşkusuz bunun nedeni, büyük ölçüde toplum içindeki sınıf savaşımının farklı edebiyat organları arasındaki öldürücü karşıtıklarda doğrudan yansıtılması değildir; bu yakışsız ağız dalaşları, daha çok söz konusu egemen sınıfın kültürü içindeki çok daha geniş çatışmaların, ayaklanma riski olmadan işçi sınıfının daha ne kadar siyasal baskıya dayanabileceği üzerinde ayrılığa düşen kırılmasıdır. Whig *Edinburgh Review*'ⁱ genel yayın yönetmeni Francis Jeffrey'in "toprak mülkiyetinin üstünlüğüne son vermek ya da demokrasiyi kurmak için en ufak bir arzusu bile yoktu. Tam tersine Jeffrey açıkça hükümet yapısının, tümünden yıkımla tehdit edilen (öyle düşünüyordu) bir toplumu korumak adına halkın üzerinde baskı kurmadığı zaman olacıklardan korkuyordu"⁴³ Şiddetli bir biçimde partizan olan *Edinburgh*'ⁱ, aynen karşılık veren Tory *Quarterly Review*'ⁱⁱ varlığı kızdırdı; *London Magazine*'ⁱⁱⁱ rakiplerinin siyasal

ⁱ 1803'te Francis Geoffrey, Henry Brougham ve Sydney Smith tarafından kurulmuş on beş günde bir çıkan İskoç dergisi. Scott da dahil önceleri Torycilerin yazdığı dergi sonraları Whig tavrı takındı. Macaulay, Carlyle, Hazlitt, Arnold, Sir James Stephen ve Gladstone dergide yazanlardandır.

ⁱⁱ J. Murray tarafından 1809'da kurulmuştur. Toryci olarak *Edinburgh Review*'^a rakip olmuştur. Scott canı gönülden bu girişimi desteklemiştir. İlk yayın yönetmeni Gifford, sonraki ise Sir J.T. Lockhart olmuştur. Dikkat çeken yazılar şunlardır: Scott'un, Jane Austen'in *Emma*'sı üstüne incelemesi, kendisinin *Tales of my Landlord* adlı yapıtının savunmasını yaptığı yazısı; Croker'ın, şairin ölümünü hızlandırdığı –yanlış olarak– düşünülen Keats'in *Endymion* adlı yapıtı üzerine makalesi sayılabilir.

ⁱⁱⁱ *Blackwood's* dergisine muhalif, 1820-29 yılları arasında çıkmış seçkin bir yeri olan dergi. İlk yayın yönetmeni John Scott, *Blackwood's* dergisinin yayın yönetmeniyle yaptığı düelloda ölmüştür. Dergide yazarlar arasında Richard Aytoun, Carlyle, Henry Francis Carey, John Clare, Hartley, Coleridge, John Payne Collier, DeQuincey (*Confessions of an Opium Eater*), Charles Wentworth Dilke, Ugo Foscolo, Hazlitt (*Table Talk*), Thomas Hood (*The Plea of the Midsummer fairies*), Lamb (*Essays of Elia*), Walter Savage Landor bulunmaktadır.

aşırılıklarını kırmaya koyuldu; *Blackwood's Magazine*'ninⁱ çocukça polemiklerini payladı; genel yayın yönetmeni John Scott'un düelloda öldürülmesiyle sonuçlanan ve bu dergiyle aralarını açan bir kavgada kendini buldu. Köktenci *Examiner*ⁱⁱ dergisinin genel yayın yönetmenleri John ve Leigh Hunt, Prens Regent'e karşı onur kırıcı yayın yapmak savıyla cezaevine kondular.⁴⁴ *Fraser's Magazine*ⁱⁱⁱ edebiyat değeri olmayan komik şiirlerle, kaba taşlamalarla dolu onur kırıcı kuru bir gürültüydü. Sir Roger de Coverley ve Sir Andrew Freeport artık aynı kulübe giden içki arkadaşları değil, birbirlerinin ölümcül rakipleriydi. Bu polemikleri Whig ve Tory'lerin kavgaya varan daha önceki atışmalarından ayıran şey, bunların sınıfsal görevleridir: Bu polemikler, aslında kamu alanının dışında örgütlenmiş toplumsal çıkarlardan kamu alanına yönelen tehdite karşı duyulan bir tepkiydi.

Eleştiri önceki yılların iktisadi boyunduruğunu bir ölçüde kırmışsa (bu genellikle kitap satıcılarının emtiaları için yaptıkları abartılı bir övgünün acemice gizlenmesinden daha öte bir şey değildi), bu sırf böylesi bir kapılamayı siyasal alanıyla değiş tokuş etmek için yapılmıştı.

ⁱ Yayıncı William Blackwood'un *Edinburgh Review* dergisine muhalif olarak çıkarttığı aylık dergi. Siyasal olarak Toryci görüşte olup "Cockney School of Writers'a" düşmandır. Dergiye ilk yazarlar arasında DeQuincey de vardır. İlk altı sayı *Edinburgh Monthly Magazine* adı altında Nisan-Eylül 1817'de çıktı. Ekim 1817'den itibaren *Blackwood's Edinburgh Magazine* olarak çıktı. Thomas Pringle, William Cleghon (1817), William Blackwood, John Blackwood ilk yayın yönetmenlerindendir. Yazarlar arasında şunlar bulunmaktadır: J.G. Lockhart, John Wilson, James Hogg, William Maginn, John Sterling, John Eagles, Charles Neave, Mrs. Oliphant, Mrs. Gore, Samuel Warren, Charles Lever, G.H. Lewes, George Eliot, A. Trollope, Sir Edward Hamley. Adının ortasındaki "Edinburgh" sözcüğünü 1906'da çıkardı. Yayın hayatı 1980'de noktalanmıştır.

ⁱⁱ John ile Leigh Hunt tarafından kurulmuş haftalık edebiyat ve siyaset dergisi. 1808-1880 arasında çıkmıştır. 1821-1849 yılları arasında Albany Fonblanque yayın yönetmeniydi.

ⁱⁱⁱ Maginn ve Hugh Fraser tarafından 1830'da kurulmuş dergi. Carlyle, Lockhart, Theodore Hook, Hogg, Coleridge, Harrison Ainsworth, Thackeray ve Southey ilk yazarlar arasındadır. 1863'te Longman's tarafından satın alındı. 1860-74 arasında J.A. Froude yönetti. 1882'ye kadar *Longman's Magazine* olarak çıktı.

Artık eleştiri açıkça, arsızca siyasaldı: Dergiler eleştiri için, uzun ideolojik parçaları özgürce atabildikleri, tanınmamaktan aldıkları güçle edebi yargılarını kendi siyasetlerine kesinlikle dahil ettikleri yapıtları seçme eğilimindeydiler. Eleştiri hâlâ tam anlamıyla edebiyat “uzmanlarının” ürünü değildi: *Edinburgh*’ın çoğu avukatı, siyaset kuramcısı ve iktisatçısı edebiyat konuları üzerine vakit buldukça yazdılar.⁴⁵ *Quarterly*, Keats, Hazlitt, Lamb, Shelley, Charlotte Brontë’ye vahşice saldırmış; *Blackwood*’s, *London Magazine* çevresinde toplanan “Cockney Okulu”na karşı kısır bir kampanya yürütmüş; *Edinburgh*’tan kamu beğenisinin muhafızlığına kendi kendini atayan Jeffrey, Lake şairlerini gerici ve gülünç olmakla, toplumun geleneksel düzenine ve burjuva ahlakının yüksek ciddiliğine yönelik bir tehdit oluşturmakla suçlamıştı. Bu didişmelerden yılan Leigh Hunt, “elimizden geldiğince” eskinin eleştirel olmayan ruh hali içinde” diğerlerini eleştirme arzusunu dışa vurarak geriye, yüzyılın başlarındaki o daha sakin yıllara nostaljiyle baktı. Hunt, “çoğu kez eleştirinin kendisi bir dert, bir küstahlıktır: Eleştiri iyi huylu değildir; en kötüsü buymuş gibi insanların eleştirmen olduğu söyleniyor” diye yakındı.⁴⁶ Hunt’a göre dergi deneme yazarı “kamuyla belirli bir yakınlık içinde olduğunu savlayan bir yazardır”; ama “zamanın dergi felsefesi” giderek yok olmakta, basın ilanlarıyla, “esnaf ruhla” kapı önüne konmaktadır. “Eskiden dergi siyasetçilerimiz

kendi görüşlerini tanıtmak ve ün kazanmak için yazarlardı; oysa şimdikiler yalnızca para kazanmak için yazıyorlar. ...”⁴⁷ 1831 yılının *Spectator*’larının bir sayısı klasik kamu alanının savunusuna girer: “Gazetecilik kamuoyunun ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Zor kullanarak kabul ettirmeğe kalkışan bir gazete kısa zamanda ortadan kalkmalıdır.”⁴⁸ Böylesi bir yüce gönüllülüğün önüne aslında çoktandır kamuoyunun edebi üretiminin vahşi sınıf çatışmaları çağında ticarileşmesi ve kamu bilincinin işlenmesinin siyasal zorunluluğu geçmişti. Kendisini çıkar gözetmeden felsefece doğruluğun peşinden koşmaya adanmış inansa da Leigh Hunt bile eksiksiz açık yüreklilikten uzak bir duygu içinde yazma gereksinimini rahatsızlık duyarak kabul

eder: “Kamuoyunun büyümesi demek onun bakılıp büyütülmesi demektir,”⁴⁹ böylesi bir yetiştirmeninse kısmen bilgisiz okurlardan bile belli bir diplomatik incelik talep ettiği şimdilerde üstü kapalı söylenen şeydir. İdeal eleştirmen bir aynadır, ama gerçekte bir ışıktır: Onun gizlice veya alçakça yönlendirdiği kamuoyunu “ifade etme” görevi, sonunda savunulamaz bir hale gelmektedir.

Öyleyse, eleştiri kültürel oydaşımın savunulmasına uygun bir yer olmaktan çok siyasal çekişmelerin geçtiği bir yer haline gelmiştir. On dokuzuncu yüzyıl “bilgininin” doğuşunu belki de en iyi bu bağlamda değerlendirebiliriz. Bilgin kimsenin temsil ettiği şeyin, eleştiriyi ve edebiyatı bilginin aşkınsal biçimleri olarak meydana getirerek, onları Leigh Hunt’ı irkiltten sefil siyasal savaşımlardan kurtarma girişimi olduğu savlanabilir. İngiltere’ye Coleridge ve Carlyle’in soktuğu idealist estetiğin Avrupa’daki gelişimi de bu taktiğe eşlik eder. Coleridge’in son yapıtlarından başlayarak Carlyle, Kingsley, Ruskin, Arnold ve diğerlerine varana dek edebiyat, *Realpolitik*’in¹ arenasından kurtarılacak, bir Viktoryen yorumcunun sözlerinde olduğu gibi “hepsinin biraraya gelerek ortaklaşa etrafıca yazıp çizdiği”⁵⁰ bir evren düzeyine yükseltildi. Edebiyat ideolojik görevlerini en etkili biçimde, ancak tüm siyasal araçları, sefilce tarihsel olanın ötesindeki ortak insanlık bilgeliğinin bir ambarı haline gelmek üzere dört bir yana saçtığında yerine getirebilir. Bilgin tarih tarafından aşkınsal bir yalıtılmışlığa sürüklenmişse; kendisinin kültürel yozlaşma görüşünce kehanetçi kalıplara itilmiş, yine aynı koşullar yüzünden düşüncelerine uygun okuyuculardan yoksun bırakılmış olsa bile bir tarihsel zorunluluktan ahlaki bir erdem çıkararak bu yalıtılmayı ideolojik bir üstünlüğe çevirebilir. Bilgin eleştirel yargılarını sağlam kamu standartlarına artık onaylatamıyorsa, her zaman böyle yargıların peşi sıra gelen anlaşılmazlığı tanrısal esin olarak yorumlayabilir. Bilginlerin bilgini Carlyle *Fraser’s Magazine*’e yazı verdi; ama bu işe “karmakarışık, mayalanmakta olan bir gübre yığını”⁵¹ gözüyle baktı; “bağımsızca”

¹ Realpolitik: (Alm.) Olması gerekenden çok güce dayanan siyaset.

yazacağı günleri düşledi. Carlyle ilerde karısı olacak kadına şöyle yazıyordu: “Büyük kentlerimizde kendisine yazar diyenlerin ve günün dergilerinde para uğruna herkesi karalayan adı şeylerin içinde soysuzlaşmayacağım.”⁵² Eleştirel yargıyı siyasal önyargının altına yerleştirmeyi doğru bulmayıp yadsıdığı için Carlyle’i öven Thackeray “yakında sanatı sanat için sevmeye başlayacağımız için tanrıya dua etti. Sanata bağımsızlığını vermek için herkesten çok Carlyle çalışmıştır.”⁵³ Bilgin artık okuyucularıyla söyleşen, onların eşiti biri değildir; onun sezgileri, okuyucularının ortak kanısının çarçabuk algılanmasıyla yumuşatılır. Eleştirmenin okuyucusu karşısındaki konumu artık aşkınsaldır; söylevleri inakçıdır ve kendi kendisini onaylar. Toplumsal yaşama karşı takındığı düşünsel tavır ürpertici biçimde olumsuzdur. Sınıf savaşımının sallantılarıyla paramparça olmuş eleştiri Jeffrey ile Carlyle arasında, siyasal dalkavuk ile düzmece peygamber arasında ikiye bölünür. Sınır tanımayan “çıkara” karşılık olası tek seçenek, öyle görünüyor ki, düzmece bir “çıkara gözetmezlik” olacaktır.

Gerçi Romantik dönemdeki çıkar gözetmezlik salt düzmece değildir. Hazlitt’in ellerinde “insan beyninin doğal çıkar gözetmezliği”; köktenci bir siyasetin temeli, benmerkezli ruhbilimin, toplumsal pratiğin eleştirisi haline geldi. Romantiklerin “duygudaş imgelemi,” devrimci bir güç olarak, ıssal alışverişin yöntemleri içinde resmileştirilemeyecek, güçlü ama yine de merkezden yoksun insan öznelere üretimi olarak çıkar gözetmezdir. Romantik çağda, siyasal karışıklıkla yıkılan bir topluma denk düşen eleştirinin derinliği ve kapsamı, onun geleneksel anlamdaki etkilerinin bütünüyle ötesindedir. Bu nedenle eleştirinin görevi şiir sanatına –Arnold’un yaşamının sonlarına doğru söylediği bir deyişle, “yaşamın eleştirisine”, varolan toplumsal gerçekliğe karşı kavranabilecek en saltık, en oturmuş yanıt olarak şiir sanatına– geçer. Kendisiyle toplumsal düzen arasına böyle yaman bir mesafe koymayan, ifadelerini bütünüyle farklı yerlerden başlatmayan hiçbir eleştiri anonimleşmekten kurtulamaz; ne var ki etkili biçimde yüreklendirici söz konusu mesafe de

romantizmin trajedisidir, çünkü imgelem gerçekte olanı, yalnızca özyalıtılmışlığı içinde suça batmış kendisi ile dünyayı tüketmek adına güle oynaya aşar. Bildik haliyle eleştiri, artık ortak kamu kurallarına göre doğrulanabilir yargıları yayma konusu değildir, çünkü yargı ediminin kendisi artık derin bir biçimde kuşku altındaki usçulukla bozulmakta, normatif varsayımlar, açıkça sanatın olumsuzlama gücünün tam da yıkmaya çabaladığı şeyler olmaktadır. Bu yüzden, eleştiri ya Jeffrey'in Wordsworth düşmanı olmasında olduğu gibi, sanatın düşmanı olarak şiirin yaratıcı enerjisinin bir parçasıyla kendi kendisinin dönüm noktası haline gelmelidir ya da yaratıcı edimin doğası ve sonuçları üzerine derin derin düşünen felsefe benzeri bir şeye dönüşmelidir. Romantik eleştirmen sonuçta kendi yaptıklarını varlıkbilimsel bakımdan gerekçelendiren, sanatının derin sonuçlarını irdeleyen, onun temellerinin ve sonuçlarının kusurlarını sergileyen bir şairdir. Edebi üretimin kendisi bir kere sorun haline gelmeye görsün, eleştiri artık önceden verili olan bir görüngünün katksız yargılanması eylemi olmaktan çıkar. Tersine, artık huzursuzluk veren bu imgelem eyleminin savunulmasındaki, geliştirilip derinleştirilmesindeki etkin ilke, sanatın kendisinin en açık öz-bilgisidir. Kendisi üzerine böyle yarı felsefece düşünceler her zaman ironik olacaktır, çünkü doğruluğun şiirden daha az bir şey olmadığı düşünülecek olursa, tıpkı ussallığın – toplumsal söylemin kendisinin– tuzağa düşmesi gibi doğruluğa erişen ama asla onun eşiti olamayan şiir dışı bir söylem, nasıl olur da üzerine konuştuğu gerçekliği ele geçirmeyi umabilir? Öyleyse, eleştirmen artık ne her şeyden önce yargıç, ortak değerlerin yöneticisi ya da aydınlanmış ussallığın yeridir ne de her şeyden önce kültürel taktik adanmış ya da siyasal katalizördür, çünkü bu görevler de sanatçının tarafına geçerler. Eleştirmen, yapıt ile okuyucu arasındaki asıl aracı değildir, çünkü yapıt amacına ulaşırsa bunu kendisi ile okuyucu arasında parlayan ve yalnızca eleştirel söylemin yedeğinden geçerek bol keseden dağıtılan sezgisel bir bilinç yoluyla yapmaktadır. Yapıt başarılı değilse, bunun nedeni gerçekte onu almaya uygun okuyucunun olmamasıdır. Şair karanlıkta

şakiyan bir b  lb  ld  r; onun için bundan b  yle bir aracıya yer yoktur. Bu tür bir okurun etkin bir biçimde oluşturulması gerekiyorsa, o zaman Wordsworth'un 1815 tarihli *Supplementary Essay* 'ine göre eleştirmenin gerçekten can d   manı olduğu bu i  en başta şairin kendisine d   r. Artık eleştirmenin karşısındaki sorun basitçe şudur: Sanat kendi kendini temellendiriyorsa, kendi kendini geçerli kılan bir do ruluksa, toplumsal s  ylem iflah olmaz biçimde yabancıla mı sa, ve her şeyden önce ortada hitap edilecek bir okuyucu yoksa, eleştirmen olmak nasıl olanaklıdır? Edebi koruyuculuk ile klasik kamu alanının   k    ve edebiyatın piyasa ile toplumun sahipsiz kentle mesine terkedilmesiyle birlikte şair ya da bilgin, tanıdık yardımcı   neler topluluğu olan bildik okuyuculardan yoksun kalmaktadır. Meta üretiminin a rılı ının zorlaması sonucu eleştirmenin kalıcı herhangi bir okuyucu kitlesinden bu ayrılı ı, bir deyişle değil evrensel bir dille, sınıf a zıyla değil insan perdesinden konuşan, gerçek bir kamu "yı ınına" tepeden bakıp onun yerine halka, geleceğe, birtakım gizil siyasal kitle hareketlerine, her g    te g  m   bulunan şiir dehasına, mevcut toplumsal düzene hayalen kazınmış aşkınsal   neler topluluğuna hitap eden aşkınsal bir özerklik yanılsamasına d n   t r  l r daha sonra. "Us u" eleştirmenin burada tutunaca ı hiçbir dal yoktur, çünkü daha önce görmüş olduğumuz üzere (siyasal) saltık ılı ın bir türüne tepki olarak geli mi ti ve aşkınsal tin evreninde kendini temellendiren başka türden bir saltık ılı la kar ıla tı ında, aynı oranda ne yapacağını bilemez halde bulur kendini.

On dokuzuncu yüzyıl, bilgin ile ikinci sınıf eleştiri yazarını zar zor birbirine eklemleyen bir ulam üretmek zorunda kaldı: “Edebiyat adamı”. Anlaması şaşkıncı ölçüde zor bir terimdir bu; “yaratıcı yazar” deyişinden daha geniş ve daha karışık olup bilim adamı, eleştirmen ya da gazeteciyle bütünüyle aynı anlama gelmez. T.W. Heyck, edebiyat adamı teriminin on dokuzuncu yüzyıl İngilteresi’nde 1870’lere dek modern anlamında geçerlilik kazanmak zorunda kalmamış, önemli ölçüde ortalıkta görünmeyen “aydın” ulamına en yakın terim olduğunu savunmuştur.⁵⁴ On sekizinci yüzyıl dergicileri gibi, edebiyat adamı da uzmanlaşmış düşünsel bir vetinin bileşeni olmaktan çok; çağının tüm kültürel, düşünsel manzarasını herhangi kabaca teknik bir ilgiyle körelmeden araştırabilen geniş görüşüyle yaygınlaştırılmış ideolojik bilginliğin taşıyıcısı, dağıtıcısıdır. Böylesine geniş bir yetke bir taraftan edebiyat adamıyla bilgini birbirine bağlarken, bilginin bir konuyu aynı yönden ele alması da aşkınsal tarafsızlığının görevi gereğidir. Oysa edebiyat adamı elinden geldiğince geniş açıdan görür, çünkü maddi zorunluluk, onu, Carlyle’in mağrur bir biçimde geri çekildiği ticari edebiyat dünyasında ayakta kalmak uğruna derinden bozulmuş bir *bricoleur*, sanat meraklısı [*dilettante*]⁵⁵, elinden her iş gelen bir kimse olmaya zorlar. Edebiyat adamı olabildiğince çok şeyi bilir, çünkü ekmeğini tek bir düşünsel uzmanlıktan çıkaramaz. On dokuzuncu yüzyıl ortalarna doğru okuyan kesimin genişlemesi, dolayısıyla da dergi piyasasının genişlemesi, profesyonelce yazma olanaklarını büyük ölçüde artırdı. G.H. Lewes, yerinde olarak yazarlık mesleğinin dergi basını yoluyla olanaklılık kazandığını düşündü. Bu anlamda, edebiyat

Dilettante (İt.): Bir konuyla ilgili olan ya da öyle gözüken, ama o konuya ilişkin kavrayışı kıt kişiler için kullanılan alçaltıcı deyiş.

adamı ikinci sınıf bir yazar; aynı zamanda da bilgini andıran ideolojik bir yetke figürüdür; Viktorya çağında aynı bireyler içinde olmayacak denli sıklıkla görülen bu dirliksiz birlikte varoluş gözlemlenebilir.

Bu, Thomas Carlyle'ın edebiyat adamını, bize yalnızca ani bir düşünüş [*bathetic*] görünebilecek bir davranışla kahraman düzeyine yükselterek çözmei umduğu bir çatışmaydı. Carlyle, “Kahraman Edebiyat Adamı” adlı çalışmasında yayımcılık gücünün parlamento sözcüğünü yayması (“Edebiyat da bizim parlamentomuzdur.”), basının hem vaizler sınıfını hem de senatoyu aşmış olması üzerine yazar.⁵⁵ Yayımcılık beraberinde bir okumuşlar topluluğu yaratarak demokrasiyi getirir (gerçekte Carlyle yayımcılığın demokrasiye fiilen yol açtığını ima eder). Böylece okumuşlar topluluğunun son derece etkili olduğu konusunda bilgilendiriliriz. Demek ki, tüm deneme söylemin siyasal yaşamı etkileme gücünü överek, parlamento muhabirlerini, sözcüler, papazlar ve krallar konumuna yükselterek klasik burjuva kamu alanının zorlama, nostaljik yeniden keşfini temsil ediyor. Ancak kaygı ve belirsizlik de hüküm sürer: Edebiyat adamlarının böylesine büyük etkileri varsa, Carlyle bunu kendisine soracak kadar gerçekçidir, öyleyse neden bunlar bu denli sönük, tanınmadan kayboluyorlar? Önceden kestirilebilecek Carlylecı yanıt şöyledir: “Edebiyat sınıfı organik değildir”, toplumsal olarak dağınık ve örgütlenmemiştir; toplu hali neredeyse loncaı andırır. Kuşkusuz burada olgun Coleridge'in, Fransız Devrimi'ne pek çok katkıları olduğuna inandığı köksüz, sınıfsız, soğuk aydınlar kastından duyduğu korkunun bir yankısı vardır. Carlyle'ın içini döküşünde dile gelmemiş çelişki –Edebiyat adamı toplumun kurtarıcısı mıdır, yoksa hiçbir şeye aldırış etmeyen ikinci sınıf bir yazar mıdır?– düpedüz romantiktir: Gerçeğin betimi savında olan şeyle durmadan çarpışan iktidar *düğü*, onaylanmamış yasa koyucu olarak şair. Klasik kamu alanı hâlâ varolmayı sürdürmekte midir, yoksa dağılıp gitmiş midir?

Bilginin yargıları soğuk bir biçimde yetkeciyse de, Viktorya döneminin büyük dergilerinden bir ya da birkaçına bağlı edebiyat adamı hâlâ aydınlanmış burjuva söyleminin kamu alanını bir potada eritmeye

uğraşmaktadır. Bilginin görevi Addison ile Steele'inki gibi eleştirici, bilgilendirici, aracı, yorumcu, halkın beğeneceği şeyler yapan kimse olmaktır; tıpkı on sekizinci yüzyıldaki ataları gibi, orta sınıf okuyucuların belli başlı alışkanlıkları ve önyargılarıyla yakın ilişki içinde çalışarak kamuoyunu yansıtması gerektiği ölçüde, onu sağlamlaştırması da gerekir. Heyck'in öne sürdüğü gibi "özümleme ve yorumlama yeteneği, özel bilgi aktarma yeteneğinden daha yüksek nitelikli sayılıyordu."⁵⁶ Viktorya çağı edebiyat adamının bu görevde kayda değer başarı sağlaması ölçüsünde, burjuva kamu alanının birtakım biçimler altında on dokuzuncu yüzyıl ortalarına dek varlığını sürdürmüş olduğu söylenebilir. Heyck, 1867'den önceki az sayıda seçmen ile bunların özellikle orta sınıf bileşiminde olmaları verisinden hareketle herhangi önemli bir romanın, tarihsel yapının ya da toplumsal polemğin "yönetici seçkinlerin epeyce geniş bir bölümüne" ulaşmış olabileceğine dikkat çeker. Heyck, "gazeteleri, dergileri ve kitapları aracılığıyla edebiyat adamları, karar alma sürecinde hesaba katılan tüm insanlara doğrudan yazdılar" diye ekler.⁵⁷ Ek olarak, bunlardan çoğunun işgüderlerle [*men of affairs*] ve egemen sınıfla yakın kişisel ve ailevi bağları vardı. Okuyucularıyla aynı standartları paylaştıkları için yazdıkları şeyi beğenilebilir, kavranabilir ve kabul edilebilir kılacak bir içgüdüyle yazıya döküyorlardı. Leslie Stephen, edebiyat adamının "yalnızca büyük eleştirmenler için yazmak yerine, eğitilmiş tüm sınıfları gerçekten ilgilendiren düşüncelerin temsilcisi haline gelerek yaşayan bir edebiyat geliştirmek" zorunda olduğuna inanıyordu.⁵⁸ "The First Edinburgh Reviewers" üzerine bir denemesinde Leslie Stephen, Jeffrey'in *Wilhelm Meister*'i düşüncesizce reddeden yargısından ürktü, çünkü Jeffrey okuyucularının ortak duyarlılıklarına zararlı biçimde yabancılaşmış bir eleştirmen tipini önermişti. "Zamanın klasiğinin ele alınışında öyle bir yakışsızlık, genel kanı oydaşımını dikkate almayan öyle bir başına buyruluk vardır ki, insan bundan böyle bunun olanaksız olmasını diliyor."⁵⁹

Peter Hohendahl'ın dile getirdiği gibi eleştirmenin ikilemi şudur:

Eleştirmen yargı gücünü geniş yığınların lehinde mi, yoksa azınlığın lehinde mi kullanacaktır? Viktorya çağı edebiyat adamı için sorunun yanıtı, Stephen'ın kamu oydaşımına beslediği güven kadar dürüst de değildir. Viktorya çağı düşün iklimi derin ideolojik kargaşa ve güvensizlik dönemlerinden biri olduğu için, edebiyat adamı böyle bir durumda okuyucusuyla diyalogunda onun tamamen eşiti olamaz. Edebiyat adamının görevi yol göstermek, pekiştirmek ve avutmaktır — huzursuz, ideolojik bakımdan kafası karışık okuyucuya, düşünsel şaşkınlığın toplumu yıkıcı gelgitlerine göğüs gerecek, jeolojik keşiflerden Yüksek Eleştiri'ye dek tüm çağdaş düşüncenin halkın anlayacağı özetlerini sunmaktır. Heyck'in ileri sürdüğü gibi, edebiyat adamından beklenen “iktisadi, toplumsal ve dinsel değişikliklerin doğurduğu zorluklarla karşılaştıklarında okuyucularına yardım etmesiydi.”⁶⁰ Edebiyat adamının görevi bu tür değişiklikleri yansıtmak, bunları açıklayıp yoluna koymak böylelikle de ideolojik açıdan daha az korkutucu göstermek olacaktı. Edebiyat adamı sınıf savaşımı; burjuva ideolojisinin kendi iç kırılması; bilgiye ve avutulmaya aç, kafası bulanık, biçimlenmemiş okur kesimindeki artış; ticari pazarn “eğitilmiş” kanıyı sürekli tahribi; düşünsel işbölümünü ivmelendirmeye sonuçlanan bilimlerdeki denetimsiz açık patlama ve parçalanma tarafından darmadağın edilen bir kamu alanını etkin biçimde yeniden üretmek zorundadır. Demek ki, okuyucularıyla ilişkisi bir anlamda özne ile özne arasında olduğu kadar özne-nesne ilişkisi de olmalı; kamuoyuna canlı biçimde duyarlı oluşu, bilgiyi okuyucularına sunma edimi içindeyken işleyen didaktik ve gizli kapaklı propagandacı konumu içinde kendi yerini bulmalıdır.

Edebiyat adamı bu anlamda, bilgin'in yetkeçiliği ile on sekizinci yüzyıl dergicilerinin uylaşıcılığı [*consensitahsm*] arasına çelişki dolu biçimde yerleştirilmektedir. Bu iki yanlı duruşun izleri yeterince açıktır. *Edinburgh* 'ta Jeffrey zaten “topluluğun okuyan kesimleri arasında bile doğruluğun, doğru anlayışın ne kadar da ağır aksak ilerdiğini görmek gerçekten sinir bozucudur” diye yakınmaktaydı.⁶¹ Sorun, Walter

Bagehot'un "The First Edinburgh Reviewers" üzerine yazdığı 1855 tarihli denemesinde ilginç bir hal alır:

Pek çok kişiye yol göstermek zorunda oluşumuz, gerçekten de zamanımıza özgü bir durumdur. Herkes siyaset üzerine, din üzerine ve daha az önemli diğer konular üzerine düşünmeye yeterli olduğuna –birtakım gelişigüzel yöntemlerle düşünseler de– inanıyor. Eldeki en iyi araçlarımızla onlara doğru düşünmeyi öğretmeliyiz. Derin bilgileri olan uzak görüşlü bir devlet adamımız olsa bile etkili insanlar yığını önünde, cennete seçilmemiş avamın, ulusun düşünmesine yardım eden seçilmemiş konseyin önünde onun düşüncelerine güvendiğimizi açığa vurmamakça, derin düşüncelerinin ve ileri görüşlü oluşunun bize bir yararı olmayacaktır. Artık din içindeki yakarış, bilginlerin kullandığı teknik terimlere ya da münzevi öğretmenlerin kurgularına değil; düşünen ve umut eden herkesin derin duygularına, sağlam düşüncelerine, acılı çabalarına yöneliktir. Ve bu yakarış, çoğuna göre, önünde sonunda semeresini verir. Çoğunluğa göre konuşmalıyız; böylece bizi anladıkları için dinleyecekler, dinlemek isteyeceklerdir. Çoğunluğa bilimin kalıplarıyla ya da katı doğrulukla, can sıkıcı ayrıntılı tartışmalarda seslenmenin hiçbir yararı yoktur. Yığının dizgeye tahammülü yoktur, onlar kısıklık ister, formaliteler onların kafalarını karıştırır.⁴²

Ayrıca, Bagehot bu tür bir yol göstericiliğin sağladığı şey "dergi gibi denemeler ile deneme gibi dergilerdir" diyerek konuşmasını sürdürür. Burada Bagehot'un korktuğu, üzüntü duyduğu şey, sığ anlayış ve dikkatli bireycilik çağında kaba saba, farklı farklı eğitimler almış, yoz kültürlü orta sınıfı kuşatmak üzere "seçilmemiş Konsey'in" güvenilir biçimde aydınlatılmış olanın ötesine uzandığı yerde burjuva kamu alanının "ulusun düşünüp taşınmasına yardım eden cennete seçilmemiş Avamın"– yıkılışıdır. Bu tür insanlar, en azından kimi gelişigüzel yollarla doğru düşünen "etkili kişiler," bir bakıma hâlâ yazarın kendisiyle eşit düzeydedirler. Ama bu insanlar, önemli bir Viktorya dönemi terimiyle söylersek, aynı zamanda etkili kişiler *kitle*sidir ve bir iki kuşak içinde "yığna" dönüşüp yozlaşmışlardır. Bu tür insanlar rastlantı sonucu doğru düşünüyor olsalar bile, yine de kendilerine doğru düşünme öğretilmelidir: *Daha sonra aynı denemede Bagehot, "modern insana, hiç kuşkusuz kısaca, ne düşüneceği mutlaka ama mutlaka söylenmelidir" der. Tümcede vurgulanan sözcüğün ardındaki siyasal kaygı ortadadır. Kültürel aydınlanma girişiminde orta sınıftan*

okuyucular, duyguları ve kanıları düşünsel yalınlaştırma yordamlarıyla kalıba dökülecek adsız sansız bir nesneden daha az eleştirmenin beraber çalıştığı eşiti olmaktadır artık. Artık, teknik söylemden “amatörce” kaçınma, (Addison’la birlikte) doğru bilginin asıl mayasında, onun yayılması için kullanılan taktik bir manevraya oranla daha az bir yer tutmaktadır. Klasik kamu alanı ülküsü bugün de değerli görülmektedir; ancak, bu alanın yeniden yapılandırılmasındaki siyasal kaçınılmazlık, eleştirmenin kendi diline, alttan alta ülkenin kendisiyle araları bozuk inakçı bir üstelemeyi soktu. Uzak görüşlü oldukları varsayılan devlet adamlarının *düşüncelerini* yaymanın bir buyruk mu, yoksa yalnızca bu düşüncelere duyulan duygu yüklü güvenin yaşama geçirilmesi mi olduğu ya da orta sınıf yığınlarına düşünsel aydınlık verilmesi mi gerektiği, yoksa yalnızca alevlendirip güvenlerini mi tazelemek gerektiği belli değildir. Bagehot orta sınıftan “etkili kişileri,” sanki bunlar ölçü nedir bilmez, kalınkafalı, duygularının etkisi altında, en külfetsiz, en masrafsız biçimleri dışında düşünmekten yoksun işçi sınıfıymış gibi ele alıyor. Klasik kamu alanıyla birlikte eleştirmenin görevi de kesinlikle düzensizleşmektedir. Edebiyat adamı aynı anda hem bilginimsi yetkenin kaynağı, hem becerikli bir halk beğenisi yandaşı, hem de kutsal okumuşlar sınıfının bir üyesi, ama usa uygun bir biçimde düşünsel bir satıcı da olmak zorundaydı. *Fortnightly Review*’ün¹ genel yayın yönetmeni John Morley, aynı dergide yazan arkadaşlarından “kamu alanı oluşturmak gibi ciddi bir görev”⁶³ onlara emanet edilmiştir diye söz eder; ilan olunan hedef kamu alanına geleneksel olarak bağlı olmakla beraber söz konusu “ciddilik” kendi umut kırıcı öyküsünü anlatır. Yalnızca dışardaki elverişli bir yerden daha etkili yönetmek, kanıları kalıba dökmek amacıyla dikkatle içeriden tepki veren eleştirmen bundan böyle kamu arenasının hem içinde hem de dışındadır. Düzeltmenin ancak işbirliği esası üzerinde olanaklı

¹ 1865’te çıkmaya başlayan liberal İngiliz dergisi. G.H. Lewes, John Morley, T.H.S. Escott, Frank Harris ve W.L. Countancy yayın yönetmenliğini yaptı. Yayın yaşamına on beş günde bir çıkarak başladı, ancak kısa zaman sonra aylık oldu.

olduğu ve hoşgörüldüğü *Tatler* ile *Spectator*’da açıkça bulunan düzeltme ve işbirliği önceliklerini tersine çevirme tehdidinde bulunan bir duruştur bu.

On dokuzuncu yüzyıl okur kesiminin kültürel değişkenliği bu bakımdan önemlidir. Addison ile Steele’in döneminde “okuyan kesim” ile ulusun geri kalanı arasındaki sınırlar keskin ve somuttu. Doğal olarak, on sekizinci yüzyıl İngilteresi’nde pek çok okuryazarlık derecesi vardı; ama sözcüğün, soyluluğun ideolojik tasarımlarından ayrılmayan anlamına göre “okuyabilen” ile okuyamayanlar arasında açık bir fark vardı. On dokuzuncu yüzyıl edebiyat adamı bu oldukça kesin sınırın bulanıklaşmasına da başını ağrıtmaya da katlanmak zorundadır. Artık en çok sorun olan şey, önünde sonunda kesin ve saptanabilir bir tür durum olsa da okuma yazma bilmeme değil; iyi okuyabilip de hâlâ tam iyi “okuyamayanlardır” —fizyolojik ve psikolojik açıdan okuyabilen fakat kültürel açıdan değersiz biçimde okuyabilenler, “etkili kişiler” ile “yığın” arasındaki değişmez karşıtlığın yapısını yıkmakla. [deconstruct] tehdit ederler. İdeolojik açıdan en zayıflatıcı şey, okuryazarlık olmayan bir okuryazarlık; körlük ile görme arasındaki sınırı ihlal eden bir okuma biçimidir; tamamı okuyan ama sizin bildiğiniz anlamda okumayan ve bu yüzden de tam anlamıyla ne okuryazar ne de okuma yazma bilmez, ne tamamıyla bir ulamın ne de bütünüyle diğerrinin içinde olan tüm bir ulustur. İşte bu yapıyıkcı noktada, bu okuma *aporia* ’sında¹ eleştirmen kendisini, hem kendisinin eşiti olan hem de olmayan bir okuyucuya seslenirken bulur. Aydın sınıfı ile piyasa güçleri arasında kararsız bir denge sağlayan eleştirmen, bu iki evreni birleştirmeye soyunan son tarihsel girişimi temsil eder; meta üretiminin mantığı bu tür çabaların açıkça ütopyacı olduğunu gösterdiğinde, eleştirmen buna uygun olarak tarih sahnesinden silinecektir. Yirminci yüzyıl edebiyat adamı, Viktorya dönemindeki

¹ *Aporia* (Lt.): Güçlük; bir konunun birbirleriyle çelişen yönlerinin bulunduğu bilininceyken ortaya çıkan, genellikle sistematik biçimde kuşkuya yol açan sorun ya da güçlük.

atalarıyla karşılaştırıldığında fazlasıyla bir “azınlık” kişisi kalmaktadır.

Bagehot’tan alınan parçanın da öne sürdüğü gibi, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına dek, okuyan burjuva kesimini pekiştirme itkisi giderek daha çok savunma konumuna geçti. Yabancı çıkarlarca kuşatılmış ve saldırıya uğramış, sonuç olarak fena biçimde kafa karıştıran ve içerden bölünmüş kamu alanı, artık kendi etkinliklerine ideolojik bir ışık altında bakmaya zorlanmaktadır. Toplumsal bilginin sağlanması ya da ahlak eğitiminin sağlanması, başgösteren ciddi siyasal tehlike karşısında sınıf dayanışması arzusundan dolayı artık masum bulunamaz. Bilgi ve iktidar artık öyle yumuşak bir biçimde birbirinden ayrılmaz. Aydınlanma’nın yayılışı artık Addison biçiminde kendinde güzel, incelikli söyleşilerin kendinden kaynaklanan doğal hazzı diye kavranamaz, tersine dört bir yanı, ilkece aşmak zorunda olduğu hakiki sınıf sorunlarıyla suçlu oymuşçasına kuşatılmıştır. Görmüş olduğumuz üzere, on sekizinci yüzyılda gerçekten varolan her şey, egemen sınıf çıkarları ile usçuluğa varıyordu. Bu sorunsal evrensel olduğu için, incelikli konuşmak yalnızca onun içinde olanaklı olduğu için, erkeklerin ve kadınların “dürüstçe” konuşmayabileceğinden endişe duymaya, Viktorya döneminde duyulduğu kadar gerek yoktu. Söyledikleri şeyler, oluşturdıkları belli tümceler pekâlâ doğru olmayabilir; ama belli usçu protokollerce yönetildiklerinden incelikli konuşma eylemi zaten başlı başına bir dürüstlük örneğiydi. Eleştirmen bir kere, yoldaşlarının kendi haline bırakıldıklarında büyük ideolojik yanlışlara düşebileceğinden korkmaya başlarsa, serbest söylem piyasasının kendi düzeneğine terkedildiğinde, uygun ahlaki ve düşünsel malzemeyi doğuracak herhangi bir inancı gözden çıkarmak zorunda kalacaktır. Samuel Johnson ile birlikte “üzerine uzun uzadıya düşündüğü şeyler hakkında kamunun genellikle doğru düşünmeye vardığına”⁶⁴ inanmak artık olanaklı değildir. John Stuart Mill’in *On Liberty*’sinin (1859) umutsuz cesareti, klasik kamu alanının hâlâ uygulanabilir olduğuna –“kaygı verici çıkarlarca” engellenmemiş özgür düşünce oyununun önünde sonunda gidimli piyasanın merkezileşmiş herhangi bir düzenlemesinden daha

zengin, daha kalıcı bir doğruluk üreteceğine— duyulan inanç, işte tam da bu, sarsılmaz son dakika inancıdır. Mill için, “kamu alanı” kavramının artık çalkantılı biçimde olumsuz olması —“kamu alanının” yeterince ironik biçimde kendisini tehlikeye atan zorba güçlerden birisi olduğu— ne yazık ki döneme özgü bir belirtidir. Mill, “çoğunluğun zorbalığından,” “devlet içindeki kamuoyunun üstünlüğünden” tehlikeli biçimde türdeşleştiren güçler diye söz eder. “İnsanların yığının düşüncelerini görmezden gelmek için arkalarına sığındıkları türlü toplumsal rütbelere yavaş yavaş dengelendikçe; bir istençleri olduğu olumlu olarak tanındığı zaman, kamunun istencine direnme düşüncesinin ta kendisi işbaşındaki siyasetçilerin kafasından giderek daha çok silindikçe; uyuşmazlığa, toplum içinde herhangi köklü bir güce —ki kendisi sayıların çokluğuna muhalif, kamunun benimsediklerinden farklı düşünce ve eğilimleri koruması altına almayla ilgilidir— hiçbir toplumsal destek çıkmayacaktır.”⁶⁵ Kamu alanı ilkesi alabildiğine kendi aleyhine döndü: Egemen sınıfın konuşan aydın özneleri oy verme hakkını, dolayısıyla da kamu alanının sınırlarını “halk yığınlarına” kadar genişletmeye zorlanmışlardı; bir anda kendilerini kendi öz alanları içinde korunmasız bir azınlık olarak buldular —bu, işçi sınıfının henüz oy hakkı yokken meydana gelmişti. Kamuoyunun gücüne duyulan eski Benthamcı güven şimdi nahif görünüyordu: Mill, Bentham üzerine yazdığı ünlü denemesinde onun “yalnızca kamuoyu dayatması bir denetim yoluyla, salt taraflı ve fesat çıkarların (Avrupa’da) egemen güç olduğuna ve —şeylerin mevcut düzeni içinde böyle olmakla iyiliğin bir kaynağı olarak kesintisiz apaçık görünen— kamuoyunun esas yetkinliğini abartma doğal düşkünlüğüne nasıl olup da sürüklendiğine,”⁶⁶ dikkat çekmişti. Bentham üzerine olan yazıya eşlik eden parça, artık zorba olan kamu alanının en kötü etkilerini, aydınlık kuvvetiyle yumuşatacak bir aydınlar sınıfı tasarlayan Coleridge’in araştırmasıdır. Bununla birlikte, *On Liberty* söz konusu bu alanın baskıcı gerçekliğine karşılık, onun özüne duyduğu güveni yayıyordu. Böyle koşullar altında serbest söylem oyununa güvenmek, kuşkusuz, büyük

riskler almak demektir; ama Mill bu yanlışın oldukça iyi farkındadır. Eğer burjuva öznenin derin gidimli yapısı –özgürlük, eşitlik, özerklik, karşılıklılık– hepten korunmak isteniyorsa, ideolojik karışıklık, siyasal zedelenme olasılığı ödenmesi gereken bir bedel olacaktır. Özellikle Matthew Arnold böyle bir bedeli ödemeye hiç de istekli değildir: Hukuk hazır olana dek şiddet, birey özgürlüğü adına uygulanan devlet baskısı, kamu alanının sonunda parçalandığını gözlemlediği için durmaksızın zorbalığa yönelen bir liberalizmin –Arnold’la birlikte– sloganları oldular. Arnold, toplumsal içeriği uğruna, klasik burjuva toplumunun siyasi gidimli biçimlerini kurban etmeye hazırlanırken, Mill kamu alanının kendiliğinden değiş tokuşlarının ötesinde üretilen doğrulukların, böyle değiş tokuşların yaşam vereceği biçimsel doğruluklar kadar değerli olduğu düşüncesine pek katılmaz.

Edebiyat adamının görevi genel bir insancılık denektaşı ile yeni uzmanlık bilgisinin her bir kolunu değerlendirmekse, böyle bir girişimin İngiliz toplumunda düşünsel işbölümünün hızla çoğalmasına dayanamayacağı giderek açıklık kazanmaktadır. *The Leader*ⁱ ile Morley’den önce *The Fortnightly*’nin yayın yönetmeni olan G. H. Lewes aktör, tiyatro eleştirmeni, amatör bilim adamı, gazeteci, felsefeci ve sırf para için kaleme alınan saçma oyunların yazarı olarak tüm kültürel etkinlik alanlarını kendi kişiliğinde herhangi bir *confrères*’indenⁱⁱ daha çok birleştirmiş görünüyor; ama bu seçmeciliği, duyduğu tatminden çok, kaygıdan kaynaklanıyordu. Bir keresinde “Ne kadar da az edebiyat adamı *düşünüyor!*” diye yakınmıştı.⁶⁷ Daha 1832’de harekete geçen Will Ladislav’ın gözcü yetenekleri, *Middlemarch* yayımlandığında sanat düşkünlüğünün çeşnisi olmaktan daha fazlasını elde ediyordu. Edebiyat adamının genel “amatör” insancılığı, son dönem Viktorya İngilteresi’nin çatışma içindeki gidimli oluşumları için, giderek usa daha az uygun bir tutarlılık merkezi sunabiliyordu. Ahlaki sorumluluğa,

ⁱ 1850-1866 yılları arasında çıkmış, G.H. Lewes, Thornton ve Leigh Hunt’ın kurduğu haftalık dergi.

ⁱⁱ *confrères*: (Fr.) Meslektaş.

bireysel özerkliğe ve aşkınsal biçimde özgür olan benliğe duyduğu güvenle böylesi bir insancılık, işleyip yumuşatmaya giriştiği kimi düşünsel gelişmelerin ciddi saldırısına uğruyordu. Newman, tanrıbilimi, ortaçağdaki gibi üstdil görevi olan, bilimlerin kraliçesi ve anlamların anlamı olarak yeniden kurmak için son bir kez daha, kötü biten bir girişimde bulundu. Leslie Stephen, açıkça daha türdeş bir edebiyat kültürü olan geçen yüzyıla özlemle baktı. Bu noktada İngiliz toplumu “hâlâ topluluk içinde temsilci bir organı ya da kişiyi (Johnson) diktatör saymaya yetecek denli küçük” olsa da söz konusu türdeşliğin daha Johnson zamanında baskı altına alınmış olduğuna inandı.⁶⁸ Daha sonraki dönemde bir dereceye kadar temsilci kişiler olan Carlyle ile Macaulay “hâlâ zamanımızın edebiyat sınıfı kadar kalabalık ve kargaşa içinde olmasalar da kendi dönemlerinin karmaşık toplumunda yalnızca bir grubun ya da kesimin önderleri olabildiler.”⁶⁹ Bununla birlikte, Stephen geçmişe özlemle bakıyorsa, bunu belli bir alçakgönüllülük göstererek yapar. Addison’a hayranlık duymakla birlikte, onun ahlak, estetik ve ruhbilim üstüne düşüncelerini yüzeysel bulmaktan da geri kalmaz; tıpkı Matthew Arnold’un fiilen yaptığı gibi: “Sözünü sakınmadan böyle konular üstüne konuşacak bir insan, artık felsefe kütüphaneleri devirmiş, ağırbaşlı bir filozof olmak zorundadır.”⁷⁰ Kısaca, Addison safça profesyonel olmayan biridir: “Sancta simplicitas”ıylaⁱ “kendi sınırlarını aştığından” kuşkulananmamaktadır. Viktorya dönemi edebiyat adamı hem iktisadi hem de ideolojik nedenlerden ötürü uzmanlaşmaya karşı direnebilir; ama Addison bu durumdan on sekizinci yüzyıl eleştirisini toy diye küçümseyecek kadar etkilenmiş, etki altında kalmıştır. Belki de giderek büyüyen kendi

ⁱ Söylenceye göre Bohemyalı din reformcusu Jan Hus (yaklaşık 1369-1415) yakılmayı beklerken, oradan geçen yaşlı bir köylünün odun yığınınna birkaç dal attığında Hus’un “O sancta simplicitas!” (Ah, kutsal yalnınlık!) dediği söylenir. Bu sözle anlatılmak istenen köylünün yaptığı şeyin farkında olmadığıdır. Deyim İngilizce’de şaşkınlık durumlarında ve saflığıyla insanı çileden çıkaran insanlar için kullanılır. Kullanılışını gösteren bilinen en eski kayıt oyuncu Fanny Kemble’in Aralık 1847 tarihli mektubudur.

gereksizliğinin tedirgin edici parodisini bu durumun içinde bulmuştur. Viktorya dönemi edebiyat adamının sorunu, İngiliz eleştiri kurumunun peşinden ayrılmaması türünden bir sorundur; bugün bile tam anlamıyla çözüme kavuşturulmuş değildir. Eleştiri ya burjuva toplumu geliştikçe daha çok güçten düştüğünü kanıtlayan, amatörlüğü kamuoyu mahkemesi önünde kültürün tamamına karşı genel bir insancıl sorumluluk duyduğunu savlayarak kendini haklı göstermeye uğraşacaktır ya da daha geniş toplumsal ilgiyi yadsımak pahasına mesleki meşruluğunu kurarak kendini bir tür teknolojik uzmanlığa dönüştürecektir. Leslie Stephen'ın son yapıtı, Viktorya dönemi edebiyat adamının –bu çelişkinin tüm gücüyle koyverilmeden önceki– son yalnız anını temsil eder.

Demek ki, Viktorya dönemi İngilteresi'nde, ortak bir söylemi biçimlendiren, düzenleyen ve taşıyan eleştirmen aracı ya da arabulucu olarak aynı anda hem ideolojik açıdan buyurganlaşmaktadır; hem de bilimlerdeki uzmanlaşmayla birlikte ideolojik duruş noktalarıyla gitgide daha az verimli bir tasarı olan gelişigüzel eğitilmiş okuyucu kesimin hızla genişlemesi arasındaki bir savaş alanında kalakalmaktadır. Böyle bir görevi varolmaya kıskırtan asıl koşullar, kendi olanağını yok ederek ortadan kalktı. Başka açılardan da aracı olarak eleştirmenin geleneksel görevinin gereksizleştiği görülüyordu. Sözgelimi, Dickens kendisi ile okuyucusu arasında bir aracıya gereksinim duymuyordu; tüketilen duyarlılıklarını kalıba döküp yansıtarak halkın beğendiği yazarların bilakis kendileri eleştirmenin görevlerinden birini üstleniyordu. Eleştirmen edebi metanın yasalarını çiğneyemez; en fazla bunlarla çarpışabilir. Belli edebi ürünlerin belli estetik-ideolojik normları ne kadar çiğneyip ne kadar bunlara uyduğunu ölçen, bu yazarlara ilişkin “yargılayıcı” eleştirel bir söylem dergilerde hâlâ yer almaktadır; ama bu söylem piyasadan belli bir uzaklıkta idare edilmektedir; kabul edilebilir olanı belirlemede galip çıkmış olan eleştirel söylem değil, piyasadır. Bu iki aygıtın –tecimsel ve yargılayıcı– Viktorya dönemi toplumundaki yeri, dönemin rahatlıkla en önemli eleştirmenleri diye

nitelenebilecek Charles Mudie ile W. H. Smith'in ikiz kişiliklerinde en iyi biçimde kesişir. Dolaşımdaki iki büyük kütüphanenin sansürcü ve ahlakçı sahipleri Mudie ile Smith, gerçekte yazılanların hem biçimini hem de karakterini belirleyerek Viktorya döneminin edebi üretimini etkili biçimde tekelleştirdiler. Her ikisi de kendi kütüphaneleri için kitap seçiminde etkin biçimde yer aldılar; kendilerini kamu ahlakının koruyucuları olarak gördüler.⁷¹ Böylesine kütesel biçimde yoğunlaşmış iktisadi ve kültürel gücün karşısında hiçbir klasik kamu alanı, usa pek uygun düşmüyordu.

Eleştirmenin gittikçe artan gereksizliğinin bir başka nedeni daha vardı. Çünkü eleştirinin görevi düşünsel olmaktan çok ahlaki ise, bir yol göstericilikse, yüreksiz orta sınıfı yüceltip avutmaksa bu hedeflere edebiyattan daha etkili biçimde başka ne ulaşabilirdi? Thackeray, "örf ve âdetlerin romancının en iyi izlekleri olduğuna inanıyoruz, bundan dolayı da cebiri, dini, siyasal iktisadı ya da herhangi soyut bir bilimi ele almayan romansları okumayı yeğliyoruz" diye yazdı.⁷² En araştırmacı, en dinçleştirici toplum eleştirmeni, yazarın kendisiydi; tinsel avuntu için Walter Bagehot'a dönenler çok daha fazlasını *Adam Bede* ve da *In Memoriam*'ın iki kapağı arasında bulabilirdi. Eleştiri bir kere asıl görevlerinden yalnızca birisi olan ideolojik güveni yeniden sağlamayla özdeşleştirilmiş olduğu için, kendisini bir meslek olmaktan caydırmak tehlikesiyle yüzyüze idi—çünkü bu, açıkça edebiyatın kendisinin, başka şeylerle birlikte sunması tasarlanan şeydi. George Eliot'un *Westminster Review*'a¹ gönderdiği yazıları seçkin bir edebiyat kadınının gönderdiklerini andırıyordu; ama burada yer yer kullandığı uzmanlık bilgisi ancak kurgusal biçiminden sıyrıldığında gerçekten etkili olacaktır. Edebiyat kadını olarak Eliot zaman zaman azınlıktaki "ilerici" görüşlerin partizanca sözcülüğünü yaparken; romancı olarak ise, böylesi önyargıları çok yönlü bütünlük, yani edebi gerçekçilik içinde toplayarak aşabileceğini umar. Bagehot'un inandığı gibi, eğer orta sınıf

¹ Bentham ile James Mill'in kurduğu köktenci felsefe dergisi. John Bowring ilk yayın yönetmenidir. George Eliot da yardımcı yayın yönetmenidir.

kitleler yalnızca şeklen, iktisadi ve dizgedışı bir yolla terbiye edilecekse, bu türden bir aydınlanma için edebiyattan daha iyi bir aracı olabilir miydi? O halde, bu iş hangi aşamada eleştirilenin işi olmaktan çıkmaktadır?

Partizanca eleştiri genelde yüzyılın ortalarında önceki yıllara oranla daha az saldırgandır, ama eleştirinin yerine getirmesi gereken uylaşımsal göreve hâlâ bir zorluk çıkarmaktadır. Eleştiri kendisini *Westminster*’ın militan yararcılığına mı, *Fortnightly*’nin köktenci özgür düşüncesine mi yoksa *Quarterly*’nin Toryciliğine mi yerleştirmelidir. Kendilerini kaygıyla adadıkları aydınların en temel konularda bile birbirlerini yedikleri açıkça gözlemlenebilirken, orta sınıf okuyucu kesimi nasıl ideolojik olarak yetiştirilip türdeşleştirilecekti? *Fortnightly*, kendisini “arı usun ışığı altında, tüm sorunların nesnel anlıkla uyuşan yöntemlerle tartışılması için bir platform” olarak sunarak, eski dergilerin dizginlerinden boşanmış hizipçiliklerinden kopmaya uğraştı.⁷³ “Çıkar gözetmezlik” konusundaki bir başka girişim, eleştirinin kendisini kamu alanından ilk ve son kez koparmak için uğraştığı *Saturday Review*’ünü çıkarılmasına vardı. Yayın yönetmeni Beresford Hope tarafından hobi olsun diye çekip çevrilen *Saturday*, yüksek Oxford kültürünün bir organıydı; Dickens gibi halkın beğendiği yazarlara züppece tepeden bakmaya düşküncü. Tarihçisinin ağzından söylersek, yazarları “sözlerine temellendirici olmaktan çok esinleyici bir hava veren çalımlı bir alçakgönüllülük ve yanılmazlık edası takındılar.”⁷⁴ “Kuru ve

⁷³ 1855’te A.J.B. Beresford ile ilk yayın yönetmeni olan John Douglas tarafından kurulmuş dergi. Yıllarca *The Spectator* ile birlikte Londra gazeteciliğinde istisnai yerini korudu; kamu yaşamının önde gelen simalarının yazdığı dergi en etkili yayın olmuştur. Siyasal bakımdan ilkin Sir Robert Peel’in yandaşı oldu. Fakat kısa zamanda Tutucu görüşü benimsedi. Frank Harris’in (1894-98) yayın yönetmenliği yaptığı dönemde derginin edebi ilgi alanı genişledi. Dergiye yazarlar arasında Thomas Hardy, H.G. Wells, Max Beerbohm vd. vardır. Bernard Shaw 1895’den 1898’e kadar drama eleştirmenliğini yaptı. Dergi 1899’da Lord Hardwicke’e satıldı ve Harold Hodge tarafından yönetildi. 1938’e kadar çıktı fakat birkaç parlak dönem dışında ilk etkisini bir daha hiç gösteremedi.

merhametsiz bir olumsuzlukla” nitelenen *Saturday*, halkın beğenisini ve kitlenin edebi piyasasını küçümsedi; kamu ilişkileri alanında hiçbir önemli görevi olmayan bir yazarlar meslek katmanının büyümesinden esef duyan, “edebiyat adamlarına gösterilen bir on sekizinci yüzyıl soylusu tavrına” doğru çark etti. Christopher Kent’in öne sürdüğü gibi, *Saturday*, “üniversitelerin yeni yeni uyanan tutkularına hizmet etmeye hazır ideal kültürel yetke ortamını” sunan o “yüksek gazeteciliğe” başlıca örnekti.⁷⁵ Yüzyıl biterken gazeteciliğin, çok az bir saygınlığı vardı; Jeffrey, *Edinburgh*’un yayın yönetmenliğini kabul etmeden önce duraksanmıştı. Kent’in de ayrıntılarıyla anlattığı gibi, daha sonra “gazetecilik, üniversitelerin ulusa seslenmek için kullandığı açık yollardan birisi oldu.”⁷⁶ Bununla beraber, ulusa dedikleri şey, büyük ölçüde küstahça azarlamaktan ibaretti; bu anlamda birtakım dergi gazeteciliğinin, bir nebze topluma yabancı, soğuk üniversitenin yürüncesine çekilmesi, klasik kamu alanının çözülmesinin bir başka aşamasını temsil etmektedir. “Yüksek gazetecilik” söz konusu alanın yenilenmesinden çok, toplum karşısı somurtkan eleştiriyle kısmen ilhak edilmesini ifade eder.

Saturday’in, kitle edebiyatı ve profesyonel yazanın önünde gelenekçi kültüre ağırbaşlı dönüşü, eleştirinin Viktorya dönemindeki bunalımına karşı duyulan açık bir tepkiydi. Bununla beraber, edebiyat adamının görevi gibi bu dönüş de başansız olmaya mahkûm bir taktikti. Viktorya döneminde eleştirinin ikilemi, kendisine açılan iki yolun da –kabaca söylersek ikinci sınıf yazar ile bilgininki– *cul-de-sac*⁷⁷ olmasıdır. Görmüş olduğumuz üzere edebiyat adamı, düşünsel uzmanlaşmaya, oluşturmaya çabaladığı kamu beğenisinin artık kesin olarak piyasa tarafından belirlendiği acı gerçeğine yakalanma noktasındadır. Bilgin, kısmen bu sıkıntılı koşula duyduğu tepkiyle kendini toplumsal arenadan daha az kirlenmiş yüksekliklere doğru çeker; fakat sırf böyle yapmakla da boş idealizme düşer. Bu durum, Matthew Arnold’un yapıtından başka bir yerde daha canlı betimlenmemiştir. Yeterince aldatıcı olan

⁷⁷ Cul-de-sac: (Fr.) Çıkılmaz sokak, çıkılmaz, tuzak.

Saturday kendisine çıkar gözetmez diye baktıysa da, derginin havasını fazla iddialı, görüşlerini fazla taşralı bulan Arnold için, nesnel usun gerçek savunma hatı olarak hizmet etmek için hâlâ yeterince çıkar gözetmez değildi.⁷⁷ Arnold'un kendisi, nesneyi gerçekte olduğu gibi görerek tek tek tüm toplumsal sınıfları ve çıkarları aşacak kadar üstün biçimde nesnel ama partizanca olmayan bir eleştiri arzular. Bu amaçla eleştiri, düşünce alanından oldukça farklı toplumsal eylem evrenine girmeyi hiç yılmadan reddetmelidir; "eyleme, siyasete ve bu türden hiçbir şeye bakmadan" insan düşüncesi için en iyi olan şey ne ise onu saptamaya çalışmalıdır.⁷⁸ Dergilerin hizipçi polemikleri içinde eleştirinin siyasileşmesi anlığın hareket serbestliğine bir engeldir; dolayısıyla eleştiri, iyiyi kötünden ayırma vetisinden yoksun bir toplumla çevrelenmiş bilimsel alana –en azından bir süreliğine– çekilmelidir. Eleştiri, doğruyu istemenin ötesinde başka bir amaç gütmenden açıkça üst bir noktadan tüm özel çıkarları, soğukkanlılığını yitirmeden araştıracaktır; ama söylemi bu nedenle daha kapsamlı evrenselleştikçe ("yetkinlik", "sevimsilik ve hafiflik", "en iyisi"), gırtlığına kadar anlamsızlığa gömülecektir. Eleştiri ya da kültür, tüm toplumsal deneyim birimlerine, ancak tüm sınırlandırıcı kimliğini yitirecek ve bu nedenle kesinlikle her birime söyleyecek bir sözü olmadan seslenecek kadar eksiksiz bir *kenosis*'le¹ seslenecektir. Özgül toplumsal çıkarlardan herhangi biri ne olursa olsun, eleştirinin kimliği bütünüyle olumsuz olacaktır. Kavram (ya da kavram-olmayan) olarak eleştirinin üstünlüğü ve sağlamlığı böylece kendi etkisizliği ile doğru orantılı olacaktır. Kültür, bütünlük adına yapılan tüm savların olumsuzlanmasıdır –bu öyle bir bütünlük ki, artık olumsuzlanmış anların bütünleştirilmesinden başka bir şey olmadığından hükümsüzdür. Eleştiri, etkisini korumak için müdahale ettiği bu alandan kökten bir biçimde kopmalıdır ki, berrak arılığıyla kendini tüketeceği, böylelikle de elinde geçerlilik ve benzeri hiçbir şeyin kalmayacağı bir alana dalsın. Eleştirinin çıkar

¹ Kenosis: (Y'ün.) İsa'nın, insan biçiminde vücut bulunca tanrısal doğasından en azından kısmen vazgeçmesi.

gözetmezliğinin arılığı bir şifrenin anlamsızlığı gibidir; ancak toplumsal yaşamdan kaynaklanan keskin bir yabancılaşma yoluyla toplumla verimli bir biçimde bağlanmayı umabilir. Kültür, tanrı ya da doğunun *neti neti* 'si' (ne bu, ne o) gibi aynı anda her yerde ve hiçbir yerededir – anlatılamayan, yer kaplamayan, tüm açık çıkarların üstünde olan kültürün, yalnızca kutlu “denektaşlarının” tok sesinde ayırdına varılabilir; sonunda söylemden bütünüyle sıyrılmış bir iç yaşam zenginliği olup çıkar kültür.

Gene de kültür ya da eleştiri aynı biçimde bütünüyle bundan ibaret olamaz. Kültür bir kere kargaşayla karşı karşıya kalınca, yalnızca sofu bir soyutlama değil, çalışan bir toplumsal güç, bir toplumsal eylem ve eğitim reformu programı, Doğu Uçu Whitehall ile bir bütünde kaynaştıran bir geçiş tasarısı olmalıdır. Addison ile Steele için olduğu kadar Arnold için de eleştiri bir sınıf dayanışmasına, aydınlanmış eşitler toplumunun yaratılmasına doğru yönlendirilmektedir. Walter Benjamin'in de öne sürdüğü gibi eleştirmen “edebiyat savaşı içindeki bir taktik adamıdır;”⁷⁹ devlet okulları aygıtı aracılığıyla Arnold, on sekizinci yüzyıl başlarında çıkan dergilerin de uğruna enerjilerini harcadıkları burjuva ve soylu değerlerinin geçişmesini on dokuzuncu yüzyıl için acilen yeniden icat etmeyi arzular. Leslie Stephen, bu kinayeli Arnoldçu terimi önceki döneme dek yorumlayarak Addison'u “şimdilerde kültür diye bildiğimiz şeyin gerçek sözcüsü”⁸⁰ diye anar; ama her iki yazara göre de kültür sınıf dayanışmasını içerse de Arnold'un tarihsel olarak çıkarları uzlaşmaz toplumsal sınıflarla ilgileniyor olması gerçeği, onun kültür kavramını, *Spectator*'a oldukça yabancı bir aşkınsallığa taşır. Burjuva toplumunun daha sonraki bu evresinde can alıcı farklılık şudur: Egemen toplumsal bir blok içerisindeki kültürel dayanışma kuruntulu bir biçimde savunmaya dönüşmüştür. Arnold'un yeterince açık ortaya koyduğu gibi asıl amaç asi proletaryaya katılmaktır:

Duygularının niteliğinin, tın yüceliğinin gözden düşürülmesi ya da ködeştilmesi

gerektiği düşüncesinin kendisi, bir ulus için ciddi bir felakettir. Ama, sığ, kaba, aptal, itici ruh ve kültürleriyle şimdi oldukları gibi kalan orta sınıfların, halihazırda kendilerinden gerçekten daha hoşgörülü ve daha liberal olan altındaki yığınları şekillendirmek ya da özümsemekte neredeyse kesinlikle başarısızlığa uğrayacaklarını göz önünde bulundurduğumuzda felaket daha ciddi gözüküyor. Bu kitleler dünya malının bir ögesi olmayı, kendi yaşam ve etkinlikleri için çok daha canlı bir anlam elde etmeyi başardılar. Bu önlenemez gelişimlerinde doğal hocaları ve yol göstericileri hemen üstlerinde yer alan orta sınıflardır. Eğer bu orta sınıflar onların sempatilerini kazanamaz ya da yönlendirmezlerse, toplum kargaşaya düşme tehlikesi altındadır.⁸¹

Addison ile Steele'in tersine, Arnold'a göre artık burjuva alanının ötesinde örgütlenmiş çıkarlar vardır; söz konusu alanı pekiştirme güdüsü ise, bunları parçalayıp bütünleme arzusundan ayrılmaz. Kültür "sınıfsız," "kültür adamıysa eşitliğin gerçek havarisi" olmalıdır, çünkü artık proletarya vardır ve eleştiri dili onları kuşatmaya yetecek denli zayıf tanımlanmış olmalıdır. Egemen sınıfın değerleri, sınıfsal köklerini açığa vuracak, Doğu Uç'ta olduğu kadar Batı'da da etkili olmaya yetecek kadar açık yapılı eğretilmelere dönüştürülmelidirler. Arnold'u, bulanık şiirselliğine, gözler önündeki dokunaklı dilini besleyen kaygısının derinliklerine iteleyeni şey, siyasal durumun aciliyetinin ta kendisidir. Halk, uygar söylemle birleştirilmesi gereken ama bir türlü birleştirilemeyen yabancı bir sınıftır; dolayısıyla Arnold söz konusu söylemi tüm sınıf kalıplarının yanı sıra tüm siyasal sorunlardan da arındırma noktasına kadar genişletmek ya da halkı yalnızca gizil olarak yabancılaştırma pahasına daha kişilikli [*identifiable*], sivri ve vazgeçilmez olan bir sınıf dili konuşmak zorundadır. Her durumda eleştirisinin sınıf çıkarları konusunda rezil bir anlaşma olması, bunları "aşan" bir iflas olması dışında hâlâ hiçbir seçeneği yoktur; Arnold şiirinin sürekli ya kent kalabalığında boğulması ya da bir dağın tepesinde havasızlıktan soluksuz kalması boşuna değildir.⁸² Arnold eleştirisinin, can sıkıcı bir şekilde ahlakçı olmasından öte "kentli" olması gerektiğine inanır; ne var ki bu kentlilik, Addison ile Steele'i büyüleyen büyük şehir koşuşturmasından epeyce uzaklaştırılmıştır. Arnold, maddi zeminden ayrılan böylesi bir yazma biçiminin dokunaklı tonlarını kültürü

üniversiteye yerleştirip aynı anda da Doğu Uç'a taşımak için yeniden yaratma arzusundadır. Fransız türü bir üniversite İngiltere'de olanaklı olsaydı, burası “eğitilmiş bir kamuoyu gücü”⁸³ oluşturacaktı; klasik kamu alanı, o zaman etkisini hiç kuşkusuz tüm topluma yayacak olan bir aydınlar sınıfı biçiminde yeniden keşfedilecekti. Ancak, kamu alanının ideolojileri ile aydınlar sınıfının arası fiilen açıktır: Coleridge'ten bu yana aydın sınıfı, klasik kamu alanının “yatay” güç ilişkilerini “dikey” olarak yeni baştan örgütleyerek söz konusu alanın yıkıntıları üzerinde yükselir. Arnold'un üniversitesi, kamu alanı değil; Viktorya dönemi gerçek kamusuna karşı bir savunma aracıdır. Onun kültür sorunlarına devlet müdahalesi çağrıları —sağduyunun cisimleşmesi olarak devlet— klasik liberal kapitalist iktisat döneminin geçtiğini gösterir; çünkü on dokuzuncu yüzyılın iktisadi açıdan baskı altındaki son yıllarında devlet meta değişimi alanına epeyce elini sokmaya başlamıştır. Böyle bir devlet müdahalesi, Habermas'ın da savunduğu gibi, tam anlamıyla devlet ile sivil toplumun ayrılması üzerinde gelişen klasik kamu alanı için ölümcüldür. Toplumun modern “devletleştirilmesi” ve devletin toplumsallaştırılmasıyla, özel ile kamu arasındaki geleneksel sınırların aşılmasıyla klasik kamu alanının uzamı hızla ufalanır.

Demek ki, eleştiride siyasal bir içeriği korumanın istemeye istemeye seçilmesi söz konusudur; böylece eleştiri tam da kamu alanında kurmaya uğraştığı ama yıkıcı yanlı tutumuyla kaybettiği şeyi toplumsal ilgiyle kazanır; ya da kamu alanının ötesinde aşkınsal bir duruş noktası varsayımının istemeye istemeye kabullenilmesi söz konusudur, böylece de toplumsal sıradışılık ve düşünsel hükümsüzlük pahasına eleştirinin bütünlüğü gözetilir. Edebiyat adamı, bu seçenekler arasında beceriksiz bir duraksamayı temsil eder. Aslında on dokuzuncu yüzyılda olan biten de, eleştirinin Arnold'un dergilerde bulunmayan uyumlu kültürü boşuna aradığı o kurumlara, üniversitelere girmesidir. Bir başka yerde, Viktorya dönemi İngilteresi'nde “İngiliz edebiyatının” bilimsel bir konu yapılmasının bir dizi ideolojik hedefe ulaşmayı sağladığını öne sürmüştüm. “İngilizce,” birçok şeyin yanında, proleteriyayı pasifize

edip onu birleştirmek, toplumda bulunan sınıflar arasında göze hoş gelen bir dayanışma doğurmak, toplumsal kararsızlığın olduğu bir dönemde egemen sınıfın hegemonyasını desteklemeye hizmet edecek ulusal bir kùltür kalıtı oluşturmak amacıyla hazırlanmış bir tasarıydı.⁸⁴ Bu anlamda, edebiyatı aşkınsal bir inceleme konusu olarak kuran bilginlerin girişimi, “İngilizce’nin” ortaya çıkışıyla muradına erdi. Ama İngilizce’nin bir üniversite “disiplini” yapılması, bilginin “amatör” bakış açısına olduķa yabancıdır, dahası edebiyat adamının gücünün yeteceğinden daha kararlı bir biçimde uzmanca yapılan edebi araştırmaların profesyonelliğini gerektirir. Demek ki edebiyat adamı, üniversitesi olmayan bir akademisyen, kamuoyunun istemlerine duyarlı, “okullararası” bir hocaydı. Eleştirinin üniversiteye sokulması ona kurumsal bir temel ve mesleki bir yapı kazandırdı; ancak, aynı belirti onun kamu alanından nihai olarak elini eteğini çekmesini de gösterir. Eleştiri siyasal anlamda intihar ederek kendi güvenliğini sağladı; onun üniversitede kurumlaşma anı, aynı zamanda toplumsal olarak etkin bir güç olmaktan başarılı feragat ediř anıdır da. Üniversite İngilizcesi içinde “amatör” ile “profesyonel” arasındaki çatışma sürdürülecek, “eleştiri” ile “bilim” arasında geçen bir kavgaya dönüştürülecekti: Üniversite eleştirisi “edebiyatın” yanı sıra “yaşam” ile ilgili birtakım bulanık kaygıları alıkoyarken, üniversitenin edebiyat bilimi, Viktorya döneminden bu yana teknik bir uzmanlaşma olarak çarçabuk gelişir. Ne var ki bu çekişme büyük ölçüde bir kurum içi çekişme; eleştirmenin sesinin “çıkarmaz” olmasına, yalnızca toplumun tümünün bu sesi kesinlikle verimli olarak işitmediği ölçüde izin veren kurumsal bir iç tartışmadır.

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreği *Mind, Notes and Queries*,¹ *English Historical Review* gibi, bilimlerdeki artan profesyonelliği ve

¹ 1849’da Thomas tarafından, edebiyat, sanat ve bilimle ilgilenenlerin arasında düşünce ve bilgi alışverişi gerçekteştirmek, birbirleriyle kuracakları iletişime ortam sağlamak için çıkarılmış dergi. 1923’e kadar parolaları Captain Cuttle’in şu sözü olmuştur “When found, make a note of” [Bulunca, not al].

bölümlenmeyi yansıtan uzmanlaşmış düşünce dergilerinin çıkışına tanıklık eder. Uzmanlaşmış araştırma merkezleri olarak üniversitelerce yetkeleri kısıtlanan geleneksel edebiyat adamları, kitle okurlarınca da büyük ölçüde göz ardı edilirler. Heyck'in ayrıntılarıyla anlattığı gibi "düşünsel ve ahlaki" önderlikten çok, tek başına düşünsel önderlik yönetimi ele alır; edebiyat adamı sığ seçmeciliğinden, partizanlığından ve ahlaki hak iddialarından dolayı on dokuzuncu yüzyıl sonu üniversite hocalarınca küçümsenir.⁸⁵ Leslie Stephen, Henry James gibi "yüksek" edebiyat sanatını halkın beğendiği romantik edebiyatla yan yana basan *Cornhill*ⁱ dergisinin yayın yönetmeni olmuştur; derginin okuyucu sayısı sürekli düştüğünden dolayı –derginin basmakalıp beğenisi ile Stephen'ın kendi düşünsel ilgilerinin arası açılır– yayın yönetmenliği halkın beğendiği bir romancı tarafından üstlenilir. Stephen da bu iş yerine dikkatini *Dictionary of National Biography*'ye verir. Yani Stephen, burjuva kamu alanının parçalanmasının kurbanıdır; o, üniversite ile piyasa, edebiyatın üniversiteye sokulması ile ticarileştirilmesi arasında varolmaya zorlanmıştır. Peter Hohendahl, "okuyan kesimin geniş yığınlar ve "eğitilmiş sınıf" diye ikiye ayrılması, eleştirmeni, kendisini herhangi genel bir oydaşım ile bir tutup görevini bu bağlamda tanımlamaktan alıkoyar" diye yazar.⁸⁶ Ayrıca *fin-de-siècle*ⁱⁱ aşırı titiz, alışılmadık, kendilerince edebiyatın toplumsal kaygılardan kopması anlamına gelen sera mahsülü *Savoy* gibi salt "edebi" dergilerde bir çoğalmaya tanık oldu. Yirminci yüzyıl, Viktorya dönemi dergilerinin –Eliot'un *Criterion*'unda olduğu gibi, genellikle ne yaptığını iyi bilerek bir seçkin'in organı olmuş– "ufak tefek dergilerle" yer değiştirmesini görmek durumunda kalacaktı. Eleştiri ironik biçimde geleneksel

ⁱ Thackeray'ın yayın yönetmenliğinde 1860'da çıkmaya başlayan aylık dergi. Dergide *The Adventures of Philip* ile *Denis Dunal* yayımlandı. Ruskin, Matthew Arnold, Mrs. Gaskell ve Trollope yazarlar arasındadır. 1871-72 arasında Sir Leslie Stephen yayın yönetmenliğini yaptı.

ⁱⁱ *Fin-de-siècle*: (Fr.) On dokuzuncu yüzyıl sonu, 1880-1910 arasındaki dönemin özelliklerini gösteren.

görevlerinden birini modern dönemde yeniden keşfedebilmektedir; çünkü *Criterion* ile *Egoist* gibi dergilerle ilişkili modernist yazma biçiminin güclüğü, bir Dickens ya da Trollope'un yapıtlarının tersine, aracılık ve yorumlama emeğini; bu yapıtları alımlamak için bir okuyucu duyarlılığının geliştirilmesini gerektirmesinden kaynaklanır. Bununla birlikte, söz konusu arabulucuk artık geniş bir orta sınıf okuyucu kesime, egemen sınıfın çoğunluğu üzerinde etkisini kullanacağı dergiler aracılığıyla yapılan bir arabuluculuk değildir; üniversite ile toplum arasında olmaktan çok, üniversite içinde görülen bir işlem olarak kalır.

Eleştiriyi sonunda karaya oturtan –yeniyetme amatörlük ile toplumsal açıdan marjinal profesyonellik arasındaki– çelişki daha işin başında eleştirinin içine sokulmuştu. John Barrell, on sekizinci yüzyılda, böylesi bir çelişkinin beyefendi tasarımı nasıl ayırımsanabileceğini göstermiştir. On sekizinci yüzyıl beyfendisinin belli bir işi yoktur; onun tüm bir toplumsal manzarayı istifini bozmadan araştırmasına olanak tanıyan etken, herhangi bir dünyevi bağdan işte bu çıkar gözetmez kopukluğu oldu. Beyefendi kapsamlı bakış açısının muhafızıydı; ancak herhangi uzman bir becerinin gücünü sarsabileceği çok yönlü bir insanlığın temsilcisiydi. Ama toplumsal bakımdan tek başına oluşunun aşkınsallığı kendi başına ayrı bir sınırlamadır; çünkü beyefendi kopmuş olduğu yer üzerine hangi yetkeye dayanarak konuşabilecekti? Barrell’in öne sürdüğü gibi, “beyefendi, belli bir işi olmayan kimsedir” diye betimlenecek olursa, “onun cephesinde toplumsal ilişkilere katılımının her halükârda onu uzlaşmaya zorladığı da görülmelidir. Yok hiç bir şey yapmıyorsa, hiç bir şey de öğretemez.”⁸⁷ On sekizinci yüzyıl ortalarında işbölümünün keskinleşmesiyle, toplumun artık kapsamlı denetlemeye açık olmadığı anlayışının iş başında olduğu duyumsanabilir. Barrell, Johnson’un dergi yazılarını, “toplum ile toplumsal bilgi artık öylesine karmaşıktır ki, herhangi bir kimsenin bunları bütünüyle anlaması olanaksızlaşmıştır” düşüncesini kabul etmesine karşı geniş bir tepkiler yumağını somutlaştırma olarak ... “Johnson’un dergilerinin adlarının –*Idler*,ⁱ *Rambler*– onun, genel bir görüş kaybını aynı anda hem onaylayabileceği hem de başa çıkabileceği bir tür uzdilli ironi önerdiğini”⁸⁸ belirtir.

ⁱ 1892-1911 yılları arasında çıkmış, Jerome K. Jerome ile Robert Barr’ın yönettiği aylık dergi.

Rambler'ın 19. sayısında, Johnson "üç beş kişi büyük işlere, diğerleri ise küçük işlere soyunuyor; birkaçı göklere tırmanır, geniş görüşler edinir; diğerleri yerlerde sürünür, bakışlarını sığ bir alanla sınırlar" diye yazar. Doğrusu, eleştirmenin bedbahtlığının bundan daha ustalıklı bir ifadesi daha tasarlanamazdı. Elizabeth Bruss'un dikkat çektiği gibi Johnson, "amatörce" verdiği ahlak derslerinin giderek uzmanlaşan bir toplumda etkisiz kaldığının zaten umutsuzca farkındadır. Bruss, "yargıları hâlâ genel ilkelere ve yaygın kamu standartlarına uygulanabildiği için, Johnson'ın yetkisi hakkında üstü örtük ya da gizemli hiçbir şey yoktur; önemsediklerini de dışladıklarını da gerekçelendirmek adına derin yetilere ya da özel yeteneklere gereksinim yoktur. Gerçekten, Johnson'ın eleştirisinde kamuya beslenen güçlü bir dostluk duygusu ve (ister şiir olsun ister eleştiri olsun) yazarlarla okuyanlar arasında şimdiye kadar az bilinen farklılığın varlığını ortaya koyan, anbean daha dengeli hale gelen bir seslenme kipi vardır. Ancak, onun her türden uzmanlaşmaya karşı gösterdiği içten direnç, fırsat buldukça ahlaki, psikolojik, bilimsel ve estetik kuralları birbirine bağlamak için gösterdiği yorucu çabalar, dengenin oldukça temelsiz ve zaten tehdit altında olduğunu ortaya koyar"⁸⁹ diye yazar.

Denge, *Scrutiny*ⁱ hareketinin doğruladığı gibi, yirminci yüzyılda da

ⁱ L.C. Knights ile Donald Culver'ın 1932'de Cambridge'de kurdukları, zamanının en etkili İngiliz eleştiri dergisidir. 1953'deki kapanışına kadar genellikle F.R. Leavis ile Q.D. Leavis tarafından yönetilmiştir. Cambridge'de I.A. Richards'ın sözcülüğünü yaptığı yakın eleştirel çözümleme ediminden ve Q.D. Leavis'in *Fiction and Reading Public* (1932) adlı yapıtına sınımlı İngiliz kültür tarihinin toplumbilimsel ve tarihsel değerlendirmesinden başlayan edebiyat incelemesi üzerinde yoğunlaştı. Dergiye en çok yazı veren F.R. Leavis'in kendisiydi: *Revaluation* (İngiliz şiirinde bulunan eğilimlerin değerlendirilmesi, 1936), *The Great Tradition* (İngiliz romanı, 1948), ve *D.H. Lawrence - Novelist* (1955) adlı kitaplar hep *Scrutiny*'de çıkmış makalelere dayanıyordu. Dergide yazan diğer önemli yazarlar ve yazdıkları konular şöyledir: D.A. Traversi'nin ve L.C. Knights'ın Elizabeth Dönemi draması üzerine çalışmaları, D.W. Harding'in ruhbilimci gözüyle yazılmış

düpedüz temelsiz kaldı. F. R. Leavis "Johnson ile Augustanizm" üzerine denemesinde Joseph Krutch'ın "bir konu, tartışılabildiği ölçüde, genellikle (başka bir tanıma gerek duyulmaksızın) 'sağduyu' diye bilinen şeyin koşulları altında en iyi tartışılabilir, özel eğilimleri ne olursa olsun, zeki ve iyi eğitim görmüş herhangi bir beyefendi felsefi, tanrıbilimsel ve hatta bilimsel sorunları çözmeye diğerleri kadar yeteneklidir biçimindeki varsayım" üzerinde sürdürülen on sekizinci yüzyıl söyleşme sanatı üstüne yaptığı yorumları onaylayarak alıntılar. Krutch sağduyuyu, "asla sorgulanmaya gelmeyen günün belli varsayımlarının, geleneklerinin ve değer standartlarının kabul edilmesi" diye tanımlar, "çünkü bunlardan herhangi birini sorgulamak hükümet, toplum ve özel yönetimin revizyonunun amaçlandığından çok daha

¹ İngiliz edebiyat tarihinde Kraliçe Anne'in tahta gelişi (1702) ile Pope ve Swift'in ölüm tarihleri (1744, 1745) arasında kalan döneme verilen ad. John Dryden'in Virgil çevirisi 1697 tarihi taşısa da bu çalışma da Augustanizm'e katılır. Bu dönem adını, hükümlerliği altında Virgil, Horace, Propertius gibi şairlerin yaşadığı Roma İmparatoru Augustus'tan (İ.Ö. 27-İ.S. 14) alır. Pope ile Swift tarafından yönlendirilen Augustanlar, kendilerine Augustus döneminde yapılan edebiyatı örnek alırlar; tıpkı onlar gibi yüksek kentli edebiyatı yapmaya çalışırlar. Addison ile Steele'in yüreklendirdiği Augustan edebiyat, kamu ilişkileri ile İmparatorluğun başkentindeki kütüphanelerde dolaşan dedikodular üzerine çokça ürün verdi.

edebiyat üstüne denemeleri, Martin Tummell'in Fransız edebiyatı üstüne denemeleri ve Denys Thompson'un ortaokullardaki İngilizce üstüne yazılan. Derginin konumu sanayi öncesinden sanayi dönemine geçerken toplumdaki maddi değişim ile kitlelerin okuryazarlığının artışıyla popüler edebiyatın katı ya da vicdansız denebilecek girişimcilerin yönlendirici ürünü olmuş olmasıyla belirlenmişti. Eleştirel standartlar bulma, bir seçkinin işi; üniversite İngilizcesi de onun doğal iletişim merkezi olmalıdır. 1930'larda Marksizm ile T.S. Eliot'un sağ kanat edebiyat siyaseti arasında orta bir yol önerdi. *Scrutiny* kendi edebiyat ve kültür tarihi görüşlerini savunmasının yanı sıra gözde akımları da sorguladı. Yazarların çoğu Leavis'in öğrencileri ya da meslektaşlarıydı. Bu durum 1950'lerde ortodokslik olarak görülmeye başlandı. Derginin tüm sayıları 1963'te bir takım halinde yeniden basıldı; F.R. Leavis de 1968'de kendi seçtiği yazılardan oluşan iki ciltlik bir seçki yayınladı.

tam olmasını zorunlu kılar.”⁹⁰ Leavis bu tanımı onaylar; ama “bize ‘sağduyunun’ sanıldığından çok daha fazla somut olan bir şeyi” önerdiğini gösterir; Johnson’ın “sıradan okuyucuya” seslenmesini benimser; ancak, onun kaygısının ne yazık ki, “sıradan insanın sıradan düzeyinin üstünde” standartlarla ilgili olduğunu vurgular. Johnson’ın “yazmaya başladığından beri, eleştirisini, yapmayı kendine görev edindiği genel yaşam eleştirisinden kökten farklı bir şey olarak düşünmediği” konusunda Krutch ile aynı düşünürken, Leavis yine de savı sınırlandırmanın gerekli olduğunu duyumsar: Johnson’ın (ve Krutch’ın), “biricik edebi değer” olmadığını görmeleri yerindedir, ama “eleştirmen için ilgili olma diye bir sorun vardır edebi sanat yapıtlarının söz konusu edildiği yerde ilgili olma yetisi, yalnızca sağduyu sorunu değildir; bu yeti dilin kaynaklarını, göreneklerin doğasını, yalnızca çözümleme alışkanlığının eşlik ettiği oldukça yoğun edebi deneyimden çıkabilecek örgüt olanakları anlayışını içerir.” Bu gerçeği tanımayı başaramayan Krutch “yeterli bir eleştirmen değildir.”⁹¹

Bu deneme boyunca Leavis’in yaşadığı kafa karışıklığı anlaşılır bir durumdur. Çünkü teknokrat ve akademisyen gözüyle yapılan eleştiri biçimlerine karşı, edebiyat ile toplumsal yaşam arasında köklü bir kopukluk olmadığı –eleştiri eyleminin ahlaki ve kültürel genel yargılardan ayrılamaz olduğu– konusunda ısrar etmek zorundayken, yüksek tabakadan amatörlik kültürünü benimsiyor gibi görünmesi noktasında da bunu yadsımak zorundadır. Edebiyat eleştirmeni yalnızca duyarlı, zeki bir yargıçsa, onun “profesyonel” olma savına ne olacaktır? Eleştiri sırf bir “sağduyu” konusu olamaz, tersine “sıradan okuyucudan” esirgenen çözümleme kiplerine, uzmanlaşmış deneyim biçimlerine bağlanmalıdır. Eleştiri ortak bir toplumsal yaşam içinde köklenirken, aynı anda kaçınılmaz biçimde ondan kopmaktadır da —tıpkı Johnson’ın Leavis için aynı anda hem görülmedik ölçüde zengin bir kültürel geleneğin taşıyıcısı, hem de eleştirinin düzenleyici biçimleri ve görenekleri içinde rahatını bozmadan evinde otururken yine de “güçlü ve canlı bireyliliğiyle” bir Dryden ya da bir Congreve’den

daha fazla bir şey olması gibi. Demek ki “amatör” ile “profesyonel” arasındaki gerilim, Leavis’in düşüncelerindeki toplumsallık ile bireycilik arasındaki koştut bir gerilimle kaynaşmıştır. Görünen o ki, onun “Augustanizm’de” hayranlık duyduğu şey, kendisinin tarihsel açıdan yoksun kaldığı bir kamu alanının besleyici varlığıdır. “(Augustan) edebiyat aydını, deneyimin üstesinden gelmeye uğraşırken yalnızca ideal bir gelenek olarak değil, varolan bir ilgi olarak da toplumu yanına almış olduğunu duyumsayabilmişti –bunu öyle bir biçimde duyumsamıştı ki, bu durumun bilincinde olmaya hiç gerek duymamıştı.”⁹² Bu yüzden, Johnson’ın kendi toplumu içinde tuttuğu yeri Leavis’in de kendisi için arzuladığını görmek güç değildir: “(O), romantik şair gibi toplumun düşmanı değil, toplumun bilinçli temsilcisi, sesidir; böyle olması –onun büyüklüğünden ayrılmaz bir şeydir bu– onun gücüdür.”⁹³ Leavis bize, on sekizinci yüzyıl edebiyat biçiminin “iyi biçimle yakından bağlantılı” olduğunu anımsatır; ama bu olumlu noktayı zorlar zorlamaz, olumsuz doğal sonucuyla onu çarpması çok sürmez: “Bu sözcüklerle ifade etmek, yüksek edebiyatın en kötü olasılıklarını çağırıştırır –söz konusu anlamlı deyiş usa yüzeysellikleri ve kayıtsızlıkları getirir.”⁹⁴ Leavis’in ikilemi ortadadır: Johnson’ın yemek sonrası konuşmaları ile kendisinin edebi yargıları arasındaki yumuşak sürekliliğin farkına varan önemsiz uzmanlılığın [*non-specialism*] ekmeğine yağ sürmeden, nasıl olup da edebiyatın toplumsallığı konusunda ısrar ederek edebiyat bilimcilere karşı koyacaktı? Toplumsallıkları ile ardısıra gelen sınıf tarzlarından içgüdüsel hoşnutsuzluklarının harmanlandığı bir değer biçmeden ibaret Addison ile Steel’e olan tavrı önemli ölçüde karışıktır: “*The Tatler* ile *The Spectator*’da tescil edilmiş olduğunu gördüğümüz olumlu, bir merkeze toplanmış ve güvenli uygarlık etkileyicidir, ama Kraliçe Anne Augustanizmi’nin yaptığı gibi, beyefendiyi beyefendi olarak kendisinin ölçütü yapan bir kültürün zayıflıklarını tatlı dilli sayfalarından hareketle aydınlığa kavuşturmak adına hiçbir derin çözümlemeye gerek yoktur.”⁹⁵ Bir başka denemede, Leavis buna benzer bir kafa karışıklığıyla yazar:

“Addison, ‘Beyefendiyle demek istediğim şey bir filozoftur’ dediği zaman, bunu demek ister. Yaşamın amacı bir beyefendi olmaktır; bu amaca uygun olduğu gösterilemeyen hiçbir etkinlik (sözelimi bir “virtüözün” ya da herhangi türden bir uzmanın küçümsemeleri) sürdürülmeye değmez. Ölçü, ölçüt, önem taşıma her zaman açık toplumsal dünyada, sağduyunun dünyasında inceden inceye uzmanlaşmamış ilişki düzeyinde bulunur.”⁹⁶ Bu hükmün ardından, yüksek tabakaya tapınmaya karşı gösterilen başlangıçtaki olumsuz tepki daha olumlu toplum kökenli bir eleştiri beğenisine dönüşür. On sekizinci yüzyıl kültürü Leavis’te, küçük burjuva ideolojisinin baskıcı anları ile ilerici anları arasında –türdeş sayılabilecek sanayi öncesi bir topluma duyulan özlem dolu hayranlık ile böyle bir toplumun içerdiği yüksek tabakaya tapınmaya karşı duyulan işçi kini arasında– yaşanan bir çatışmayı kışkırtır. Böylece, Johnson’ın ahlaki bireyciliği, sözelimi bireysel duyarlılığın gelişmesini yasaklayan, somut olana yapılan canlandırıcı herhangi bir başvuruya karşı oluşturulan yalıtım gibi “güçten düşürücü toplumsal göreneklere bağlılıkların”⁹⁷ temel düzeltmenidir. *Scrutiny* ideolojisindeki bütün bir çatışkı yumağı –sıradan okuyucu ile profesyonel eleştirmen, kamu alanı ile uzman seçkin, uygar ilişki ile savunmacı yalıtım, kültürel görenek ile bağımsız içgörü– Samuel Johnson’ın kişiliğinde yerinde bir yolla çözülebilir.

Bu çatışkılar *Scrutiny* tasarısının çelişkili doğasını yansıtıyorlardı. Çünkü bir yandan toplumsal yaşamın tüm kesimlerini yargılamak için yetkili bir ünvan isteminde bulunan “amatör” liberal bir irisancılıkla ilgilenirken, diğer yandan da, hem sıradan okuyucunun hem öğretim üyelerinin oda toplantılarının erişebileceğinin ötesinde tam bir çözümleyici eleştiri söylemi kurarak kötü nam salmış amatör edebiyat okulunu “profesyonelleştirmek” için sonunda kimsenin kazanmadığı bir savaşım başlattı. On sekizinci yüzyıl kamu alanı içinde dışarıya kapalı [*esoteric*] herhangi estetik bir dili yadsıdı; hem edebiyatın hem de eleştirinin tüm bir ahlaki ve kültürel deneyimle üst üste örülmüş olduğunu anladı; ama kültürel değerleri tanımlama ve ayırt etme süreci

artık adamakillı bir “metin” ilişkisiydi, bir noktaya odaklanmış dikkat ve emek sarfederek edindiği kavrayış içinde soyludan çok işçinin çeşnisi olan, uzmanlaşmış, terbiye edilmiş bir anlağın işiydi. Eleştiri, salt “edebi” olandan daha fazla bir şeydir: Addison ile Steele’in ellerinde eleştiri hegemonyasını siyaset, felsefe, toplumsal düşünce, gündelik yaşam üzerine yayar. Addison ile Steele için edebiyat, bu bölgesel kesimlerin yanında yer alan bir başka alanken, oysa *Scrutiny* için edebiyat, bu alanların başvurmak zorunda olduğu merkezi denektaşı olmaktadır. Bu yolla bol biçimde “kültürel” olan eleştiri kavramı, sığ metin eleştirisiyle yerli yersiz bir tutulabilir. Eleştirel yönteminde boyun eğmez biçimde “profesyonel” olan *Scrutiny*, artık neredeyse dönüşü olmayan böylesi buyrukların erişemeyeceği yerdeki bir toplumun önünde, genel ahlaki insancılığın son kalesi olmayı da temsil etmiştir. Eleştirel vordamlarının (“pratik eleştiri”) titiz deneyciliği dergiyi, beş para etmez bulanık metafiziğiyle (Lawrentçi dirimcilik) sürekli altı oyulan işçimsi bir profesyonellik kılıfına büründürdü.

Gerçekte, *Scrutiny*’nin temsil ettiği, kendisini oluşturan maddi koşulların kesinlikle ortadan kalktığı bir zamanda klasik kamu alanını yeniden keşfetme girişiminden başka bir şey değildi. *Edinburgh Review* günlerine özlemle bakan Denys Thompson, eğer “mevcut kötü durumumuz” hafifletilecekse, bunun için “zeki, eğitilmiş, ahlaki açıdan sorumlu, siyasi açıdan aydınlanmış bir kamunun” da yeniden yaratılmasının gerekli olacağını öne sürdü.⁹⁸ Addison ile Johnson’ın “meşru ardılları” olduklarını açığa vuran bir yetkeyi bu dergilerde belirleyen R. G. Cox, ortak kültürel kuralları ve “büyük dergilerin” görece türdeş okuyucularını övdü. Cox, böyle dergilerin “günümüzde de yokluğu açıkça duyumsanan, yokluğunda hiçbir edebiyatın uzun süre canlı kalamayacağı bilgili, zeki ve eleştirel bir kamunun çağdaşları yazarlar için yaratılmasında büyük etkisi olduğunu”⁹⁹ savladı. *Scrutiny*’nin eleştiri ülküsü uygardı, işbirliğinde bulunarak yapılan keşfi andıran bir şeydi: Leavis’in “Bu şöyledir, değil mi?” model eleştirel önerme biçiminin örnek diye gösterildiği “doğru yargının ortak bir

biçimde arânılması.” Ne var ki, *Scrutiny*’nin gerçek tarihsel durumu, bunun tam tersiydi: Kamu alanı değil, yabanın sözcüsü; uygar işbirliğine açık eleştirmen değil, toplumsallaşamaz bilgin. Kısacası tasarı, irdelemekte olduğumuz Aydınlanma dönemi ile Romantik dönem ideolojilerinin çelişkili bir karışımıydı; çünkü gerçek burjuva kamu alanının parçalanması, savunucularını tüm bir ideolojik modeli yıkmakla tehdit eden dört yandan kuşatılmış bir seçkinciliğe sürükledi. İşbirliği, usa dayalı araştırma, ölçülü onay verme ve ayrılığa düşme bir parça daha geniş bir oydaşımın üstü örtük bir habercisi ya da kırılğan belleği olarak, *Scrutiny* çevresi içinde korunabilirdi; tersine, bu çevrenin toplum karşısındaki bir bütün olarak duruşu inakçı, yetkeci ve savunmacıydı. Leavis, yapıtlarından birisinin adını *The Common Pursuit* (Ortak Arayış) koyduysa da, yapıtını neredeyse sürekli olumsuz, ayrılıkçı ve tartışmacı bir dizi yazıtla doldurmuştu; toplu halde yaşamayı seven on sekizinci yüzyılı yeniden keşfetmek isteseydi, Henry James’in kendini “kesinlikle bağımsız, tek ve yalnız erdeme ve aynı türden eylemin sakince (ya da gerektiğinde asık yüzlü ve huysuz) toplumsallaştırılamamasına” adanmasını da onaylardı. Eleştirel yargı, Oxford biçeminde olduğu gibi gizemli bir biçimde anlatılamaz olmak yerine, bir anlamda Leslie Stephen’in Cambridge geleneğinde olduğu gibi us yoluyla tanımlanabilir olmalıydı; ama aydınlanmış söyleme duyulan bu güven, kaynağını ustan alan muhalefetle bir kez karşılaştığında yeniden romantik şairin ve da Viktoryacı bilginin zorunlu doğruluk tasarımının hiç durmadan eline düşer. Leavis’in örnek eleştirel ifade biçimi, diyalog açıklığı ile kendinden emin biçimde “evet” yanıtını bekleyen belli bir yetkeci üstelemeyi harmanlar.

Sınıf çatışmasına sürüklenmiş siyasal bir toplumda, metanın boyunduruğu altındaki bir kültürde, devletçi ve tekelci evresinde burjuva kamu alanını olanaklı kılmış olan liberal kapitalizmin ötesine geçmiş bir iktisatta, burjuva kamu alanını yeniden yaratma girişimi açıkçası daha baştan bir yanılsamaydı. Ancak, *Scrutiny*’de bu yanılsama, bir başka yanılsamayla daha birleşiyordu: Zira bu hareket kamu alanını,

*tam da eleştiriyi ondan koparan kurumların içinden, üniversitelerin içinden yeniden kurma*ya çalıştı. Eleştiri okullardan çıkıp, halkın beğendiği kültürün ve reklamcılığın parlak bölgelerine girmeyi göze alacaktı, alacaktı ama böyle görüngüleri yönlendiren değerler aslında “edebi” nitelikliydi ve okulların bağrılarından çıkmıştı. Bu değerler bıkip usanmadan hep okula geri döneceklerdi; bir bakıma, düşler dışında, hiçbir zaman ilk yerlerinden cesaret gösterip dışarıya çıkıp da tehlikeye atılmamışlardı. *Scrutiny* edebiyat yasasına meydan okuyabilirdi, ama böyle bir “edebiyatın” ya da “canlı merkezler” olarak üniversitelerin kurulmasına asla. *Scrutiny*’nin üniversite kurumuna meydan okuyuşunda başarısız oluşu, yine bir başka söylenden kaynaklanmıştı: *Kusursuz* bir üniversiteye duyduğu sarsılmaz inançtan; işine dil uzatıp bastırmakla meşgul olmuş Cambridge’ten oldukça farklı tinsel bir Cambridge özünden. Katmerli gizemlileştirme içinde, *Scrutiny*’nin kamu alanının yeniden canlanması umudu konusunda sergilediği idealizm, söz konusu kamu alanının gelişmemiş hali *olmuş* üniversitenin kusursuzlaştırılmasına dayanıyordu. “İngiliz edebiyatının,” toplumsal açıdan bağlı eleştiriyi kendisine kalkış üssü yapmaktan çok, onu azlederek üniversitelerde kurumlaşması, *Scrutiny* olayında öldürücü kör nokta olmuştur. *In nuce*,¹ kamu alanı gibi görünen şey, gerçekte sahici nesnenin yok oluşuna duyulan savunmacı tepkinin oluşturduğu bir alandı. *Scrutiny* eleştirmenler, eğitimciler ve diğer aydınlar arasında kamuya açık yenilenmiş bir diyalog umabildi; doğrusunu söylemek gerekirse bunu sağlamada önemli ölçüde başarılı da oldu. Ancak, böylesi bir gidimli kamu evreni, on sekizinci yüzyıl İngilteresi’nin kıraathane topluluklarının tersine, toplumun tüm siyasal yapılarında hiçbir biçimde temellendirilemedi. Leavis ile meslektaşları, siyasal ve iktisadi olanları saymazsak, bilimsel iktidarın kaldırıcılarından oldukça uzaktılar; Leavis, çalışma yaşamının başlarında “yalnızca yalıtılmış bir azınlıkça desteklenen ve dünyayı yöneten güçler üzerinde etkisiz kalmış bir bilinç, işlevini yitirmiştir”¹⁰⁰ diye yazacak kadar bu ikilemin

¹ *In nuce*: (Lat.) Kısaca, özetle.

bilincindedir.

Düşman bir üniversite ile kamu alanı düşü arasında iki arada bir dereye yapayalnız bırakılmış *Scrutiny*, Francis Mulhern'in adlandırmış olduğu üzere "siyaset üstüdür: İşi, kendisi siyasal alana girmeden 'insanlık' adına bu alanı gözetmekti." Demek ki, *Scrutiny*, eleştiri kurumu içinde demin irdelenmiş olduğumuz tatsız tuzsuz partizanlık ile kısır bölünme arasındaki çelişkiyi aşmaya soyunmuştu. Mulhern'in dikkat çektiği gibi, dergi "İngiliz burjuva kültüründe gerçekte bilinmeyen, ona büsbütün yabancı düşünsel bir oluşumu; terimin klasik anlamında 'aydınlar sınıfını,' varolan tüm toplumsal çıkarlarla bağlantısını koparmış, yaşamın güzelliklerinin tek bir ilkeden çıkması eğiliminde, yalnızca seçilmiş kültürel bağlılıklar aracılığıyla birlik olmuş bir aydınlar topluluğunu"¹⁰¹ temsil etti. Belli dönemlerde kendilerine yer bulabildikleri kamu alanının çökmesiyle kültürel ya da siyasal iktidardan kopmuş, tarihsel açıdan mülksüz küçük burjuva aydınlar sınıfı olarak Scrutiny'ciler, on sekizinci yüzyıla özgü "amatör" eleştirmenin ve Viktorya dönemi edebiyat adamının yüksek geleneği içinde, Leavis'in sözleriyle "özgür, uzmanlaşmamış, genel kavrama yetisinin" savlarını bastırmakta dilediklerince özgürdüler. Kuşkusuz yine de bir Steele ya da Addison'ın uzmanlaşmamış genel kavrama yetisi gerçekte asla "özgür" olmamıştı; tersine, her zaman belli kültürel ve siyasal çıkarlarca derinden kuşatılmıştı. Tüm kamu alanı ile birlikte aynı yüzeyi paylaşabilenler tam da bu çıkarlardı; böylece de hiçbir biçimde kişisel ya da hizipçi gözüyle bakılmazlardı onlara. Kamu alanının çökmesiyle eleştiri savunma yapmaya zorlanmaya görsün, "özgür, uzmanlaşmamış, genel kavrama yetisi," kendi fiili acizliğinden sorumlu toplumsal güçleri paylamakta kullandığı muhalif tutku ve tartışmacı enerjiyle çelişkiye düşmek zorunda kalır. Bunların ışığında, *Scrutiny*, *Edinburgh* 'un yırtıcı taşlama özelliğini *Saturday* 'in yüce ruhlı çıkar gözetmezliğiyle harmanlayarak, ikisinin bir melezi olarak ortaya çıkar. Aynı anda kavramsal kamu alanı ve partizan azınlık, tinsel merkez ve yalvaçça bir çevre olan *Scrutiny*, eleştirisinin soruşturmakta olduğumuz birtakım

tarihsel eğilimlerini çelişkili bir birliğe soktu. Böyle yaparak da liberal insancılığın, hâlâ ötesine geçmeyi bir türlü beceremediği bir çıkmazı açığa çıkardı.

Peter Hohendahl, ‘halkın yetersiz bir estetik anlayışı var diye görüldüğünde ve yalnızca azınlığın, söyleme layık olduğu düşünüldüğünde edebi eleştirinin genel geçerliliği artık edebi kamu alanıyla meşrulaştırılamaz’¹⁰² diye yazar. Özetle, yalnızca bir azınlığın gerçek anlamda bir ayırt etme yeteneği olabileceği kanısını taşıtken, çelişkili bir biçimde bir kamu alanını yeniden yaratmak *Scrutiny*’nin ikilemiydi. Yeri geldiğinde, azınlık kendisini doğuran daha geniş bir kamu alanının öncü kolu diye görülürken, yeri geldiğindeyse azınlık ve kamu alanı etkili bir biçimde sınırdış görülmektedir. Zorlamanın değil de, usun kural olduğu yerde klasik kamu alanının “iktidarsızlığı,” kalıttan voksun bir hizbin iktidarsızlığıyla çiftleştirilmektedir. Klasik kamu alanının “çıkar gözetmez” usallığı kendi dayanağını, erken dönem kapitalist metalaştırma sürecinin kültüre sağladığı özerkliğe bulur: Bu yalnızca, insan yapımı şeylerin o anki toplumsal kullanım değerleriyle değil, bunların soyut doğruluk ve güzellikleriyle de ilgilenebileceği, ‘evrensel’ bir eleştirel söylem doğurabileceği piyasada genel olarak bulunmak üzere kültür saray ve kilise görevlerinden affedildiğinde olur. Bu anlamda, Aydınlanma’nın soyut kural ve ulamlarıyla merkantalizmin soyut değiş tokuş değerleri birbirlerinin benzerleridir. Kültürel meta kendisini ayırım gözetmeden herkese sunmaya görsün, eleştiri eylemi “çıkar gözetken” yüzünü açığa vurur ve orta malı olur; eleştirel eylemin özünde yatan çıkar gözetmezlik, bu anlamda metanın kendisinin dağınıklığının öbür yüzüdür, ayrıcalıklı ortağı yoktur; ama tüm gelenler için neşe içinde koşuşturur. Tersine, bir Arnold’un ya da bir Leavis’in “çıkar gözetmezliği,” kapitalist kültür endüstrisinin tüm bir özerk sanat kavramını etkili biçimde kemirdiği daha sonraki bir kültürel metalaşma evresinin ürünüdür. Habermas’ın öne sürdüğü gibi “meta değiş tokuşu ile toplumsal emeği çekip çeviren piyasa yasaları, kamu olarak ayrıcalıklı insanlara [*private people*] ayrılmış

alana da nüfuz ettiğinde, *Raisonnement* (eleştirel yargı) kendisini kasten tüketime dönüştürür; kamu iletişimi bağlamı, bir örnek bireyselleştirilmiş alımlamayla nitelenen eylemlere teslim olur.¹⁰³ Kısacası, tam da modern eleştiriyi var eden maddi koşullar, gelişkin biçimlerinde, onun ölümünü ifade edecektir. Ticarileşmiş bir kültürün yönlendirmelerine maruz kalan “Kamu” “yığınlar” dönüştükten, “kamuoyu” “kamu ilişkileri” olup yozlaştıktan, “çakar gözetmezlik” savunması, kamuyla dayanışma edimi olmaktan çıktıktan sonra klasik kamu alanı halkı yok sayan köksüz kültürel aydınlar sınıfını yakından izlemeyi bırakarak parçalanmak zorundadır. Kültür, maddi çıkarların özerkliği olarak görüldüğü sürece –çelişkili biçimde, meta değiş tokuşundaki artışla olanaklı kılınan bir durumdur bu– belli kültürel çıkarların çatışması, bu kapsamlı çerçevenin içine sokularak burada çözüme kavuşturulabilir. Ama söz konusu kültürel çıkarlar, nüfuzlu iktisadi güçlerce baskı altına alınarak belirleniyor diye görülür görülmez ya da kültür, burjuva kamu alanının sınırlarının dışında kalan gerçek ya da olası çıkarları olanları da içine alacak kadar genişletildiği zaman, söz konusu alan ile sanatın sözde özerkliğinin aynı anda ayağı kaydırılır. Leavis’in ilk yapıtları –*Culture and Environment, Mass Civilization and Minority Culture* [Kültür ve Çevre, Kitle Uygarlığı ve Azınlık Kültürü]– bu melankolik onayış anına işaret ederler; *Scrutiny*’nin eleştiriyi “profesyonelleştirme” isteği, bu korkunç durumu hafifletebilecek bilişsel araçları onarma girişimi diye yorumlanabileceği gibi, onun en hoşgörüsüz görünümünün bir zümrenin kapalı söylemine çekilmesi diye de yorumlanabilir.

Bununla beraber, bu türden “profesyonelleşme” çelişkileri üzüntü vericiydi. Zira profesyonelleşme eleştiriyeye artık yoksun olduğu meşruluğu yeniden kazandırmak için yardım eli uzatmış olsaydı, böyle bir devimi zorunlu kılan koşulların ta kendisi böyle bir şeyin olabilirliğini önlerdi. Eleştiri böyle bir meşruluğa, daha önceden bu meşruluğu onaylamış kamu alanının çökmesi yüzünden gerek duyuyordu; oysa böylesi ortak inanç ve kurallar kümesi yoksa,

eleştirinin kendisini meşru *kılacağı* bir yetke de olamazdı. Dolayısıyla, eleştiri bir kamu sözcüsüne sesleniş sırasında sezgici zeminine dönerek kendisini bir anlamda usla tanıtanabilir diye sunar sunmaz söylemi kendi kendini üretmeye, kendi kendine yetmeye zorlandı. Leavis'in, bir yanda bilim deneyliğinin kaba olguculuğuyla diğer yanda özneciliğin çılgınlıkları arasında "üçüncü bir evreni" işgal ediyor gözüyle baktığı eleştirel eylem anlayışı bu açıdan önemlidir: Eleştirel yargılar kamuya ait yargılar olmalıdır; ama seslenilen "öteki" zaten bir bakıma kendi sezgisel pekinlikleri, kendi "ön-anlayışları" olan birisidir. Kuşkusuz, klasik kamu alanı için de bu böyledir; ama Leavis'in eleştirel yargıları, bu temelde özdeş bırakan bir kamu diyalogunun yeniden düzenlenmesi aracılığıyla ikincil bir devime geçerken *ilk etapta* "kişisel" iken, klasik kamu alanının ise dışavurulmuş içsellik olması anlamında hiç de böylesi bir eleştirel tepki düşüncesi yoktur. Tersine, kamuya açık olma, eleştirel yargının yalnızca bir niteliği olmaktan çok, onun kaynağı ve temelidir; ön-yapısalcı biçimde eğitilmiş dilin incelikleri ulamları, özne ve edebi nesne olarak eleştirmenle gidimli topluluk arasındaki karşıtlıkları yapı yıkıma uğratar. Leavis'in, "istem-dışı," kişisel olmayan tepkiyle dolaplar çeviren "Augustanizm'den" çekinmesinin nedeni de işte bu insancılık karşıtlığıdır; o yüzden dikkati Addison'dan, sarsılmaz bağımsızlığında kendisinin ele avuca sığmaz bireyciliğinin yansımasını fark ettiği Johnson'a kayar. Ama, daha önce de öne sürmüş olduğum gibi, Johnson'un yargı bağımsızlığı, klasik kamu alanına özgü toplumsal ilişkilerin gevşetilmesinin işidir; böylece Leavis'in kendi dertlerine düşsel çareler bulmak için sığındığı tarih, şimdiden bütün bütün o ikilemlerin tarih-öncesi olmuştur bile. Bu açıdan, yine de Johnson ile Leavis arasında yaşamsal bir fark vardır. Her iki eleştirmenin inakçılığı da belli bir toplumsal çözülüşü yansıtabilir; ama Johnson'da bu inakçılık hiç değilse belli bir yere kadar bir biçim konusudur: Tüm zorba gücüne karşın onun yargısı, Leavis'in özellikle ihtiyatlı olduğu "sağduyuya" bağlıdır. Binbir zahmetle icat edilmiş Johnson'un sezgisel yakarıları, bu yakarıların konumu artık o evren içindeki yerini tümünden yitirmiş

bireysel özbilinci ele verseler bile, kamu alanının ortak bilginliğini damuturlar. Tersine, Leavis'in sezgiciliği Johnson'ın hiç olmadığı ölçüde bütün bütün metafiziktir; kendisini aynı anda yalnızca hem tek tek olgularda durmadan açığa vurduğu yerde, hem de kamu toplumunun öteki yüzü görgül "sağduyunun" düşmanı olduğu yerde, konuşan şey "yaşamdır."

Scrutiny'nin eleştiriyi "profesyonelleştirmesi" aynı anda hem edebiyat hocalarının "amatör" *belletrism*'ine¹ karşı bir tepki, hem de kendi Arnoldçu sofuluklarının kapitalist kültür endüstrisi önünde daha tam, daha ayrıntılı reçeteler talebinde bulunmuş liberal insancılığın bunalımına karşı gösterdiği bir tepkiydi. Bununla birlikte, bu tasarıların her ikisi de, sonuç olarak, kendilerini bozguna uğrattılar. Çünkü eleştirinin "profesyonelleştirilmesi" bir bakıma tam da hocaların kendilerine karşılık vermek, soylu amatör ideolojilerine karşın yine de alt tarafı devletin profesyonel görevli memurlarının karşısında olmak demektir; bu anlamda profesyonelleşme yalnızca, tam da *Scrutiny*'nin haklı olarak defalarca eleştirdiği bilim kurumlarının sağlamlaştırılmasıyla doruğa çıkabildi. "Pratik eleştiri" ruhsal kurtuluşa giden bir yol önermiş olabilir, fakat daha önemlisi, eleştirinin kendisini geçerli düşünsel bir "disiplin" olarak meşrulaştırabileceği, böylece de diğer güçlerin eşliğinde "yaşamı" yadsımış bilim kurumunun ta kendisinin yeniden üretilmesine yardım edeceği bir yol da önermiştir. Liberal insancı sofulukların öncü kol olmasına gelince, bu da alttan alta kendi kendini yıkan bir taktik olduğunu kanıtlamıştır. Çünkü böyle bir söylemi "profesyonelleştirmek" kendisinin temelini oluşturan tam da "özgür, uzmanlaşmamış, genel kavrama yetisini" sürekli yıkma riskini taşıdı. Eleştiri bir kez daha etkisiz bir genellik ile sevimsiz bir uzmanlık arasındaki kördüğümüne isteksizce sürüklendi.

¹ Bilim ve felsefe dallarında yazılan yapıtlarda kullanılan dilin edebiyatta kullanılan dilden farklı olduğunu vurgulayan Fransızca'dan İngilizce'ye girmiş deyim. Sözcük "güzel edebiyat" anlamına gelse de, 19. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar İngiltere'de oldukça fazla yayımlanmış, hafif edebi metinler için kullanılmıştır.

Bununla birlikte, bu başlangıç halindeki gelişmeyi belli bir özgüvenle idare etmesi, *Scrutiny*'nin başlıca başarısı oldu. Gerçekten de tüm programının, “teknik olan” ile “insana yakışanın” her durumda çatışma içinde olduğunun üstü örtük yadsınışına yaslanmasının bir anlamı vardır. Tersine, bunlar birbirlerini karşılıklı olarak tamamladılar: Eleştiri, edebiyat nesnesini daha katı sorguya çektikçe, genel olarak insanla ilgili değerin o duyumsal somutluğunu ve yaşamsal temsilini daha verimli bir biçimde üretti. Bu kanı, İngiliz eleştiri kurumunun bütün tarihi boyunca tanık olduğu eleştirinin yapısal güçlüklerinin en etkili tek “çözümü” idi; *Scrutiny*'nin çok güçlü etkisinin büyük bölümü doğrudan ondan çıkmıştı. Sonunda teknokratlar ile beyefendibilimcilerin, bilimcilik ile öznelciliğin, biçimcilik ile hafifmeşrepliğin aynı anda kuşatılabileceği bir taktik geliştirilmişti. Peşi sıra gelen otuz kırk yıl boyunca, bir biçimde eylemini bu taktik üzerine kurmamış hiçbir eleştirel devim önemli bir konum kazanamayacaktı. I. A. Richards yeni yararcı “eğilimler” hesabına dayanan “bilimsel” bir psikolojiyi; edebiyatla “yaşam” arasındaki süreklilikte üstelemeyle, şürrin barışçıl toplumsal sığasına duyulan Arnoldçu inanç anlamına gelen özerk herhangi bir estetik evrenin yadsınmasıyla birleştirdi. Yeni Amerikan Eleştirisi, önemsiz metin çözümlemenin karmaşık yöntemlerini, sanayileşmenin bozmuş olduğu insan deneyiminin kırılğan dokusunu yenileme ödeviyle boyunduruğa vurdu; eleştirinin sığ kafalı biçimciliği her aşamada dinci-insancı bir estetikle çiftleştirdi; bu çiftleşmenin bağlantı noktasıysa, açmazın aynı anda teknik ve kutsal kavramı oldu. Bir an için neredeyse yıkılmaz görülen bireşim içinde Northrop Frye, “bilimsel,” acımasızca sınıflama yapan eleştirinin yöntemlerini, aşkınsal tutkunun gizemli taslağı olarak edebiyatın dinci-insancı görünüşüne kattı. Yalnızca William Empson, genel insanlık ile uzmanlaşmış eleştirel anlayış arasındaki, şürrsel anlamın tatlı dillilikleri ile daha cesur, her yanı kuşatan toplumsal ortam arasındaki anlamsız ironik oyuna karşı kendi “pastoral” kavramıyla tetikte bekler, bu en keskininden eleştirel ortodoksluklara aksi yönde gidiyor görünmüştür.

Richards, Frye ve Yeni Eleştiri’de, eleştiriye okulların hem içinden hem de dışından meşrulaştırabilmesi arzulanın denge doğru dürüst kurulamadı. Richards’ın soysuz yeni Benthamcılığı, Yeni Eleştiri’nin gözlerden ırak estetikçiliğiyle Frye’in kapalı dizgeciliğinin resmen hizmetinde bulunan çeşitli insancılık türlerini (liberal, Hıristiyan, tutucu) yerinden etmekle tehdit eden bir eleştirel teknokrasi doğrultusunda söz konusu dengeyi tehlikeli ölçüde bozdu. 1960’ların toplumsal ve akademik kargaşasının maskesini büsbütün düşürecek olan da işte buydu. Üniversite, bir dereceye kadar toplumdan ayrı, ama yine de ona karşı belli belirsiz insancıl ilgisi olan bir kurum olarak, geleneksel meşrulaştırıcı görüntüsünü koruduğu sürece, eleştirinin güvenilirliği büyük olasılıkla sorgulanamayacaktı; çünkü bu kurumsal belirsizlik, eleştirinin koşullarıyla tam tamına örtüşüyordu. Bir üniversite dalından beklendiği gibi eleştiri bir dereceye kadar dışarıya kapalı, içe dönük bir uğraş olduysa da aynı zamanda gerektiğinde toplumsal açıdan yararlı sonuçlar adına genel birtakım olayları da bir araya getirebilmiştir. Bununla birlikte, 1960’larda bilim kuruluşları görülmedik biçimde, her yanı saran toplumsal hoşnutsuzluğun odağı haline geldiler; çıkar gözetmez araştırmanın dört yanı çevrili hoşgörü toprakları olan kendi alışılmış görüntülerinin hakkını veremeyen bu kurumlar, askeri zorbalık ve teknolojik sömürüyle suç ortaklığı içinde, insanı insanlıktan çıkaran büyük bürokrasi yapılarıyla hem kenerlendiler hem de onların paradigması biçiminde ortaya çıktılar. “Yüksek edebiyattan” çok “kitle kültürünün” ürünleri olan ve egemen bilim kastının varsayımlarıyla sıkça içgüdüsel ideolojik çatışma içindeki toplumsal açıdan daha ayrışık bir öğrenci kesimi, sonuçta eleştirinin biricik mantığı olan liberal insancı oydaşımı ufalayıp, güçten

düşürmekle tehdit etti. Kuzey Amerika üniversiteleri konusunda Elizabeth Bruss'ın öne sürdüğü gibi:

Bu kuşku ve rahatsızlık durumunu destekleyen etkenler oldukça kolay anlaşılabilir: Örtülü siyasi eylemlerde ve açıkça halkın hoşlanmadığı savaşlarda akademi ile askerlerin işbirliği içine girmesi; okul nüfusunda (hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin) özellikle yüksek düzeylere ulaşılması; katıksız kitle sorununun ötesinde, yüksek öğrenimin küçük ve geleneksel olarak sınırlı olagelmış dünyası içinde patlamış yeni bir budunsal kalıtım, ırk ve sınıf ayrıışıklığı sorunu... Birbirine uyuşma; ortaklaşa alınan hazırlık eğitiminden, bu dünyanın ortaklaşa deneyimlenmesinden ya da öğretmenlerin eskiden isteyebildikleri tek tip dilden yoksun bir öğrenci kesimince tehdit edildi. Böylesi bir kuşatma “gündelik dil,” “sağduyu” gibi kavramları giderek daha çok sorunsallaştırdı; derslik kurallarını ve öğretim izlencelerini her zaman yönlendirmiş, söylenmediği halde herkesin bildiği çıkarların ve varsayımların foyasını aniden ortaya çıkardı. Aynı anda para desteğiyle büyüyen fakülteler, benzeri görülmemiş büyüklükte bilim üretiyor ve –aynı bilgiye ulaşan– bir “bilim adamları topluluğu” kurarak yine aynı derecede eşi görülmemiş, neredeyse olanaksız bir uzmanlaşmayı gerçekleştiriyordu. Bu büyümenin bedelini ödeme işini yüklenen devlet desteği olgusu, üniversitenin devlete atsineği gibi davrandığı savını büsbütün boşa çıkardı.¹⁰⁴

Bruss'ın uzdilli açıklamasındaki çarpıcı olan şey, onun klasik burjuva kamu alanının aşınmasına neden olan etkenleri neredeyse harfi harfine yeniden üretmesidir. Devlet sermayesinin nüfuz etmesiyle ve geleneksel olarak ayrı tutulduğu iktidar yapılarına doğrudan kenetlenmiş hale gelmesiyle, kamu alanının artan “devletleştirilmesi,” âdet olduğu üzere kamu alanı ile maddi çıkarların arasını bulmuş “özerk” kültür uzamının, böyle çıkarlar ile kamu alanı arasındaki ilişkileri tiksindirici biçimde görünür kılarak sonunda daralması; “kamunun” gittikçe ayrıışıklaşan karakteri ve halihazırdaki oydaşımla uyuşmayan ideolojik çıkarların kamuda ortaya çıkması; uzmanlaşmanın baskısı altındaki geleneksel aydın kesim içinde bilginin parçalanması: Tüm bunlar, yüksek öğrenim bağlamında kamu alanının yavaş yavaş soysuzlaşması anlatısının, büyük ölçüde sıkıştırılmış biçimiyle, sanki içler acısı bir halde yeniden oynandığını gösterir. Burjuva kamu alanının

inceltilmiş biçimde göçtüğü yer olarak savlanabilecek üniversite artık, Aydınlanma'nın düşlerini mahvetmiş güçlerce kesinlikle kuşatma altındadır. Cilalanmış bir kamu alanına üniversitelerden girilebileceğine duyulan Leavisçi inancın maskesi 1960'lara doğru kendine özgü garip bir ironiyle düşürüldü.

Bruss'ın dikkat çekmeyi sürdürdüğü üzere, eleştirinin bundan sonra gelen bunalımı, tüm baskın ideoloji içindeki çok daha genel bir güven eksikliğinin bir parçasıydı:

Burada “teknokratik şiddet olarak ussallaşma” korkusu ve “sanayi toplumunun nesnelliği kullanmasıyla kavgalı olma,” karşılıksız toplumsal savaşımın temeli haline geldiler. İnsancılıkla girilen uzun aşk serüveninin, doğanın karmaşasının üstüne insan suretini ustaca yerleştirmenin tadı tuzu kalmadı... ustalığın yollarının insanın arzusuna üstün geldiği görüldü; öznel bağlılığın olmadığı bir olgu evreniyle, kendisini yöneten bir yetkenin olmadığı yeni öznecilik arasında tehditkâr bir boşluk açıldı ... Televizyon belki de evrensel kalan biricik şey; bu karmaşık ve paramparça olmuş toplumun tüm üyelerinin de paylaşabildiği tek şeydi. Ancak, yine onunla toplumsal ilişkiler seyirlik hale geldi; gerçeklik ise bir tüketim nesnesi olarak tanımlandı. Böylece, kişisel yahtım ve edilgenliğin; uzak, gizemli ve hantal toplumsal yapıların; tehlikeli bir biçimde kendine dönük, kendi ereklilerini üretme yetisini taşıyan ustalığın düşünsel ve teknolojik uğraşısının yıkıcı duygusuna karşı; altmışlarda biçimlenmiş çeşitli siyasal ve öğrenci hareketlerinin ortaklaşa yaşamın tüm evrelerinde daha fazla yer alması gerektiği anlaşılır bir şeydir. Üstüne üstlük sabit hiyerarşilerin, kabul edilmiş geleneklerin, her türden örtük anlayışların afaroz edilmesi gerektiği de.¹⁰⁵

Bruss'ın betimlediği bu kargaşalar içinden, çağdaş edebiyat kuramının ilgilendiği konular ortaya çıkmıştır. Bugün bildiğimiz haliyle edebiyat kuramı, 1960'ların toplumsal ve siyasal çalkantılarının bir çocuğudur. Kuram çoğunlukla gizli, anlaşılması güç bir uğraşı olarak algılanmaktadır; bunun böyle olmasının haklı nedenleri de yok değil. Ama modern edebiyat kuramının gelişiminin 1960'lara dek izlerini sürmek, bize tüm kuramsal serüvenlerin kaçınılmaz toyluklarını anımsatacaktır. Kuramsal sorular her zaman, bir çocuğun henüz bütünüyle içine sokulmadığı eylemlere duyduğu merak türünden bir

şeyi tüm çıplaklığıyla ortaya koyar; söz konusu eylemler “doğallaştırılmadıkları” sürece, çocuk bunların gizemli anlamını, hatta belki de gülünç keyfiliklerini aklının bir köşesinde tutarak, bu eylemlerin temelleri ile insanı harekete geçirme nedenleri hakkında en temel, en ele avuca sığmaz soruları çarpık zevkleri olan büyüklerine yöneltmeyi sürdürür. Yetişkinler ise çocuğun yaşadığı şaşkınlığı Wittgensteinci bir gerekçelendirmeyle yatıştırmaya girişeceklerdir: “Yavrucuğum, bu yalnızca *yaptığımız* şey” diyecek, ama meraklanmaktan kendini alamayan çocuk yalnızca bu ya da şu eylemin değil, bunları temellendiren tüm maddi yaşam biçiminin –kurumsal altyapının– gerekçelendirilmesi isteminde bulunan, değişiklik olsun diye şeyleri farklı biçimde eylemenin neden olanaklı olamayacağını bir türlü anlamayan siyasal köktenci ve kuramcı olarak büyüyecektir. Wittgenstein, ele tutuşturulmuş bir haritanın böyle anlık ahmaklıkların önünü alabileceği yönündeki ağır imasıyla, bir felsefe sorusunun, “Buralarda yolumu bilmiyorum” biçiminde olduğunu söyler. Ancak, biliyormuş gibi *davransalar* bile, yetişkinlerin oralarda yolunu bilip bilmedikleri de açık değildir. Çocuğun yetişkinlerin davranışlarında ayırdına vardığı keyfilğin ve bulanıklığın sırf kendi toyluğunun bir niteliği olmayıp, demem o ki, söz konusu eylemlerin kendilerinin bir niteliği olduğu hiç de açık seçik değildir. Çocuk da büyükleri gibi, kendisini içinde bulduğu dil oyunlarını baştan aşağı içselleştiren başarılı bir aktör olarak büyüebilir ya da böylesi dil oyunlarına karşı –onların keyfiliklerinin, dolayısıyla da dönüştürme güçlerinin aniden görünür hale geldiği noktaya dek– yabancılaştırma tavrı takınan Brechtçi bir aktör de olabilir. Bu anlamda, gerçek kuramsal sorun her zaman acımasızca yabancılaştıran, öz-düşünüme tam da bir dizi rutin eylemi harekete geçiren koşulları yetiştirmeye uğraşan belki de olanaksız bir girişimdir. Böylesi bir sorunu nahif bulmuş olsam da, bu sorunu *faux*¹ nahif diye betimlemek daha doğru, daha dürüstçe olacaktır. Bilgi düşkünü [epistemophilic] birtakım güdülerini cisimleştiren, çocuğun yanıtlanması

¹ Faux: (Fr.) Sahte, düzmece, yanlış.

düpedüz olanaksız soruları asla masum değildirler; benzer biçimde kuramcının sorusu, ustaca söylenmiş sözden daha dar görüşlü; budalanın budalalıkta diretmesine gösterilen insanı canından bezdiren kuşkuculuktan daha soluksuz bir Miranda¹ şaşkınlığıdır. Bu anlamda, kuramsal sorun daima kendi içinde bir tür budalalıktır; oysa budala uzun bir süredir kendisini gizemleştirmenin kaçınılmazlığına teslim etmişken, kökten kuramcı, sorusunu değişimin zorunlu olduğunu bildiren bir uzdilli kıvrımayla oluşturur. Soru, sabırsızca sorulmuş bir “Allah aşkına neler oluyor?” sorusundan daha az nazik olan “Neler oluyor?” sorusudur.

Elizabeth Bruss, “Ne zaman eleştirinin görevi kuşku altında kalsa... kuramsal etkinlikte bir artış başgösterir” diye yazar. Yani, kuram yalnızca herhangi tarihsel bir anda başgöstermez; kuram hem olanaklı hem de zorunlu olunca, toplumsal ve düşünsel eylemin geleneksel ilkeleri yıkıldığında, yeni meşrulaştırma biçimleri gerektiğinde varlık kazanır. Robert J. Matthews, “Bu etkinliklerin canlı oldukları belli bir noktada yönlendirildikleri yalın gerçeği yeterli değildir; varolan yaptırım, ussal olanıyla değiştirilmelidir.”¹⁰⁶ diye yorumda bulunur. Bu “gerekliğin” gücü, savunacak olduğum üzere, tartışma götürmez değildir. Bruss gibi Matthews da “kuramı” “ideolojiden” ayırmanın en verimli yolunu kavramıştı. Fredric Jameson’ın öne sürdüğü gibi, 1974’te sona eren¹⁰⁷ üniversite içindeki liberal insancılığa 1960’larda, seçkinci, idealist, siyasetten soğutucu ve toplumsal bakımdan sıradışı olduğu için meydan okundu. Profesyonel bir disiplin olarak bakınca toplumsal yeniden üretimin biçimsel dizgeleri ile suç ortaklığı içinde görülmüş; “amatör” bir söylem olarak bakıncaysa tarihsel açıdan modası geçmiş diye algılanmıştı. Eleştirinin, zıvanadan çıkmış

¹ Miranda (ABD): 1966 yılında Arizona’da bir davada polislin tutuklama anında şüpheli kişiye haklarını saymak zorunda olduğu sonucuna varıldı. Buna göre şüpheli kişinin isterse konuşabileceği, konuşacaklarının aleyhine kanıt olarak kullanılabileceği; konuşmayı istediği anda kesebileceğinin polisçe ilgili kişiye söylenmesi hükme bağlandı.

geçmişinden bu yana cebelleştiği “teknik olan” ile “insancıl olanın” tehlikeli bireşimi, bu anlamda bir kez daha parçalara ayrılır. Eleştirisi suçludur; çünkü hem egemen toplumsal ilişkileri yeniden üretirken etkin bir gücü hem de tam da beslenmesine yardım ettiği toplumsal oluşumlara çaresizce teğet geçiyordu. 1960’ların dünyaya getirdiği yeni “bilgi siyaseti”, hem (Michel Foucault’nun terimleriyle) iktidar-bilgi ağı içerisinde eleştirinin üst üste gelişinin hem de yine bu gizli anlaşma aracılığıyla süren toplumsal sıradışılığın foyasını diyalektik tarzda ortaya çıkarabilmiştir. Bu durumun çatışkılı oluşu eleştiri yapıtından kaynaklanmaz, eleştirinin doğasına kazanmıştır. Şimdi olduğu gibi o zaman da egemen sınıfın düşünsel açıdan nitelikli erleri olan öğrencilere diploma vermenin aracı olarak görülen üniversitenin içinden yapılan eleştirinin ödevi, gerek belli yordamların verimli biçimde yayılması gerekse belli bir söylemde etkili biçimde ustalaşma konularında öğrencileri eğitmek olacaktı. Bu nedenle, üniversite eğitiminin “edebi” ya da “estetik” içeriği neredeyse sorunu tümünden ıskalamıştı; öğrencilerden ancak birkaçı, çalışanların yönetimi için kaçınılmaz olan Baudelaire’de kendine tanıdık gelen birşeyler bulabilecek durumdaydı. Üniversitenin eğitbilimsel yöntemlerini, kişiliği yok eden paket öğretimini sonuçta ussallaştırıp şeyleştirmiş 1960’ların öğrenci nüfusundaki artış, böyle bir eğitimin soyut “değişim değeri”ⁱ vahşice açığa vurmaya hararetle girişti; ancak, aynı darbenin etkisiyle sıkıla sıkıla edebi eğitim biçiminin “değişim değeri” ile en çok övünülen içeriğindeki “kullanım değerleri” arasındaki göze batan uyumsuzluğa tedirgin edici biçimde özel bir önem verdi. Edebiyat eğitimi, değişim değeri kullanım değerine egemen olduğu sürece kesinlikle bir metadır; cinsel aşkın zorluklarına ya da insanlığın durumunun saçmalığına gösterilecek doğru dürüst duyarlı bir tepki, öğrencinin kendisine Whitehall’deⁱ uygun bir yer edinmesini sağlayacak düzenekti. Bununla birlikte, Whitehall’de bir kere koltuk kapılınca, böylesi edebi insancılığın

ⁱ Whitehall (İngiltere): Londra’da devlet dairelerinin büyük bir bölümünün bulunduğu caddenin adı.

kullanım değerinin artık hiçbir biçimde apaçık olmaması, onun toplumsal işlevinden tamamen yoksun olduğu anlamına gelmez. Edebi insancı söylem, geç kapitalizm içerisinde kesinlikle çevresel bir görüngüdür, ama bu, açıkçası onun kaderinin belirlendiği yer oldu. Ona düşen görev sıradışı *olmak* zorundaydı: O “aşınılığın,” Derridacı biçimde hem açığa vurulan hem de gizlenilen bir eksiklik olan toplumsal gerçekliğe o eklemenin, aynı anda hem açıkça donanımlı toplumsal bir düzene kendisini katma hem de bu düzenin en can alıcı yerinde bastırılmış arzuların kışkırtıcılığının maskesini düşürme olarak tasarlanması belli belirsiz araştırıldı. Kuşkusuz bu, geç dönem tekelci kapitalizm içerisindeki “yüksek kültürün” gerçek yeridir: Ne gösterişli ilgisizlik ne de kaçınılmaz ideoloji, ne yapısal ne de gereksiz; ancak, kapitalist toplumun kendisini sakatlayan yokluklarla hem karşılaşacağı hem de onları sürgüne göndereceği sınırı gösteren, gerçekten sıradışı bir varoluştur.

Yeni eleştirel edebi insancılığın bilgililimi, burjuva toplumunun bilimsel uşluğuna belli türden bir meydan okumaya girişmişti. şiirsel belirsizliği karmaşık algılayışıyla, katı yürekli soyutlamalarına ve deneyimin metalaştırılmasına karşı direnerek böyle bir uşluğun yağmalamış olduğu duyusal tıztılığı eski yerine koymak eleştirinin devi oldu. Ama öznenin nesneyle ilişkisinin etrafı, şeyleştirilmiş toplumsal bir düzenin bastırđı simgesel, dokunaklı boyutlarla yeniden sarıldığında, söz konusu şeyleştirme de paradoksal biçimde yeniden üretildi: Okuyan zne, edebiyat metni önünde aşını nesnelci terimlerle tanımlanmış derin düşüncelerle dolu bir duruş edindi. Eleştirel zmlleme, sanayi kapitalizminin şeyleştirici alışkanlıklarına, onlara direnirken bile yknd; “ıkar gözetmez” estetik derin düşünme, tam da yanlışlığını gösterme peşinde olduğu bilimciliğe gülünç biçimde yknd. Değiştirilmesi katı biçimde yasak metinlere bağlı olan edebi insancılığın okuyan öznesi, kendisine edilgen ve güçsüz bir görev biçen düzenleyici bir yapı içerisinde zgr, zenginleşmiş, öz-dşnml, özerk bir kimlik edinmeyi kesinlikle başarmak zorundaydı. Edebi

insancılığın ortaya çıkardığı öznellik biçimleri; özneyi etkin, hareketli, çok yönlü, ortaklaşmacı ve katılımcı olarak yeniden kurmuş olan bir onyıllık istemlerini karşılamaktan uzak burjuva ideolojisinin klasik paradigmalarını yeniden sahneye koydu. 1960'larda doğmuş bu edebiyat kuramının çoğu uzantısı, bundan dolayı, şeyleşmiş nesnellik biçimlerini çoğunlukla *tout court*¹ nesnellikle karıştıran bir itici güç olan köktenci nesne karşıtçılığıyla birleştirdi. Görüngübilim, metalaştırmanın sefilliklerinin biricik tazminatı olarak, okuma bilgibilimini, toplumsal gerçekçiliğin hiçbir yerinde bulunmayan özne ile nesnenin o erotik çiftleşme ya da birleşmesini önererek, edebiyat yapısını kendince bir özneye çevirdi. Metnin okurca etkin biçimde yeniden kurulması üzerine yaptığı vurgusuyla okur tepkisi kuramı, artık siyasal toplum içine salınmış demokratik katılımcı güçleri eleştiri evreninde yeniden sahneye koydu; dikkafalı eski dünya üzerindeki tüm efendilik arzularını düşlemlerinde yerine getiren daha köktenci biçimleri, metnin nesnelliğini hepten çözüldürdü. Ruhçözümlemeci eleştiri biçimleri, metni, yalnızca çok daha çekici ruhsal senaryolarını incelemek üzere okuyan özneye geri dönme görevi ya da fırsatı diye kayırdı. Nesnelciliğin altını oyan, çoğunlukla ayrılmaz biçimde kendisiyle ilgili o şeyleşmenin yıkılması, edebiyatın özerkleşmesiydi: Seçkin kültür ile halkın beğendiği kültür arasında, kurgul söylem ile kurgul olmayan söylem arasındaki ayrımları yapıyııkıma uğratan [*deconstruct*] şu anki kaygı ilkin eşitlikçi, çoğulcu, hiyerarşi karşıtı 1960'larda filizlendi. Bu bölümlenmiş nesnelere oldukça umursamaz karşı çıkmış olan kodların yapısalçı ayıklanışı, bu demokratikleşme tasarısına kuramsal bir gerekçe sağladı.

Kendisini giderek daha çok çağaşımcı gösteren geç dönem burjuva dizge ile birbirine karşıt siyasal güçler arasında hayatta kalmaya çalışmış olan edebi insancılık, bir yanda tekeli kapitalizm, diğer yanda öğrenci hareketi arasında kendisine giderek daralan bir yer bulabildi. Yine de, edebi kuramın 1970'ler yaklaşırken çok daha belirginleşecek olan siyasal

¹ Tout court: (Fr.) Söz ya da sözcüye hiçbir ekleme olmaksızın; kısaca; yalnızca.

bulanıklıkları yok değildi. Bu kuramın çekiciliği bir ölçüde, başlangıcından beri burjuva eleştirisinin içine kazınmış olduğunu gördüğümüz yapısal çelişkiyi kendi bildiği yolda çözümleme sözü vermiş olmasına dayanır. Çünkü kuram bir yandan teknik açıdan külfetli ve kusursuz olup, “gündelik dile” tüm “amatör” kaçışları haklı olarak küçümserken, aynı zamanda inatla insan kültürünün en genel, en temel yapılarına bağlandı. Kuramın uzmanlaşmış deyimleri, küresel derinlik ve kapsamındaki izlekleri açıkça dillendirdi: Özne, bilinçaltı, dil, ideoloji, tarih, usun bilme ve anlama yetisi, bütün bir göstergeler dizgesi. Addison biçeminde, birbirinden ayrı bilgi ile eylem alanlarına tek bir üst dilin altında toplanabilir diye bakılması düşünsel amatörlüğün işaretiydi; kuram genellikle, kendisini merkezi bir öze indirgenemeyen anlaşılması güç teknik söylemlerin üst üste gelmesi olarak kurmasıyla böyle bir yanılsamayı yadsıdı. Bu söylemleri, herhangi bir öğreti gibi birleştiren şey, büyük ölçüde eleştirel, yapısal, gizemden kurtarıcı düşünme biçimleri oluşuydu; bir imbilimcinin Marksizm içindeki gelişmelerde neden ilgilenmesi gerektiğinin mantıksal bir nedeni yoktur, yine de böyle alışverişler söz konusu alanın ayırt edici bir özelliğidir.

Bu, edebiyat kuramının başlıca kazancı idiye, 1970’ler boyunca beraberinde dikkat çekici bir kusur taşıdığını da kanıtladı. Tek kelimeyle, görülmedik biçimde tapıncakçıl [*fetishistic*] olduğunu kanıtladı. Bunu söylemek, kuramın edebiyatı yerinden ederek onun yerine geçtiğini – gösterişsiz başlangıcından, aracılık ettiğini düşündüğümüz nesneyi boğan korkunç bir gösterişin çıktığını– söyleyen bildik insancı bayağılığa yeniden öykünmek demek değildir. Edebiyat metnini doğrudan doğruya aydınlattığı ölçüde kuram kabul edilebilir bir şeydir savı, açıkçası asayışı sağlama hareketidir. Artık “kuramın” kanatları altında gelişigüzel kümelenen birbirinden kopuk uğraşlar, “bağımsız” düşünsel konumlarını kendi başlarına güvenceye almaya yetecek zenginliktedirler; çıkarımları her durumda epeyce üstün bu uğraşlar, sırf hepten ayrıcalıklı olduğu düşünülen edebiyat işinin bir aynası olduklarından hoşgörülmezler. Tarih felsefesinin, Trafalgar savaşı

konusunda karanlık noktaları yalnızca doğrudan doğruya aydınlatıldığı sürece belgelenmeyecek olan kendine özgü meşru ilgi konuları vardır. Gerçekten, tarih böyle bir araştırmanın zaman zaman doğrudan konusu olabilir, ama tarih, o zaman tarihin kendi üzerine düşüneneğinden çok, tarihin üzerine düşünüleceği böylesi kuramsal bir incelemeye “ham madde” olacak biçimde de davranabilir. Böylesi bir kuramsal araştırma, belli türden pratik sonuçlar doğurmadıkça, maddeci bakış açısından kuşkusuz verimsiz olacaktır, ama edebiyat kuramı olayında kuram ile pratiğin bu ilişkisine, kuramı metnin aciz beslemesi durumuna düşürmeye uğraşanların düşleyeceğinden çok daha fazla aracılık edildi. Kuramın mı metni aydınlatıldığı yoksa metnin mi kuramı geliştirdiğine karar vermek her zaman o kadar kolay olmadığı gibi, o kadar zorunlu da değildir. Edebiyat kuramının bu asayiş altına alınışı, her durumda bir yanılısamadır, zira her şeyden önce böyle bir kuram asla salt “edebi” değildir, asla edebiyat diye bilinen anlaşılmaz varlıkbilimsel nesneyle içeriden kısıtlanamaz. “Edebiyat kuramının” *raison d’être*’sini¹ zorunlu olarak edebiyat metninden türetmediğini savlamak kuramcılığa düşmek demek değildir; bu, olabilecek pratik etkilerinin çok geniş bir anlamlama pratiği alanı üzerine dağılacığının farkına varmak demektir.

Öyleyse, kuram, bu anlamda bir tapıncak değildi; kuram tapıncakçılı idi, çünkü giderek gözden düşen eleştiriye yeni bir gerekçe bulmaya, böylece de eleştirinin toplumsal görevlerinden kaynaklanan çok daha temel sorunlara yoğunlaşmış dikkatleri dağıtmaya yardımcı oldu. Kabaca söylenirse, 1960’lar ve 70’lerdeki liberal insancı oydaşıma karşı olmanın ve onun çevresini kuşatmanın iki yolu vardı. İlk yol, toplumla ilgili eleştiri yapılması isteminde bulunarak, üniversitenin içe kapalı seçkinciliğinin sonunu ilan edip daha demokratik, daha katılımcı, daha özne merkezli bir öğrenim geliştirerek, liberalden çok köktenci bir insancılığa doğru dümen kırmaktı. İkincisi, özneyi tümünden dışarı atmak

¹ Raison d’être (Fr): Varlık nedeni.

hatta köktenci insancılığı, liberal karşılığı sol bir kırılmadan öte bir şey olmadığı için yadsımak; yılmaz biçimde yöntemlerin çözümlemeci bir zırhı olan üniversitenin çekirdek amatörlüğüne karşı olmağı. Demek ki, “amatör” ile “profesyonel,” insancı ile teknik olan arasındaki yapısal çatışma, kendisini karşıt eleştirici akımları içerisinde –sözgelimi Marksizmin durumunda Lukács ile Althusser arasında giderek arlaşılan kavgada– yeniden üretti. “Bilimsel” kampa göre kökten insancılar gündemdeki sorunsalın aşırı ucunu, karşı oldukları şeyin tersyüz olmuş görüntülerini açığa vurdular; kökten insancılara göreysel “bilimsel” eleştirmenler burjuva ideolojisini onun gönlünde yatan bütünyle şeyleşmiş, teknokratik söylem kipleriyle yerle bir etmeyi umdular.

Bu iki bakış açısı da doğruluğun bir yüzünü gördü, ama her ikisi de diyalektik değildi. Aşağı yukarı Vietnam savaşı yıllarında kökten insancının “katılım” üstüne konuşmasının hızla parlayıp sönen belirtileri gerçekte, böylesi bir konuşmanın temsil ettiği kararsız, büyük ölçüde rastlantıyla biraraya gelmiş güçler topluluğunun belirtisi oldu. Bununla birlikte, kökten insancılığın Vietnam savaşını sona erdirmeye önemli bir etkisi de oldu. Gerçekten, yapısalcılık ve soydaşları “göz kamaştırıcı” dönemlerinde bilimselci idiler; tam da kendilerini yıkıcı diye tanımlayan toplumsal düzenin görünümüne hapsolmuşlardı [*enmortgage*]. Yine de yapısalcılığın aşırı felsefi uylasımci oluşu ve deneycilik karşıtı oluşu, hatırı sayılır ölçüde gizemden kurtarıcıydı. Bilimselci, işlevselcilik, idealizmi, dayatmacı bütüncülüğüyle, tarih ile öznelcilik ortadan kaldırarak toplumsal pratiği şeyleşmiş bir sürece indirgeyen yapısalcılığın hâlâ nasıl olup da *birden* gelişkin kapitalizme olağanüstü uygun bir ideoloji olurken *aynı zamanda* safkan uylasımci, “doğal” olanı acımasızca gizemden kurtarıcı, burjuva-insancı sofulukları yadsıyıcı ve doğruluğu “üretim” diye teşhir ederek tam da söz konusu toplumsal düzenin kendisinin yetersiz bir eleştirisi olduğunun doğru dürüst diyalektik bir hesabının verilmesi gerekmektedir. 1970’lerin gözler önüne serdiği gibi sonuçta, egemen olduğunu gösteren başka bir şey değil, yapısalcılık ile onun ürünleri

oldu. Bu, yalnızca kökten insancılığın al aşağı edilmiş ve özgürlükçü 60' sonlarının bunalım dolu 70 ortalarıyla geçip gitmesiyle dağılmış olduğu için değil, ayrıca siyasal olmaktan çok kuramsal bir söylem olan yapısalcılığı, öğrenci erkinin dilinden çok, hatırı sayılır ölçüde üniversite iç edebileceği için pek de şaşırtıcı olmadı. Ortaya çıkan bu durumun sakat sonucu, önceki dönemin kökten insancılığının saldırganca, yapmacık tavırla ortaya attığı o *kurumsal* sorunun, etkili biçimde kuramdan yakasını kurtarmış olmasıydı. Bu sonuç karşısında, üniversite içinde kalmış Marksist eleştiri geniş ölçüde sessiz kaldı. Bu tartışma konusunu kuramsal gündemde tutmak, kimi yönleriyle altmışların sonundaki kökten insancılığın kalıtçısı ve (en azından İngilizce konuşan dünyada) istekli biçimde yapısalcı karşıtı olan feminist eleştiriye kaldı.

Bu türden bir “son verme” önerisine direnmesiyle yapıyıkımcılığın uç verişi, hiç değilse eleştirinin belli sorunlarına geçici çözüm sözü verdi. Nitekim yapıyıkımcılık, taktik açıdan hayranlık uyandıran bir manevrayla, aynı anda hem bilimsel karşıtı hem de özne karşıtı oldu. Böylece yapıyıkımcılık, yüksek yapısalcılığın metafizik önvarsayımlarıyla aklı başına gelen, yine de onun insancılık karşıtlığına tutunanlara ideal türden bir konum sundu. Artık tek bir hamlede liberal insancılığın, kökten insancılığın ve bilimciliğin etrafını çevirmek olanaklı olmuştu, çünkü eskiden her biri diğerinin etrafını çevirmeye çalışmıştı. Bununla birlikte bu gözü pek aşışın bir dizi zorlukları vardı. Yapıyıkımcılık köklerini Fransa’da, egemen ideolojileri, akademik kurumların katı biçimde hiyerarşik, yetkeci doğası içinde ortaya çıkan metafizik bir usçuluğu özgürce istemiş bir toplumda bulur. Bu bağlamda, ikili karşıtlıkları yerle bir etmeye, aşkınsal göstereni tersyüz etmeye yönelik Derridacı tasarının, yapıyıkı ihraç edildiğinde her zaman canlı kalmamış kökten gizil bir önemi olmuştur. Kısacası, bu öğreti iyi yolculuk etmedi: İngiltere ile Kuzey Amerika’nın ussalcı kültürlerinden çok, liberal deneyci kültürlerinde kök saldı; liberal insancılıkla suç ortaklığına, ona karşı beslediği düşmanlığın büyüklüğü ölçüsünde

önem verme eğiliminde oldu. İzniniz olursa, konu hakkında önceden yaptığım bir yorumu aktarayım: “Kuramın, yöntem ve dizgenin gösterişsiz yadsınışı; zorba, totaliter ve tek anlamlı imden tikslenme; çoğulculuğa ve ayrışıklığa, yinelenen duraksama ve belirsizlik hareketlerine, süzülüşle ilerlemeye, kayganlıkla harekete derinden bağlanmaya ayrıcalık tanıma; kesin olana burun kıvrırma —böyle bir değişin Anglosakson üniversitelerinde neden bu kadar çabuk sindirilmiş hale gelmesi gerektiğini görmek zor değildir.”¹⁰⁸ Son deyiş, aslında, bir eğilimi *fait accompli*¹ ile karıştırmasıyla toptan abartıldı: Ne İngiltere’de ne de Amerika’da böyle bir içine sindirme, şimdiye dek hiçbir biçimde kural olmadı; yorum, gerçekte egemen ideolojilerin kurulu düzenini bozan yapıyıkcılığın o yönlerini yalnızca göz ardı etmektedir. Yapıyıkcılığın birtakım militan biçimlerindeki bilgibilimsel kuşkuculuk ile tarihsel görecilik, tıpkı bilgince nesnelliğin temellerini sarstıkları gibi, bilimsel ortodoksluğa adamakıllı karşı oldular. İngilizce konuşulan ülkelerdeki yapıyıkcılık çeşitlerinin, tam egemen eleştirel ideolojinin insancılığına meydan okudukları anda onun liberalizmine karşılık verdiklerini —böyle bir yapıyıkcılığın, özette, öznesiz bir liberalizm olduğunu; dolayısıyla da zorunlu olarak geç dönem kapitalist topluma uygun bir ideolojik biçim olduğunu— ileri sürmek belki daha doğru olacaktır. Klasik liberalizm, özerkliğinin düzenleyici birliği içinde çoğulluğu bağrına basmaya uğraşırken, her zaman benliğin özerkliği ile onun çoğulluğu arasındaki bir çatışkı tarafından aşındırılmıştır. İnsancı özerklik öğretisinin giderek usa uygun ve güvenilir olmaktan çıktığı burjuva toplumunun sonraki bir döneminde yapıyıkcılık bu çelişkiyi ele alır, dahası o geleneksel liberal parolayı tam da ideolojiden kaçabilecek çoğulluk davasına gözünü kırpmadan feda eder. İdeolojik sonlanmaya bundan böyle bireyin kendisinin özgür, olumlu bütünlenişiyle karşı olunamaz, bunun yerine, tıpkı zamanında liberal benliğin umutsuzca işe yarayacağını umduğu bir bölük teröristçe anlamın ölümcül kuşatmasından kaçabileceği, çok

¹ *Fait accompli*: (Fr.) Oldubitti, emrivaki.

daha olumsuz gösterenin özgür at koşturmasıyla karşı konabilecektir. Eşi görülmemiş bir tarihsel ironi içinde, özgür öznenin ölümü artık, dönüştürülmüş haliyle o özgürlüğün korunması için gerekli bir koşul olmaktadır. Yapıyıkımcılık, öznenin ayrışıklığının imdadına yetişerek onu şeyleşmekten kurtarır; ama yalnızca, tam da bu taktiği baştan zorunlu kılacak ideolojik dizgelere metinsel olmaktan çok siyasal biçimde bağlanan öznel etmenin tasfiyesi pahasına yapar bunu. Umutsuzluk ile umut dolu olmanın, liberal insancı geleneğin ayırt edici özelliği olumlama ile çekilmenin harmanlanıp yeniden üretilmesinin nedeni de budur. Leavis'in "büyük geleneğinde," hiçbir şey liberal öznenin kural tanımaz güçlerinin zengin, sersemletici anlamı ile baskıcı dizgelere amansız bir boyun eğişin etkisiz farkındalığını birleştiren edebiyat metinlerini böyle bir konuma layık gösteren ideolojik süzgeçten daha çarpıcı olamaz. Aynı anda hem metafiziğin kaçınılmazlığına soğukkanlılıkla boyun eğen hem de kuşatmayı toptan parçalamaya and içen bir *jouissance*ⁱ ya da *mise-en-abyme* kendinden geçmiş yapıyıkımcılığın ikili duyarlılığının kuşkusuz belli bir tarihsel kaynağı vardır: Yapıyıkımcılık 1968 sonrası dönemin sol kötümserliğiyle güya devrimi canlı tutmayı sürdüren bir söylemi birleştirir. Ama ayrıca, Paul de Man'ın kesin ifadesini benimseyerek, "güvenilmez bir durum içinde varolan deneyci benlik ile yalnızca bu güvenilmezliğin bilgisiyle yetkesini kabul ettiren bir dil biçiminde varolan bir benliğe"¹⁰⁹ bölünmüş geleneksel liberalizmin örselenmiş duyarlılığını yineler. Paul de Man'a göre böylesi bir insanlık durumunun ironisi, yapıyıkımcılığın kalıtmıcısı, belli bir tarihsel engellenmenin ürünü olmasıdır. Tek sahici burjuva özne söz konusu aşkınlığın bir söylen olduğunu teslim eden kişidir. Örnek müebbetlik, tüm aptalca duvar aşma düşlerini bırakarak mahkûmiyetini kabullenir. Paul de Man, burjuva aşkınlık düşlerinin aptalca kurgulamalar olma eğiliminde olduğunu teslim ederken yerden göğe haklıdır. Onun onaylamadığı şey, baktığı şeyle girdiği kaçınılmaz suç ortaklığının yarım yamalak

ⁱ Jouissance. (Fr.) Yararlanma, tad, zevk.

bilincinde olmaktan, kendi konuşma eylemi ile deneyci benliğin arasındaki boşluğu adlandırmaktan öte hiçbir şeyden oluşmayan bir doğruluğa indirgenmiş sahte manzaranın bütününe dalgın dalgın gözlerini dikmiş bir ironinin aynı ölçüdeki ideolojik karakteridir. Burjuva liberâlin bundan daha bildik bir görüntüsü aslında kavranamazdı; Eliot, James ve Forster'ın etkisiz, bir kenara atılmış, kendileriyle dalga geçen insancılarında başlayıp insançı karşıtı yapıyıkımcılarına dek uzanan çizgi dolaysız ve kesintisizdir. Paul de Man tutarlı biçimde tarihselliği gelip geçiciliğe indirdiği için, geç dönem kapitalizm altında yaşayan liberal aydınların ikilemlerini böylesi bir söylemin yapısında varolan ironiye taşır.

Görünen o ki, yalnızca böylesi bir ironi, yakasını ideolojiden kurtarmayı umabilecektir. Ancak, burada sorgulanan ne türden bir ideolojidir? Yale Okulu denilen okulun yapıyıkımcı pratığının ardında Kuzey Amerika pragmatizmi ile liberal deneyciliğin dış görünüşü değil, çok daha korkutucu bir karartı, büyük soykırımın karartısı görünecektir. Harold Bloom bir Yahudidir; Geoffrey Hartman Orta Avrupalı Yahudi kökenlidir; de Man'ın tümünden düş kırıklığına uğramış sosyalist amcası, siyasal açıdan İkinci Dünya Savaşı dönemine buluşturulmuştur. Yalnızca J. Hillis Miller burada istisnadır. Yale Okulu'na ideoloji ilk bakışta faşizm ve Stalinizm anlamına geliyor görünecektir; Yale Okulu'nun, aşkınsal gösteren, tümcül dizge, tarihsel erekbilim, apaçık doğruluk ve bilincin olumsuzluklarının "doğallaştırılması" konusundaki kaygılarının çoğunun izlerinin bu sarsıcı deneyime kadar sürülebileceği düşünülebilir. Husserl, Binswanger, Blanchot ve Benjamin ile Amerikancı olmayan bir tanışıklık içinde olmaları, Yale Okulu'nun önemli ölçüde Avrupalı olmasını sağlar. Yale kümesinin belli yönleriyle benzediği olgun Frankfurt Okulu faşizmden kaçarak, güya katı, amansızca "yönetilen" Amerikan kapitalizmine sadece belli belirsiz sığınmıştı; oysa Yale yapıyıkımcıları, Kuzey Amerika burjuva liberalizmi ile yapıtındaki tüm siyasal izlerin deliye dönmüş bir kızgınlıkla kökünü kazıyan Derrida'nın düşüncelerinin belli türden

bir seçici okuması arasında daha verimli bir ticaret başlatabilmiştir. Bu durumda bile, en azından resmen, karşı durmak istedikleri siyasal olan değildir: Hartman açıkça böyle bir suçlamayı reddetmiştir üstelik elde Paul de Man'ın kendisinin sosyalist olduğuna inandığını gösteren kanıt vardır. Düşman, siyasal olan değil, ideolojik olandır. Ne var ki, Stalinizm ile faşizmi ideolojik olanın ilk örnekleri olarak seçmek, korkunç indirgemeci ve sığdır [*essentialistic*]. Çünkü, tüm ideolojilerin, yapısal bakımdan farksız birtakım yollarla, zorunlu doğruluk, metafizik temellendirilmişlik, erekbilimsel bakış ve bu zalimce aşırı modellerin telkiniyle farklılıkların vahşice yokedilmesine bel bağladığına inanmak açıkça yanlıştır. En azından, durum ne tüm ideolojinin “doğallaştırıyor olması” –Yale Okulu’na Lukács’tan kalan inakçı vurgu– durumu ne de ironik biçimde kendinden uzaklaşma yapılarının ideolojinin merkezine gömülmeyeceği durumudur. Çoğunlukla, yapıyıkımcılık tarafından ilerletilen örtük ideoloji modeli, aslında önemsiz bir hedeftir ve ideolojinin işlemlerindeki karmaşıklığa da “metinselliğe” de cidden gereğinden az değer veren bir modeldir. Sıkı sıkıya kapalı ve kaynak yapılmadan kendisine özdeş olarak kavranmış “ideoloji” ile *écriture* [yapıt] arasında hiçbir yalın, ikili karşıtlık saptanamaz. Yapıyıkımcılığın böylesi bir karşıtlığı darmadağın etmedeki başarısızlığı, kendi ideolojik karakterinin ve önüne geçmeye çalıştığı liberal insancılıkla yaptığı gizli anlaşmanın en pekin işaretidir. Eğer sürgündeki Frankfurt Okulu, sonradan yanlışlıkla liberal burjuva toplumuna kadar genişlettikleri bir ideoloji deneyimine kendini kaptırmışsa, tam da aynı modelle ipnotize edilmiş Yale Okulu, bu başlık altına girmeyen o ideolojik pratiklerin pek de bilincinde değilmiş gibi görünecektir.

Eleştiri bunalımdaysa, Paul Bové'nin önerdiği gibi, o zaman “Yapıyıkımcılık, (onun nedeni olmaktan çok) bu bunalıma gösterilmiş kusursuz bir kurumsal tepki değil de nedir? Yapıyıkımcılık Donald Pease’ın ortaya koyduğu gibi kurumu kurumun düşkünlüğüyle besleyen kendini koruma eylemi içinde bunalımı üniversiteye taşıma taktiği değil de nedir?”¹¹⁰ İnsanın usuna insanbilimde anlatılan, bir oymak töreninin

ortasına dalarak töreni bölen, bir zaman sonra da kurtörenin parçası olan kaplan masalı geliyor; İngilizce konuşulan ülkelerdeki yapıyıkımcılığın, bu bunalımın kuramlaştırılması, düzgüleştirilmesi [*normalized*], içselleştirilmesi, bir dizi yeni metinsel yordamlar ya da üniversitenin azalan kaynaklarına koltuk çıkan taze, **düşünsel** sermayenin şırınga edilmesi olarak üniversiteyle işbirliğine sokulduğunu görmek elbette çarpıcıdır. Yetkenin yapıyıkımcı yolla yadsınışı açıkça 60'ların siyasetiyle aynı çizgidedir; ancak, üniversitedeki derslerin zorbalığının bir biçimi olduğu görüşü kadar da kolaycı hiçbir şey yoktur. Yine de tam da karşıtlarının ayağını kaydırma eyleminde, zaten boylu boyunca yerde uzandığı için vurulamayacak, nakavt edilemeyecek denli güçsüz düşmüş bir görüntü çizen bir söylemden yadsınamaz biçimde daha yetkeci ne olabilir? James'in sonraki kadın kahramanlarından yoksun, saldırgan bir *kenosis* biçimi bir daha imgelenemedi. Bu anlamda da yapıyıkımcılık, kendi şaşkınlığına serinkanlı düşkünlüğü, bilmemeye gücü yetenlerin ayrıcalığının hiç şaşmaz bir göstergesi olan geleneksel liberal insancılığa katılır. Sırf zaten hep yerinde olduğu için kendini kurban edebilen, kesinlikle kurumsal bakımdan güvenli, belki de o güvenliği kendi körlüğünü daha görkemli biçimde hizaya soktukça pekiştirebilen metinsel bilinemezcinin zevklerini çıkarabilen bir vetke içinde saygıya değer az şey vardır. Başkaları bilmeyebilirler, ama hiç kimsenin bilmiyor olduğunun bilgisi, kavranabilecek en ayrıcalıklı bilgidir; bir avuç dolusu eleştirel pekinlikle değiş tokuş etmeye değer bir bilgidir. Kamu alanının çöküşüyle, eleştirinin geleneksel vetkesinin ciddi ciddi sorgulandığı bir dönemde bu vetkenin acilen yeniden olumlanması gerekiyordu; bu, klasik aydınlar sınıfının sezgisel ve böylelikle inakçı pişkinliğiyle yeniden keşfedilmesi biçiminde olamazdı, çünkü böylesi bir **model** *Scrutiny*'i silinip gitmekten kurtarmaya yetmezdi. Dolayısıyla, **yetkenin** hoşgörülebilir tek çalımını, kendisini taciz etmeye ve **inkâr etmeye, sırtı** ne söylediğini bilmemekle bilgilendiren yetkeci törpüleyicilik ile tam da bu önermenin aynı nedenle kuşkulu olduğunu kabul eden

alçakgönüllülüğü birleştiren bir çalıma dönüşür. Bu yolla yapıyıkımcılık, kesinlikle etkisiz olacak biçimde varolan her bilginin etrafını çevirebilir. Diğer birtakım modern felsefeler gibi; baştan başa tüm yolu geçersiz kılar ve her şeyi olduğu gibi bırakıp terkeder. Köktencilliğini korumak için bir dizi geleneksel liberal *kaçınmadan* öte bir şey olmayan tüm yakışıksız saltıklaştırmalara karşı sağgörüülü uyarıları yayma işini düzenleyemez, çünkü o zaman sonuçta bir Lionel Trilling ya da John Bayley'in dilinden nasıl olup da farklı bir dili olacaktır? Yine de, bundan öte bir şey olmaya, kendisini bir Bayley'in adçı, tümçüleştirme karşıtı, kuramsal olmayan, farklılık gösteren ideolojisiyle girdiği nahoş yakınlıklardan aransızca uzaklaştırmaya girişirse, kendi saltıkçı karşıtı *kaçınmalarını* kesmeyi, olumsuz bir metafizikten daha öte bir değeri olmayan daha sert savlar –doğruluk, özdeşlik, süreklilik, anlam yalnızca yarılsamadır– savurmayı göze alır. Böylece başka bir yerde öne sürmüş olduğum gibi yapıyıkımcılığın *aporia*'sı, “reformist” ve “aşırı solcu” öğeleri arasında durmaksızın, çözümlenemez biçimde bölünmüş karşıtlığın çıkmazıdır.

Hiç değilse bir Paul de Man yapıtında, Yale yapıyıkımcılığının yetkeyi açık açık tanımayışını kurtaran şey, liberal insancı ortodoksluğun eksiksiz bir yansıması olan edebiyat ile diğer söylemler arasındaki ilişkilere dair bir görüştür. Bu ortodoksluğun, edebiyatın merkezi konumuna beslediği güvenin yerinden oynatılması gibi bir sorunu yoktur; tersine edebiyat, diğerlerinden farklı olarak, sözünü ettiği şeyin ne olduğunu bilmediğini kesinlikle bildiği için tüm diğer söylemlerin doğruluğu, özü ya da öz-bilinci haline gelir. Gerçekten ne kadar çok umutsuzca çaresizliğe düşerse, o kadar çok üstün biçimde merkezde gelişip serpilir; liberal insancının edebiyat ile diğer söyleyiş olanakları arasındaki biçimsel ilişkiler düşüncesi yeniden üretilirken, onun edebi “içerik” görüşü iptal edilir. Paradoksal olarak edebiyat, tüm merkezleşmelerin sona erdiğini bildirdiği bir merkeze, doğruluğun bütün yapısının yıkılabileceği bir doğruluğa dönüşür. Bir zamanlar tam da tümçüllüğün görüntüsü olan şey, artık onun çözünmesi

olmaktadır; görevini değiştirmişse bile, yerini bırakmamıştır. Nitelik *Scrutiny* için edebiyat, tüm diğer dillerin kansızlık çektiğini, soyutlamalarını ete kemiğe büründüremediklerini ortaya koyan marifetli bir denektaş ı iken, de Man'a göre edebiyat, gidimli yakın arkadaş ların tiktisindinici biçimde varederek, tam da sahici olmayış larının ölçüsü olan bir sözmerkezciliğin kısı kacında güçten düşüyor olarak aç ığa vurur. Edebiyat ister olumlu ister olumsuz bilgiye sahip çıks ın, sonuç olarak edebiyat bütünüyle ayrıncılık bir konumda kalmakta, burjuva insanlığı ile yapıyıkımcılık arasındaki süreklilik de o ölçüde kopmadan sürmektedir.

Yale türünden katış ıksız bir "metinsel" yapıyıkımcılık, dilin kendisi gibi eleştirinin de bir yolunu bulup durmadan bunalıma girdiği düşüncesinden en azından iki ders çıkarır. Bir yandan bu hareket, artık eleştirinin göğüs gerdiği tarihsel bunalımın özel niteliklerini, genelleştirilmiş bir söylem ironisine ayrıştırarak, tarihsel öz-düşünümün sorumluluklarından kurtarır. Diğer yandan, her zaman bunalımda olduğumuz olgusu yapıyıkımcılığa güvenli, sonu gelmez bir gelecek sağlar: Yapıyıkımcı tutum Hillis Miller'in öne sürmüş olduğu gibi hep başarıs ız olur, "bu yüzden hep yeniden yeniden sonu gelmez biçimde yapılmak zorundadır..."¹¹¹ Kuşkusuz bu, toslanan bir başansızlıkla, tam terfi etmek üzereyken iş i engelleyecek biçimde pili biten o araştırma programlarından farklı olarak, belirsiz bir süre sizi bir iş te tutma sözü veren türden biriyle, yeniden güven tazeleme türünden bir şeydir. Hiçbir yapıyıkımcı eleştirel metin birtakım olumluluk kırıntılarından bütün bütün arındırılmayacağından, bu kırıntıları ortadan kaldıracak bir başka metne her zaman gerek duyulacaktır; boş sayfalar, bilimsel yayınlar olarak kabul edilmediği sürece de, bunlar sırayla birbirlerini zedeleyeceklerdir. Böylesi bir yapıyıkımcılığın sonucu, üniversitenin sonu gelmez biçimde yeniden üretilmesi olduysa da, söz konusu kurumun kendisinin yapıyıkımcı sorununun, ne kadar önemsiz olursa olsun, ayırdına varmış olan yapıyıkımcı bir sol kanat da vardır. Bu türden sol yapıyıkımcılığın siyaseti, tipik biçimde kargaşı yanlıs ı olmuş;

liberalizmin yeniden köktenci bir bükülüğü demek olan *böylesi* güç, yetke ve kurumsal biçimlerden kuşku duymuştur. Böyle bir kurumsal eleştiri, alttan alta ahlakçı olmasının yanında biçimci ve soyut olmaya da zorlanmaktadır; ancak, gerçek tarihsel bir sorunun üzerine düşünülmesinde olduğu gibi belli türden bir yapısalcılık sonrası güç saplantısı görmek de olanaklıdır. Bilimsel kurumların egemen liberal insancı ideolojileri bir kere sorgulanmaya görsün –böylesi liberal insancılığın gerçekten giderek daha çok çağdaşimsal olduğu bir kere varsayılmaya görsün– işte o zaman, üniversitenin bu sorunun kendisinden “işlevselci” diye kabaca vazgeçilmediğini kabul ederken çok daha geniş ideolojik ilişkilerin yeniden üretilmesine tam olarak *nasıl* katkıda bulunduğunu görmek hiç de kolay değildir. Başka bir deyişle, böylesi kurumları kendisi için güç yayan; üniversite ile toplum arasındaki ideolojik ilişkilerin, daha önceki pek çok köktenci modelin varsaydığından daha karmaşık, belirsiz ve bulanık olduğu bir dönemde, bunlara güç savaşlarının kaynağının bütünüyle içeride olduğu kendinden yakıtlı makinalarmış gibi bakmak usa uygun hale geliyor. Eğer yapıyıkcılık, üniversitelerdeki liberal insancılığa, tam olarak ne yaptığını bilmediğini ya da herhangi bir şey yapıp yapmadığını ya da bir şey yapıp yapmadığını bilemeyeceğini söylüyorsa, bu yalnızca tüm söylemlerin sıcak kurgusal doğası yüzünden değil, ayrıca, ne kendisinin ne de fazlasıyla yapıyıkcılığın eksiksiz biçimde ayırdına varacağı üniversite insancılığının geniş toplumsal görevleri konusundaki tarihsel belirsizlik yüzündendir.

Bu denemeye, modern eleştirinin saltıkçı devlete karşı verilmiş bir savaşımdan doğduğunu öne sürerek başladım. Sonuçta birbirlerinin kitaplarını değerlendiren bir avuç insanın elinde sona erdi. Eleştirinin kendisi “bir çeşit ücretsiz kamu ilişkileri, büyük bir toplu girişimin gereklerinin bir parçası”¹¹² olarak kültür endüstrisiyle ortaklığa geçmiştir. Aşırı bir genelleştirmeyi göze alarak şunları söyleyebiliriz: On sekizinci yüzyıl başlarında eleştiri, kültür siyasetiyle ilgilendi; on dokuzuncu yüzyılda, kamu ahlakı uğraş alanıydı; yüzyılımızda ise eleştiri bir “edebiyat” konusudur. Robert Weimann’ın yakındığı gibi “üniversiteli eleştirmenler, eleştirinin üstünkörü uygarlaştırma işlevini geniş ölçüde terk etmişlerdir.”¹¹³ Yine de, edebi konuların ötesindeki konularla ilgilendiğinde; hangi tarihsel nedenle olursa olsun “edebi olan” bir dönemin genel düşün, kültürel ve siyasi yaşamının içinde kök salmış yaşamsal kaygıların ortamı olarak aniden önplana çıktığında eleştirinin daima kayda değer bir şey olduğu tartışmaya açık bir konudur. Bu bakımdan Aydınlanma Dönemi, romantizm draması, *Scrutiny* ögesi örnek alınacak durumlardır. Eleştiri, edebiyattan söz ederken, ancak tüm bir kültürün biçimi ve yazgısı hakkında yanlamasına bir ileti yaydığı zaman, eleştirinin sesi yaygın dikkati zorlamıştır. “Kültür,” baskıcı siyasal bir tasarıya; “şiir sanatı,” toplumsal yaşamın niteliği için bir eğretilmeye; dil toplumsal pratiğin tümü için bir kavram çerçevesine dönüştüğünde ancak, eleştiri cidden varolma hakkı iddia edebilirdi. Üniversiteler aracılığıyla egemen toplumsal ilişkileri yeniden üretmedeki marjinal görevi dışında, günümüzde eleştiri böylesi bir *raison d’être*’den neredeyse tümüyle yoksundur. Hiçbir anlamlı aşamada bağımsız herhangi toplumsal bir çıkarla uğraşmaz; bir söylem biçimi olarak da kendini neredeyse tümünden onaylar, ölümsüz kılar. Nükleer

bir çağda bir başka Robert Herrick araştırmasının yayımlanmasının hâlâ savunulabilir olduğuna inanmak güçtür. Şu halde, eleştirinin silinip gitmesine izin mi vermek gerekir, yoksa hâlâ onun için daha üretken birtakım görevler bulunabilir mi?

Savaşın sonra İngiltere’de en önemli biricik eleştirmen Raymond Williams olmuştur. Ancak, çağdaş anlamıyla “eleştirmen” sözü Williams’a göre sorun doğuran bir betimlemedir; bu yüzden yıllarca, şimdilerde açık açık, *edebiyat* eleştirmeni sanını benimsememiştir. Diğer geleneksel sanlardan hiçbiri –toplumbilimci, siyaset kuramcısı, toplum felsefecisi, kültür yorumcusu– enine boyuna ya da tam olarak onun yapıtına uymaz. Sınırların aşılması düşüncesi tiyatrodan dilbilime, edebiyattan siyasete, eğitimden popüler kültüre, oradan filme, çevrebilimden siyasal ulusçuluğa uzanan yazarlığında yinelenen bir eğretilime olmuştur. “Eleştirel” yazarlık ile “yaratıcı” yazarlık arasındaki sınır aynı ölçüde dalgaya alınmıştır: Williams romancı, oyun yazarı, (meslek yaşamının ilk yıllarında) senaryo yazarıdır; kurgusal olmayan yapıtları, bunları kolayca sözbilime ve anlatı sanatına çeviren ateşli bir “yaratıcı” yük ve eşsiz derecede deneysel bir vurgu sergiler. Bir dereceye kadar bilgilendirici olmayan “kültür araştırmaları” bir yana, Williams’ın gerçekten mimarlarından birisi olduğu, kendisine mesken edindiği alanın henüz tam bir adı yoktur. Dil, Williams’ın hep en kararlı olduğu ilgi alanlarından birisi olmuşsa da, dil araştırmasının tüm toplumsal ve kültürel kurumlardan ayrı tutulmasına her zaman karşı çıktığından dolayı, “söylem kuramcısı” ya da imbilimci değildir. Böylece diğerlerinde olduğu gibi Williams’ın yapıtı açıkça duraklayarak, tabiri caizse, koşut sol konumların gelişimini önceden canlandırmış, bunları kendine ayırmıştır. Yapısalcılık ile imbilimin en gözde olduğu dönemde, Williams yalnızca Voloshinov ile Foucault’u keşifleriyle kendisine karşılık veren yapısalcılığın eski düşünlerini görmek için “gidimli olmayan” ile uğraşısı sayesinde ayakta kaldı. Ben de dahil, diğer maddeci düşünürler yapısalcı Marksizm’e yönelirken, Williams

kendi tarihselci insancılığını, sırf değişen siyasi koşullar altında söz konusu durumu eleştirmeden onaylayan değil de daha kibirsiz inceleme konusuna geri dönen kuramcılar bulmak için sağlamlaştırdı. Williams'ın kültürün asıl kurumlarına gösterdiği ilgi, kültürel araştırmaların beğenilişinden önceki bir tarihe rastladı; tıpkı o zamanlar moda olmayan doğal çevreye ilgisinin çevrebilimsel hareketi önceden görmesi gibi. Katıksız herhangi bir “edebi” odağın yadsınışında olduğu gibi, bir “anlambilimsel maddecilik” tasarısı, neredeyse başından beri yapıtında örtük biçimde bulunuyordu: İlk metinlerinden ikisi, sırasıyla tiyatro ile filme adanmıştı.

Williams profesyonel bir tarihçi, toplumbilimci ya da siyasal kuramcı değilse de, amatör diye de damgalanamaz. Belki kaçınılmaz olarak, yapıtında yetersiz teknik bilgi ile keskin kuramlaştırma yokluğuna olanak tanıyan yamalar vardır; ama tüm bu engin alanları düzgünce içine alacak bir üstdilın yanında saf tutarak, Williams'ın kendisini bu alanlar üzerine yaymasının bir anlamı yoktur. Güttüğü küresel ahlaki kaygısı bakımından Williams, *Culture and Society 1780-1950* adlı yapıtında yazıya döktüğü on dokuzuncu yüzyıl ahlakçıları kuşağının bir ölçüde kalıtıcısıdır; gerçekten kapsadığı dönem, derinliği ve siyasal bilinliğiyle söz konusu yapıta yazdığı çarpıcı Sonuç bölümü, o geleneğin en iyi bildirilerinden bazılarını anımsatır. Gelgelelim Williams'ın yöntem bakımından –Olympian biçemi bakımından her zaman olmasa da– Viktorya dönemi bilgininden oldukça farklı, genelleştirici sığasının çoğunlukla inatla ayrıntılandırılmış kültürel ve tarihsel bilgiyle yakından bağları vardır. Williams'ın toparlayıcı bakışı, bütünün özünü kavramış aşkınsal gözlemcininki değil, farklı im dizgeleri ile pratikler arasındaki *eklem*leri araştırmakla ortaya çıkan bir gözlemcinin bakışıdır. Bir dizi tarihsel-toplumsal ilişki arasında olduğu gibi, bunlara uygun kültürel, ideolojik genel kipler ile bu kiplerin deneyimlendiği (hiç yoksa yapıntı şeylerde somutlaşmış) özneliliğin özgül biçimleri arasında da aracılık eden, gençlik döneminde ortaya attığı “duygu yapısı” görüşü bu bakımdan çok önemlidir. Williams'ın

bir “alanı” varsa, bu kesinlikle şudur: Toplumsal ilişkilerin, kültürel kurumların ve özneliliğin biçimlerinin etkileşimiyle kurulmuş uzam. Bu alana ad koyma işi, üniversite hocalarının kararına bırakılabilir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonraki yıllarda kültürel bakış açısı üzerine yapılan bir soruşturmayı yanıtlarken Williams şu yorumda bulunur:

İşçi hükümetinin, ya kültür alanının kapitalist kavramlarla yeniden kurulmasını ya da burjuva basınında zaten huz kazanmış siyasal kampanyalara karşı koyabilecek, halka eğitim ve kültür veren kurumlara para sağlama yolunu seçme hakkı vardı. Gerçekten, uylasimsal kapitalist önceliklerin hızla seçilmesi söz konusuydu; belgesel film çekme akımına para yatırmanın yadsınışı ise buna bir örnekti. Yine de, ellilerde emeğin konumunun epeyce hızlı parçalanmasında anahtar etken olmuş halk eğitimi ve halk kültürü kanalları kırklarda daha ortada iken işçi sınıfı hareketine kültür için para sağlanmamasının hata olduğuna inanıyorum. Ellilerin sonundaki Yeni Solun tasarılarını, aramızdaki farklılıklara karşın, Edward Thompson ve benim gibi insanların bu türden bir birliğin yeniden yaratılmasını neden istemiş olduğumuzun farkına varmadıkça anlayabileceğinizi sanmıyorum. Belki de o tarihte artık bu geçerli değildi. Ama bizim bakış açımız, başarması oldukça zor olacaktıysa da, usa uygun görünmüştü.¹¹⁴

Kuşkusuz, Williams’ın savaş sonrası İşçi Hükümeti’nden beklentilerinin siyasal bakımdan ne kadar gerçekçi olduğu tartışma konusudur. Fakat, burada belirttiği halka kültür ve eğitim verecek kurumların olmayışının, yapıtının üzerinde önemli bir etkisi olacaktı. Williams’ın ufuk açıcı en önemli metni *Culture and Society 1780-1950* etkili siyasal bir yalıtılmışlık içinde –“siyasal, edebi ya da kültürel olarak algılayabileceği herhangi ortaklaşa bir tasarımın yıkılması” bağlamında – ortaya konmuştu. Williams’ın sözleriyle söylersek, yapıt “erişilebilir olmamalarından ötürü derin bir düşkünlüğüyle –sonuçta fark doğuran da budur– bütünleşmiş aracısız işbirliği biçimlerinden ... tiksinti dolu bir geri çekilişin öğeleriyle...”¹¹⁵ damgalanmıştı. 1950’ler yaklaşırken, Williams böylesi bir işbirliğini Yeni Solun yükselişiyle birlikte deneyimleyecekti; 1960’lar ve 70 başları ise, Williams’ın düşünsel

yapıtına biraz bağlam sağlayacak olan siyasal düşünce ile siyasal pratiğin canlanışını da beraberinde getirecekti. Bununla birlikte gençlik dönemine ait bu kuşkucu çözümlenin izleri asla büsbütün silinemeyecekti: Deneyim belki de fazlaca biçimci ve sınırlandırıcı olduğunu gösterdi; böylece siyasal koşulların eylem ve işbirliği için daha elverişli olduğu bir dönemde ortaya konan Williams'ın daha sonraki yapıtı bile söz konusu arenalardan belli bir uzaklıkta kalmayı sürdürdü.

Demek ki Williams'ın yazıları biçimiyle bütünüyle uygunluk içinde, kimileyin kendine özgü yoğun biçimiyle günümüzde tüm sosyalist düşünsel yapıtların karşısına çıkan ana sorunu dramatize etmektedir: Bir anlamda savaş sonrası İngilteresi'nde ortaya çıkmayı başaramamış salt halkın kültürüne ve eğitim kurumlarına yaslanan bir karşı kamu alanını, olmayan bir karşı kamu alanını ele almaktadır. Akademik solun düşlemi olarak böylesi bir düşünce göz ardı edilmesin diye oldukça farklı tarihsel bir duruma göz atmak sanırım zorunludur. Weimar Cumhuriyeti'nde, işçi sınıfı hareketi yalnızca heybetli siyasal bir güç olmayıp; kendi tiyatroları, koro toplulukları, dernekleri, gazeteleri, eğlence merkezleri ve tartışma meydanlarıyla da donatılmıştı. Bir Brecht'i, bir Benjamin'i olanaklı kılmaya, eleştirmenin görevinin yalıtılmış aydından siyasal görevliye geçmesini sağlamaya yaramış koşullar da işte bu koşullardı. 1930'ların İngilteresi'nde *agitprop*¹ gruplar, Birlik tiyatrosu, Film ve Fotoğraf İşçi Birliği, İşçi Tiyatrosu Hareketi, Sol Kitap Derneği'nin işlik kolları, Londra İşçileri Film Topluluğu ve bir dizi diğer kurum bu varsıl karşı kültürün öğelerini yansıttı. Her ne kadar gelişmemiş ve çarpık olsa da, savaş sonrası sosyalist bir aydın olarak Williams'ın zarar ziyan içinde yoksun olduğu şey tam da böylesi bir karşı kamu alanı idi. Bizim dışımızdakiler gibi, ama daha dokunaklı ve şaşırtıcı biçimde Williams, gerçek ama gerici

¹ *Agitprop*: Ajitasyon ve propaganda sözcüklerinin karışımıyla elde edilmiş bir sözcük. Hem kışkırtma hem de propagandayı içine alan eylemleri anlatmak için kullanılır.

bir üniversiteyle, istenen ama olmayan bir karşı kamu alanı arasında orta yol belirsiz bir uzamı işgal etmeye zorlandı. Gerçekte, onun etkisi kuşkusuz her zaman üniversitenin sınırlarını önemli ölçüde aştı: “Üniversiteci” bir yazar olarak, kitapları 1979’a kadar yalnızca İngiltere’de yaklaşık 750.000 adet satmış bir adama kara çalmak eşine az rastlanır bir mantık çarpıtması gerektirir. Ama bir karşı kamu alanının fiilen yokluğunda söz konusu okuyucu sayısı siyasal bakımdan örgütlenemedi; gerçek kültürel deneyimler ve müdahalelere bağlanan Williams’ın yapıtının kabul görerek tartışılması, geniş siyasal kültürel bir tasarının parçası olamadı. Bir işçi sınıfı tiyatro hareketinin yokluğunda Williams’ın siyasal draması –hem de kalıcı olacak– başka bir yerde, kapitalist medyada bir yuva buldu; edebi ve düşünsel üretimde bulunacak işçi sınıfı kurumlarının yokluğunda, sosyalist aydına düşen en yaşamsal ödevlerden birisi –arka çıkmayı, alçakgönüllülük göstermeyi yasaklayan ortak bir çevre içinde yürütülen karmaşık düşüncelerin inatla halkın anlayacağı hale getirilmesi– Williams tarafından yadsındı. Gerçek siyasal yaygınlaştırma, sosyalist kuramı kitlelerin kavrayacağı hale getiren yapıtlar üretmekten daha fazlasını içerdiği için, bu bir tasarı da olsa, böylesi bir okuyucu kitlesi başıboş bırakılmaktan çok kurumlaştırılmalıdır; bu türden yapıtları ortak bir bağlamda algılayıp yorumlayabilmeli; siyasal eylem için önemini de enine boyuna düşünebilmelidir. Kuşkusuz sosyalist aydınların kusurundan kaynaklanmayan yaygın sosyalist bir gazetenin İngiltere’de yalın, yadsınamaz yokluğu, Williams’ı bir karşı kamu alanının kurulmasına yapacağı olası başlıca katkıdan yoksun bırakmıştır.

Viktorya dönemi edebiyat adamı, kendisini temsilcisi olduğu toplumsal sınıfla görülmedik biçimde yakın ilişkiye sokan kurumlar içinde çalıştı. Görmüş olduğumuz üzere, söz konusu izleyicinin giderek parçalandığı, giderek dengesizleştiği görülmüşse de, edebiyat adamlarının kendi görevlerini bireysel olarak yaratılmış olmaktan çok, toplumsal bakımdan tanımlanmış olarak deneyimlemeye yetecek bir süre için ortak çıkarlar kimliğini elinde bulundurdu. Kişisel ve mesleki

ilişkiler ağı aracılığıyla, edebiyat adamının siyasal gücün ağırlık merkezlerine ve siyaset üreten merkezlerine dolaylı bir girişi oldu. Williams'ın yapıtı, edebiyat adamını etki alanına almıştır; fakat sosyalist eleştirinin geç kapitalizm içerisindeki yeri kaçınılmaz olarak bir Morley ya da Stephen'in yerinden oldukça farklıdır. Sosyalist eleştirinin, geç kapitalist toplumun temsilcisi olmaktan çok, ona kuşkulu gözlerle bakar; o ölçüde de paradoksal olarak edebiyat adamına, yalıtılmış, muhalif bilginden daha çok benzer. Bunun Willams'ın yaygın görüntüsünün bir ögesi olması hiç de önemsiz değildir. Gerçekten, Williams'ın meslek yaşamıyla Wordsworth'un ki arasında –kuşkusuz Wordsworth'un siyasal dönekliliği dışında– ilginç koşutluklar vardır. İkisi de varolan toplumsal düzenin ahlaki ve toplumsal eleştirisi olarak bir kırsal topluluk içindeki kişisel gelişimlerinin sonucu ortaya çıkan özyaşamöyküsel deneyimlerini sunarlar; sonuçta kendilerini özgün bir deneyim etiğine, gerçekçilik estetiğine ve yaratıcı toplumsal ilişkilere dair bir çevrebilimsel duyarlığa adanmışlar; ikisi de Cambridge egemen sınıfıyla girilen yabancılaştırıcı karşılaşmaya göğüs gererler ve bu evrede devrimci siyasete doğru kayarlar, sonunda ikisi de kırsal çevrelere geri dönerler. Ortak halkçı geçmişleri yanında, duyarlılık benzerliklerinin de anahatları çıkarılabilir. Ancak, ne sosyalist ne de romantik yazar gerçek bir izleyici varsaymıyorsa, böylesi sosyalist bir izleyicinin kendi yapıtıyla etkin biçimde oluşturulabileceğini söyleyen romantik yanılmalara kendini kaptıramaz; zira sosyalizmin “izleyicisi” siyasal bakımdan büyük ölçüde önceden belirlenmiş ve verilidir; onlar yalnızca bir duyarlılığı paylaşanlar değil, ayrıca ortak toplumsal bir yeri de işgal edenlerdir. Romantik şair kendi söylemi ile ortak kültür arasında siyasal olana karşın bir anlaşma yapmak ister, oysa sosyalist eleştirinin için siyasal olan böylesi bir dayanışmanın ön koşuludur. Sosyalist eleştiri, karşı kamu alanını öyle çabucak var edemez; tam tersine, bu eleştiri, böylesi bir alan biçimlendirilene dek eksiksiz varolamaz. O zamana dek, bilgin'in eleştirel parçalanışını edebiyat adamının pratik, dolu,

geniş erimli etkinliđiyle birleřtiren sosyalist eleřtirmen, bilgin ile edebiyat adamı arasında zora dűőecek tir. Hem eleřtirel tarafsızlıđı hem de bir konuyu aynı yűnde ele alan etkinliđi usa getiren “aydın” teriminin ta kendisi, bu paradoksun bir bűlűműnű ele geçirir. Raymond Williams’ın yapıtının sonuçta bir tűrlű ařmayı bařaramadıđı sınırlar, siyaset ile edebiyat ya da eleřtirel ile “yaratıcı” yazarlık gibi dűőűnsel disiplinler arasındaki sınırlar deđildir; bunlar bir karřı kamu alanının yokluđunun gűstermelik bir huzura sevk ettiđi, akademik kurumlar ile siyasal toplumun arasındaki boř sınır bűlgeleridir.

On sekizinci yűzyılda hem devletten hem de kamu alanından ayrı olan evren, Jűrgen Habermas’ın aile ile evin “içli dıřlı” [*intimate*] alanı diye tanımladıđı űűncű bir evrendir. “İçli dıřlı” alan, kamu alanının bir parçası deđildir, derebeylik sonrası aile konumuna dűőűrűlmű ve artık mahremiyet alanına indirilmiřtir, ama yine de o daha çok kamuya açık arenaya canlı bir itici gű ve enerji kaynađı sađlar. Fransız salonlarından farklı olarak İngiliz kiraathaneleri –kahve içmenin toplumsal kűtűlűkleri űzerine tartıřma kitapçıkları űretmek için zaman zaman harekete geçirilmiř– kadınları dıřladıysa, bunun bařlıca nedeni, on sekizinci yűzyıl bařları İngilteresi’nde “kűltűrűn,” kadınların yapmaktan men edildikleri toplumsal ve siyasal gűrevleri űzerine alıyor olmasıdır. Tarihin kuřkucu dolambalarında, siyasal kamu alanının sonuçta ađařımsal olduđu bir nűktada, kadınlar 1928’de oy kullanma hakkını elde etmiř olmalarıyla sűz konusu alana resmen kabul edilmiřlerdir. Burjuva kamu alanı “içli dıřlı” evreni dıřladıysa da gene de diđer açılardan, bűyűk űlűde, onun içine hapsolmuřtur. On sekizinci yűzyılda kamu alanı, kűkleri uygar dűnyada olan űznellik biçimlerini bir izleđe sokarak pekiřtirir. Bu dűnya, Habermas’ın deyiřiyle “kamu yűnlendirmeli” olan sonra da űz-dűőűnűmlű kesin ve açık bir çıkar yol bulmak űzere erkek egemen bir kamu alanına geçen yeni űznellik biçimleri dođurur. Bunun, Samuel Richardson’ın űnlű diři bűlekler dűőűncesinde bulunan; sűrekli, ortaklařa, “ussal” tartıřma yoluyla

sonradan genel biçimler olarak nesnelleştirilebilecek içli dışlı duygu ve davranış biçimlerini billurlaştıran örneklerinden daha açık bir örneği bulunamadı. Böylesi tartışmaların odağı kuşkusuz edebiyattı; bunun böyle olması, o zaman olduğu gibi bugün de edebiyatın asıl önemini gösterir. Edebiyat, artık özelleştirilmiş çekirdek aile ile siyasal kamu alanı arasında canlı bir bağ ya da aracı idi; yeni öznellik kiplerini tartışmaya girişmek için, sonradan kamu alanına aktarılabilen simgesel biçimler sundu. Aynı anda hem deneye hem de düşünceye dayalı, ta içimizin derinliklerini şeklen düzenlemiş olsa da, edebiyat özerk öznenin derinlikleri ile siyasal toplumun kurumsal yaşamı arasında ayrıcalıklı, orta vol bir uzamı işgal etti. Burjuva romanı, Habermas'ın belirttiği üzere, kamu açısından giderek daha uygun konum elde eden aileler içinde ya da arasında mektup biçiminde yapılmış özel yazışmalarla gelişir. Yine de süreç doğal olarak bundan daha diyalektiktir: Edebiyat içli dışlı evrenin yalnızca daha genel bir kılık içinde “yansıması” değil; ailenin içine çekilmiş duygu ve ilişkiler kipini öğreten, erken kapitalizmin toplumsal ve siyasal ereklerine uygun öznel biçimleri olacak içli dışlılığın arenasını yeniden örgütlemek üzere müdahale eden uygar alanın etkin bir oluşturunusudur. “Kültürün” görevi, artık ayrı ayrı tanımlanan toplumsal yaşamın iki yönü –aile ile siyasal toplum– arasında sürekli yapılan aracılıkla özneliğin yeni biçimlerini doğurmaktadır.

Her ne kadar olağanüstü yaratılardan birisi olsa da kuşkusuz böylesi bir ayrılık kısmen ideolojik bir yanılsamadır. Ailenin “özerkliğinin” içi, kamu alanının “özerkliğinin” içi kadar boştur; kimi yönlerdense onunla koşutluk taşır. Her iki evren de siyasal toplumla suç ortaklığı içinde olmaları temeli üzerinde kendilerini ondan ayrı tutarak oluştururlar. Nicos Poulantzas'ın yazmış olduğu üzere, “Bireysel-özel alan, toplumun kamu uzamından görece ayrılmasına bağlı olarak devletçe yaratılmıştır. ... Bireysel-özel alan kendi gücünün hedefi olarak oturttuğu modern devletçe kurulmuş taktik alanın bütünleyici bir bileşenidir. Kısaca, bireysel-özel alan devletin içinde, devlet aracılığıyla

varolur.”¹¹⁶ Kamu alanının içinde tehlikede olan, ne güç ne de paye değil, uygarlaşmış usun tam da özü ise, o zaman bu yanıltıcı eşitliğin altında onu sürekli besleyen çok daha yetkin bir türdeşlik, yuvası ailenin bağrında olan “insanın” kendisi yatmaktadır. Yüreklerinin derinliklerinde, eşleriyle ve kendi kızlarıyla birlikteyken tüm burjuvalar birdir. On sekizinci yüzyılın aile ideolojisi, aile içi güç ilişkilerinin ve bunların burjuva mülkiyet dizgesiyle benetlenmesinin üstünü örtmeye yarar; tıpkı kamu alanı ideolojisinin, sivil toplumun sömürülmesini gizlemeye yaraması gibi.

Burjuva toplumu modern dönem yönünde gelişirken, kamu alanı, “içli dışlı” alan ve devlet arasındaki ilişkiler önemli ölçüde değişikliklere uğrar. Kamu alanının artan biçimde “devletleştirilmesiyle” birlikte “içli dışlı” alan aşama aşama marjinalleşir; devlet eğitimi ve toplum yönetimi “kamu” ile “özel” arasındaki sınırları bulanıklaştırarak, aileyi toplumsal ve üretici görevlerinden kurtararak eskiden aileye ayrılmış görevlerin pek çoğunu üstlenir. Bu anlamda, “içli dışlı” alan, genel toplum içine çekilerek kamulaştırılır —ama yalnızca dikkat çekici bir ironi içinde, bir tüketim birimi olarak veniden özelleştirilmek üzere kamulaştırılır. Ailenin daralmış uzamına yaslanan özel tüketim ve serbestlik, eskiden kamu alanıyla ilişkili toplumsal tartışma biçimlerinin yerine geçer. Her şey bir yana, kadın hareketlerinin ortaya çıkışı bu değişen koşullara bir tepki olarak görülebilir. Zira, aile bir zamanlar olduğu gibi artık öznelliğin ayrıcalıklı yeri değilse, “içli dışlı” alan içerisindeki deneyim metalaştırılmaya başlamışsa ve söz konusu alan artan biçimde devletle birleştirilmişse, bu durumda feministlerin ailenin tümüyle toplu: ısallaştırılması istemi, tam da söz konusu maddi evrimi maskeleyen ev içi ideolojilerle çatıştığı anda tarihsel dokuyla birlikte devirir. Böylesi bir temellendirme ciddi sınırlamalar gerektirir: Örneğin hâlâ ailenin kimi yönlerden öznelliğin önemli bir yeri olarak kalıp kalmayacağı hiç de açık değildir; dahası, bu konu hakkında feminist istemlerin önünü kesen yalnızca ev içi ideolojiler değil, ailenin korunması sonucu kapitalizmin payına düşen maddi kazanımlardır.

Böyle de olsa kadın hareketleri tarihsel bir hareket içinde kamu ile “içli dışlı” alan arasındaki ilişkileri yeniden açık ve kesin biçimde ortaya koymuştur. Çaracı tarihsel bir ironi içerisinde, kamu alanının çöküşüyle yakından ilişkili olan “içli dışlı” evrenin marjinalleştirilmesi, bu evrenin yeni bir karşı kamu alanı biçiminde yeniden canlanışına, feminist söylemin ve pratiğin canlanışına yol açmıştır. Klasik kamu alanında olduğu gibi, bu yeni çevre içerisinde sınıf ayrılıkları, yok sayılmasalar da, geçici bir süre askıya alınabilir: Toplumsal cinsiyetin paylaşılmış durumu, tüm katılımcılarını eşit kılmaya çalışır. Klasik kamu alanında olduğu gibi, “kültür” uluorta tartışılabilir biçimde insanın gereksinimleri ile arzuları arasında aracılık ederek, yeni öznellik kipleri öğretmek, kabul edilmiş düşüncelerle boğuşarak bir kez daha siyaset ile kişisel deneyim arasındaki yaşamsal bağ olur.

Böylesi bir benzeşimi daha fazla zorlamak tehlikeli olacaktır. Son yapıtında sosyalist bir geleceğin önceden canlandırılması olarak ortaya koyduğu haliyle, Habermas’ın kamu alanı kavramının en çok göze batan zayıflıklarından birisi, onun ussalcı karakteridir. Yarı aşkınsal bir sığa olarak kavranmış böylesi bir örnek, burjuva ussallığının kendi yapılarını kökten dönüştürmekten çok, bu yapıları genişletme olarak görünecektir. Kadın hareketleri konusunda bu, büsbütün doğru değildir. Bedenin artan biçimde toplumsallaştırılması, feminizmi, herhangi bir usçulukla kesinlikle bağdaşmayan bir “beden siyasetine” itmiştir. Burjuva kamu alanının, çok daha genel olarak da erkek usunun söylemi, aslında tıpkı maddi çıkarların basıncıyla bozulmamış olmaları gibi libidinal kılıflarından kurtarılarak bedensizleştirilmiş beyinlerin bir karışımıdır. Böylesi bir söylem, terimin bir anlamıyla on sekizinci yüzyıla kadar sözbilimsel diye görülebilir: İnandırıcılığa yönelmiştir; ancak sözcüğün derin anlamıyla ve tüm söylemler gibi, güç ve tutku hareketleriyle kazanmış olmasıyla sözbilimsel olarak görülemez. Bu anlamda, kamu alanının bildik deyişinin maddi nesnelliğinin foyasını ortaya çıkaran, böylece de daha açık biçimde “kültürel” biçimlere uygun olan feminizmin dili, tersine ne yaptığını bilen biçimde sözdizimlidir.

Bu dil ile sonraki dönem Habermas'ın evrensel yerinde konuşma edimleri kuramı araştırması arasında kayda değer bir mesafe vardır.

Demek ki, kadın hareketlerinin yükselişi, karşı kamu alanının ortaya çıkışına bir örnektir. Bu alanın uzamı içerisinde daha önceden bastırılmış ya da dile getirilmemiş gereksinimler, çıkarlar ve arzular siyasal ve simgesel bir biçime bürünüyor; onlara değişik ağızlar, pratikler ve kültürel kiplerce aracılık ediliyordu. Bu tam da Oskar Negt ile Alexander Kluge'nin örgütlü emeğin kurumlarıyla aynı alanı paylaşamayacak proleter bir kamu alanının temelini sağlıyor diye gördüğü, sansürlenmiş kişisel deneyimin dile getirilmesidir.¹¹⁷ Böyle bir arena içerisinde, halihazırda aile içerisinde çarpık bir biçim kazanmış özgül gereksinim ve tutkulara yeni bir biçim ve doğrultu verilecektir. Bunun önemi, sanatın belli bir özerklik elde etmesine olanak tanımış meta üretiminin ilk evresinden, öznellik evreninin tam da kendisini sömürgeleştiren tekелci geç kapitalizme uzanan tüm bir yol boyunca, kapitalizm altında "kültürün" yazgısını bir kez daha göz önünde bulundurursak açıklık kazanır. John Brenkman, bu bakış açısına göre kapitalist üretim kipinin iki evrede, toplumsal yaşamın iktisadi ve simgesel yönlerinin dönüştürülmesiyle geliştiğini öne sürmüştür. İlk evrede iktisadi yönler ile simgesel yönler keskin biçimde birbirinden ayrılmaktadırlar: Kapitalist sınıai üretim, derebeylik altındayken tanıdığı geleneksel yaptırımlardan, hak ve zorunluluk bağlarından kopararak emeği tüm etkili simgesel çağrışımlarından arındırır. "Kendilerini erotik, estetik ve dinsel deneyim biçimlerinde açığa vuran beden, verimsizce tasarılanmış, tüm diğer erk harcamalarını bu etkinlikten ayırır."¹¹⁸ Üreticinin, bedeniyle ilişkisini iki kola ayıran bu bölünme, özneye geçer: "(Ücretli emekçinin) araçsallaştırılmış bu bedenine karşı duruş, öznenin, simgesel oluşumlarla karmaşık şebeke bağları ve toplumsal deneyimin tamamını içine alan etkili deneyimleri bulunan cinsel istek uyandırıcı bedenle olan ilişkisidir. Geç kapitalizm, simgesel olanın iktisadi olandan büsbütün ayrılmasının üstesinden gelir, ama bunu, simgesel olanı iktisadi olanın egemenliği altına sokarak yapar.

Sermaye tarafından başlatılmış bu kapsama süreçleri, öznel bölünmelerin üstesinden gelmenin önünü kesmek için özellikle tasarlanırlar.”¹¹⁹ Geç kapitalizmin kültür süreçlerinin en yaşamsal olduğu nokta burasıdır: “Geç kapitalizm, egemen *kültürel* biçimleri ve pratikleri aracılığıyla toplumsal deneyimi karşı-ideoloji oluşumlarından koparmaya, ortaklaşa deneyimi bireylerin özel deneyimlerinin *monatçıl* yalıtılmışlığında parçalamaya, toplumsal yaşamı düzenleyen *söylem* ve düşünceleri sınıflandırarak topluluk üzerindeki etkilerini *önceden* elde etmeye uğraşır.”¹²⁰ Oysa kapitalizm maddi üretimi, içinde amaçların üretildiği alanlardan –klasik kamu alanının koşulu– uzaklaştırmıştı; şimdi ise amaçların üretilişini tam da metanın mantığına göre yeniden örgütlenme noktasına geri dönmüştü. İleri kapitalizmde devletin siyasal yetkesi, toplumsal meta alışverişi arenasında aracılık yapsa, belli birtakım toplumsal güçler de –“kitle kültürü”– siyasal görevler üstlenmeye başlar.

Demek ki, kitle kültürünün görevi “toplumsal deneyime bağlı söylemleri emri altına almak ve tıpkı bu öznelere ürettiği çeşitli ortaklaşa eklemcilikler türdeşleştirirken yaptığı gibi, seslendiği öznelere dağıtan bir söyleme yeniden katılmaya zorlamaktır.”¹²¹ Kitle kültürü, Brenkman’ın temellendirmesini irdelleyecek olursam, içinde gereksinimlerin ve arzuların tamamlandığı arena olarak ailenin belli bir yere kadar yerini değiştirir ve ailenin kendisini gerçekten ilerici olarak görür. Klasik kamu alanı içindeki özel deneyim tam da kamu ortaklığının temelini sağlar: Katılımcılar birbirleriyle kesinlikle birer yurttaş olarak karşılaşır ve her birinin öznel özerkliği tam da toplumsal söylemlerinin yapısını oluşturur. Ailenin ve ev içinin “içli dışlı” evreni, öncelikle bu dünyadan kaçılarak sığınılan bir yer, sonra da bu dünyanın öznellik kiplerinin beşiği idi. Geç kapitalizmde özelleştirme, kamu ortaklığına güç katan bir koşula değil, onun dağılışına dönüşmektedir; özelleştirme aynı anda hem aile ile toplumun gerçek ayrılığının –hem bunların arasında olabilecek bir kamu alanının yokluğunun– hem de paradoksal olarak, aileyi, etkili ve bitirici

deneyimin ötesinde çok az şeyle başbaşa bırakan devletin ailenin geleneksel görevlerinden bir bölümünü içine almasının yol açtığı kamulaştırmanın bir sonucu olmaktadır. Aile, sivil toplum tarafından yerine getirilmemiş yaşamsal itici güçleri besleyen kısmen de ondan kaçılarak umutsuzca sığınılan bir yer olarak kalır; ayrıca meta kültürü ailenin içine hiç durmadan sızdığından ötürü, alttan alta olumlu kişisel arenanın, atomlarına ayıran, sıraya sokan ve birbirleriyle bağlantısını koparan özelleştirme biçimleri tarafından yanlışları saptanır. Aynı zamanda, geleneksel burjuva alanının kamu *ortaklığı* biçimlerinin yerini, metanın tektipleştiren etkisinden bir parça fazla bir şey olan ideolojik bakımdan güçlü bir *türdeşleştirme*, bir *ersatz* toplumsallığı alır. Kuşkusuz burjuva kamu alanı, asla kamusal özel deneyim biçimlerine geçmenin yalın bir aracısı olmadı, çünkü ilk etapta özel deneyimi oluşturan şey kesinlikle kamusal –siyasal, ahlaki, dinsel, ve hukuksal– biçimlerdir. Böyleyken bile, bir kere “içli dışlı” alandan alınmış özn-1 deneyim, kamu alanı yapıları aracılığıyla gidimli eklemleme elde ettiği için, siyasal bir güç, devletin kararlarını sarsabilecek kamuoyunun somut bir ağırlığı olarak bir ölçüde işleyebilmişti. Bu bakış açısından, özgül kişisel deneyim isteyen, bunu kendine özgü söyleyişiyle yeniden dile getiren ve bu iletiyi tüketicilerine, onları özelleştirilmiş bir dünyaya daha derinden hapsedecek biçimde geri veren çağdaş kültür endüstrisi, klasik kamu alanının büyük bir karikatürü olarak gözükmektedir. Brenkman, “Sermaye konuşamaz, ama ortaklaşa deneyim söylemlerini, öznelerarasısalığı dizi olarak yeniden kuracak bir söyleme çevirmek için bu güçle doldurulmuş iletişim medyasında, olaylar ve nesnelerde toplanabilir, kendisini oralarda yoğunlaştırabilir.”¹²² diye yazar.

Belki söylemek bile gereksiz, bu süreç hiçbir biçimde ne kaçınılmaz ne de çelişkilerden arıdır. Brenkman’ın adlandırdığı gibi “kitle aracılı kamu alanı”, kendini ölümsüz kılamaz, ama “yalnızca toplumsal kümelerin anlamlı pratiklerini sürekli kendine mal etmesiyle, yerle bir etmesiyle ve yeniden bir araya getirmesiyle oluşturulur.” Bu yüzden, ne Frankfurtçu bir yenilgicilik ne de Enzensbergerci yengicilik uygun

değildir. Kesin olarak doğru *olan* şudur ki, o da eleştirinin klasik kamu alanıyla olan ilişkisini araştıran hiçbir incelemenin, bu alanın çağımızdaki karikatür haliyle yani kültür endüstrisiyle olan ilişkisini göz önünde bulundurmadan sona erdirilemeyeceğidir. Tıpkı on sekizinci yüzyıl burjuva eleştirmenin, kamu alanının kültür siyaseti içinde kendisine bir görev bulması gibi, çağdaş sosyalist ya da feminist eleştirmen de geç kapitalizmin kültür siyaseti içindeki bir yükümlülükle tanımlanmalıdır. Her iki taktik de “edebi metin” ile girilen yalıtılmış ilişkiden eşit derecede uzaktır. Brenkman, “Proleter bir kamu alanının kurulmasının kitle aracılı kamu alanının öznelliğini oluştururken ve metanın egemenliği altına koyarken kullandığı simgesel biçimlere karşı yılmaz bir savaşım gerektirdiğini”¹²³ öne sürer. Bastırılmış gereksinimlerin ilgi ve arzuların ortaklaşa siyasal bir güçle kaynaşarak kültürel biçimler alabildiği sürece hem söylem hem de pratik aracılığıyla bağlanan çağdaş eleştirmenin görevi, simgesel olanı siyasal olana yeniden bağlayarak söz konusu üstünlüğe karşı direnmektir.

Demek ki, çağdaş eleştirmene düşen görev *geleneksel* bir görevdir. Elinizdeki bu denemenin ana fikri, eleştiriye modaya uygun yeni görevler icat etmek değil, ona geleneksel görevini anımsatmaktır. Batılı toplumun yeni kuşak eleştirmenlerine göre, “İngiliz edebiyatı”, içinde imbilim, ruh çözümleme, film araştırmaları, kültür kuramı, cinsiyetin temsili, halk beğenisine seslenen yapıtlar ve kuşkusuz göreneklere uygun biçimde değer biçilmiş eski yapıtlar gibi çeşit çeşit uğraşların biraraya geldiği bir alanın kalıt alınmış adıdır. Bu uğraşların, toplumsal yaşamın simgesel süreçleri ve öznellik biçimlerinin toplumsal üretimiyle olan ilişkilerinin ötesinde apaçık duran hiçbir birliği yoktur. Böylesi uğraşları modaya uygun ve hiç de hoş olmayan biçimde ortaya çıkmış yeni şeyler diye gören eleştirmenler, kültür tarihi bakımından yanılgı içindedirler. Bu uğraşlar, “temel edebi ilkelere” oranla kısıtlanıp güçten düşürülmeden önce, eleştirinin en saygın tartışma konularının çağdaş bir aşamasını temsil etmektedirler. Dahası, böylesi bir soruşturmanın

gösterişsiz bir biçimde tam da hayatta kalışımıza katkıda bulunabileceğini öne sürmek de olanaklıdır. Zira, böylesi simgesel süreçleri, –siyasal güç bunlar aracılığıyla yayılır, güçlendirilir, ona bunlarla karşı konur, kimileyin de sarsılır– çok daha yetkin bir biçimde anlamadan, artık karşımızda duran en ölümcül güç savaşımalarını çözüme kavuşturamayacağımız kesinlikle açıklık kazanmaktadır. Modern eleştiri, saltıkçı devlete karşı verilmiş bir savaşımдан doğmuştu; geleceğiye şimdiden, burjuva devletine karşı verilen bir savaşım olarak tanımlanmadıkça geleceği diye birşey olmayacaktır.

NOTLAR:

1. Bkz. Jürgen Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, Neuwied, 1962.
2. *Essays*, der. William P. Ker, Oxford, 1926, s. 228.
3. Peter Uwe Hohendahl, *The Institution of Criticism*, Ithaca ve Londra, 1982, s. 52.
4. L.A. Eliseoff, *The Cultural Milieu of Addison's Literary Criticism*, Austin, Texas, 1963, s. 48. Addison'ın ılımlı siyasal görüşlerini yalnızca Addison'ın kendisinin karşılaştırdığı değerlendirme için bkz. E.A. ile L.D. Bloom, *Joseph Addison's So-called Animal*, Providence, Rhode Island, 1971.
5. A.J. Beljame, *Men of Letters and the English Public in the Eighteenth Century*, Londra, 1931, s. 293.
6. Leslie Stephen, *English Literature and Society in the Eighteenth Century*, Londra, 1963, s. 33.
7. Hohendahl, s. 53.
8. J.W. Saunders, *The Profession of English Letters*, Londra, 1964, s. 121.
9. Beljame, s. 164.
10. W.J. Courthope, *Addison*, Londra, 1884, s. 4.
11. Beljame, s. 315.
12. Timothy P. Foley, "Taste and Social Class", yayımlanmamış el yazmasında bulunan alıntı.
13. a.g.y.'de bulunan alıntı.
14. a.g.y.'de bulunan alıntı.
15. A.S. Collins, *Authorship in the Days of Johnson*, Londra, 1927, s. 240.
16. Jane Jack, *Pelican Guide to English Literature, vol. 4: From Dryden to Johnson* adlı yapıttan "The Periodical Essayists," Harmondsworth, 1957, s. 217.
17. a.g.y., s. 44.
18. Richard P. Bond, *The Tatler: The Making of a Literary Journal*, Cambridge, Mass., 1971, s. 125-6.
19. a.g.y., s. 128.
20. William Hazlitt, *Complete Works*, Der.P.P. Howe, Londra, 1931, cilt 6, s. 91.
- * a.g.y., s. 52.
21. Alıntıyı yapan Ian Watt, *The Rise of the Novel*, Harmondsworth, 1966, s. 53.
22. Richard Rorty, *The Consequences of Pragmatism*, Minnesota, 1982, s. 67.
23. Pat Rogers, *The Eighteenth Century* adlı yapıttan "Introduction: The Writer and Society", Der.Pat Rogers, Londra, 1978, s. 46.

24. Stephen, s. 23.
25. Thomas Macaulay, *Miscellaneous Essays* adlı yapıttan "Life and Writings of Addison", cilt 2, Londra, tarihsiz, s. 386.
26. a.g.y., s. 440.
27. P. Legouis ile L. Cazamian, *A History of English Literature*, Londra, 1957, s. 779.
28. Walter Graham, *English Literary Periodicals*, New York, 1930, s. 83-4.
29. Bkz. Terry Eagleton, *The Rape of Clarissa*, Oxford, 1982, Giriş.
30. Pat Rogers, "Pope and his Subscribers", *Publishing History* 3 (1978), s. 7-36.
31. Susan Staves, "Refinement", yayımlanmamış makale.
32. Stephen, s. 51.
33. Watt, s. 53.
34. Watt, s. 55.'de bulunan alıntı.
35. William Hazlitt, a.g.y., s. 102.
36. Stephen, s. 93.
37. G.S. Marr, *The Periodical Essayists of the Eighteenth Century*, Londra, 1923, s. 131.
38. Stephen, s. 88.
39. Joseph Wood Krutch, *Samuel Johnson*, Londra, 1948, s. 88.
40. John Barrell, *English Literature in History 1730-80: An Equal, Wide Survey*, Londra, 1983, s. 34.
41. Vicesimus Knox, alıntıyı yapan Foley, a.g.y.
42. Marr, s. 226.
43. John Clive, *Scotch Reviewers: The Edinburgh Review 1802-1815*, Londra, 1957, s. 122.
44. Bkz. Edmund Blunden, *Leigh Hunt's Examiner Examined*, Londra, 1928.
45. Bkz. R.G. Cox, *Pelican Guide to English Literature*, vol. 6: *From Dickens to Hardy* adlı yapıttan "The Reviews and Magazines" Harmondsworth 1958, s. 188-204.
46. *Leigh Hunt's Literary Criticism*, der. L.H. ile C.W. Houtchens, New York, 1976, s. 387.
47. a.g.y., s. 88.
48. a.g.y., s. 88.
49. a.g.y., s. 381.
50. H.G. Robinson, "On the use of English Classical Literature in the Work of Education", *Macmillan's Magazine* 11 (1860).
51. John Gross, *The Rise and Fall of the Man of Letters*, Londra, 1969, s. 16'da

bulunan alıntı.

52. Louis Dudek, *Literature and the Press: A History of Printing, Printed Media and their Relation to Literature*, Toronto, 1960, s. 212'de bulunan alıntı.

53. Gross, s. 28'de bulunan alıntı.

54. Bkz. T.W. Heyck, *The Transformation of Intellectual Life in Victorian England*, Londra, 1982, s. 13.

55. Bkz. Thomas Carlyle, *On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History*, Londra, 1841.

56. Heyck, s. 42.

57. a.g.y., s. 36-7.

58. Stephen, s. 56.

59. Leslie Stephen, *Hours in a Library*, cilt 2, Londra, 1892, s. 257.

60. Heyck, s. 37-8.

61. Cüve, s. 128'de bulunan alıntı.

62. *The National Review*, Ekim 1855, *Walter Bagehot: Literary Studies*, Der.R.H. Hutton, cilt 1, Londra, 1902, s. 146-7'de yeniden basıldı.

63. John Morley, *Recollections*, cilt 1, Londra, 1917, s. 100.

64. Samuel Johnson, *Lives of the English Poets* adlı yapıttan "Life of Addison", Der.G. Birkbeck Hill, cilt 2, Oxford, 1945, s. 132.

65. John Stuart Mill, *On Liberty*, Londra, 1901, s. 138-9.

66. John Stuart Mill, *Mill on Bentham and Coleridge* adlı yapıttan "Bentham", Der.F.R. Leavis, Londra, 1950, s. 89.

67. Gross, s. 74'te bulunan alıntı.

68. Stephen, s. 115.

69. a.g.y.

70. a.g.y., s. 43.

71. Bkz. Guinevere Griest, *Mudie's Circulating Library and the Victorian Novel*, Bloomington, Ind., 1970.

72. Heyck, s. 38'de bulunan alıntı.

73. John Morley, Walter Houghton'un yapıtı alıntı. *The Victorian Periodical Press: Samplings and Soundings* adlı yapıttan "Periodical Literature and the Articulate Classes", der. J. Shattock ile M. Wolff, Leicester, 1982, s. 13.

74. M.M. Bevington, *The Saturday Review 1855-1868*, New York 1941, s. 47.

75. Christopher Kent, "Higher Journalism and the Mid-Victorian Clerisy" *Victorian Studies* XIII (1969), s. 181.

76. a.g.y., s. 183.

77. Bkz. Arnold'un *Saturday Review* üstüne yorumları için "The Literary Influence of Academies".
78. "The Function of Criticism at the Present Time" *Matthew Arnold: Poetry and Prose* adlı yapıtta, Der. John Bryson, Londra, 1954, s. 359-60.
79. Walter Benjamin, *One-Way Street and Other Essays*, Londra, 1979, s. 66.
80. Stephen, s. 44.
81. Matthew Arnold, "The Popular Education of France", *Democratic Education* adlı yapıtta, Der. R.H. Super, Ann Arbor, 1962, s. 26.
82. Bkz. J. Hillis Miller, *The Disappearance of God*, New York, 1965, s. 257.
83. Matthew Arnold, "The Literary Influence of Academies", s. 252.
84. Terry Eagleton, *Literary Theory: An Introduction*, Oxford, 1983, 1. Bölüm.
85. Heyck, s. 228.
86. Hohendahl, s. 55.
87. Barrell, s. 38.
88. a.g.y., s. 40, 41.
89. Elizabeth Bruss, *Beautiful Theories: The Spectacle of Discourse in Contemporary Criticism*, Baltimore ve Londra, 1982, s. 30-31.
90. F.R. Leavis, "Johnson and Augustanism", *The Common Pursuit* adlı yapıttan, Harmondsworth, 1962, s. 103.
91. a.g.y., s. 114.
92. a.g.y., s. 110.
93. a.g.y., s. 104-5.
94. a.g.y., s. 103.
95. a.g.y., s. 103-4.
96. F.R. Leavis, "English Poetry in the Eighteenth Century", *Scrutiny* cilt V, 1, Haziran 1936, s. 22.
97. "Johnson and Augustanism", s. 111.
98. Denys Thompson, "Prospects for a Weekly", *Scrutiny*, II, 3, Aralık 1933, s. 250.
99. R.G. Cox, "The Great Reviews", *Scrutiny*, VI, 2, Eylül 1937, s. 175.
100. F.R. Leavis, *For Continuity*, Londra, 1933, s. 72.
101. Francis Mulhern, *The Moment of "Scrutiny"*, Londra, 1979, s. 326.
102. Hohendahl, s. 55.
103. Hohendahl, s. 165'de bulunan alıntı.
104. Bruss, s. 16-17.

105. a.g.y., s. 17.
106. Bruss'dan alıntı, s. 19.
107. Bkz. Fredric Jameson, "Pleasure: A Political Issue", *Formations of Pleasure* adlı yapıtta, Londra, 1983, s. 5.
108. Terry Eagleton, *Walter Benjamin, or Towards a Revolutionary Criticism*, Londra, 1981, s. 137-8.
109. Paul de Man, *Blindness and Insight*, Minnesota, 1983, s. 214.
110. Paul A. Bové, "Variations on Authority". *The Yale Critics: Deconstruction in America* adlı yapıtta, Der.J. Arac, W. Godzich ve W. Martin, Minnesota, 1983, s. 6.
111. Bové'nin alıntısı, s. 11.
112. Peter Hohendahl, "The Use Value of Contemporary and Future Literary Criticism", *New German Critique* 7, Kış 1976, s. 7.
113. Bkz. Robert Weimann, *Structure and Society*, Londra, 1977, özellikle 2. Bölüm.
114. Raymond Williams, *Politics and Letters*, Londra, 1979, s. 73-4.
115. a.g.y., s. 106.
116. Nicos Poulantzas. *State, Power, Socialism*, Londra, 1978, s. 72.
117. Bkz. Oskar Negt ile Alexander Kluge, *Öffentlichkeit und Erfahrung: Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit*, Frankfurt/Main, 1972.
118. John Brenkman, "Mass Media: From Collective Experience to the Culture of Privatization", *Social Text* 1, Kış 1979, s. 94.
119. a.g.y., s. 95.
120. a.g.y., s. 98.
121. a.g.y., s. 105.
122. a.g.y.
123. a.g.y., s. 108.

DİZİN

A

Adam Bede (George Eliot), 56.
 Addison, Joseph, 10-15, 20-21,
 25-30, 50-51, 54, 60, 61, 70, 71,
 72, 75, 117.

Althusser, Louis, 91
 Anderson, Perry, 10.
 Arac, J., 121.
The Athenian Mercury, 21.

B

Bagehot, Walter, 48, 51, 56.
 Barrrell, John, 10, 66, 40, 60, 61.
 Baudelaire, Charles, 86.
 Bayley, John, 98.
 Beljame, A.J., 13-15 117.
 Belton, Neil, 10.
 Benjamin, Walter, 60, 95, 105,
 121.
 Bennett, David, 10.
 Bentham, Jeremy, 52, 81.
 Bevington, M.M., 119.
 Binswanger, 95.
Blackwood's Magazine, 37-39.
 Blanchot, Maurice, 95.
 Bloom, E.A., 117.
 Bloom, Harold, 95.
 Bloom, L.D., 117.
 Blunt' n, Edmund, 118.
 Bond, Richard P., 19, 117.
 Boswell, James, 32-33.
 Bové, Paul, 96, 121.
 Brecht, Bertolt, 84, 105.

Brenkman, John, 112-115, 121
 Brontë, Charlotte, 39.
 Bruss, Elizabeth, 67, 82-85, 121.
 Bryson, John, 121.

C

Carlyle , Thomas, 40-41, 119
 Cave, Edmund, 30.
 Cazamian, L., 26, 118.
 Clarke, John, 16.
 Cobbett, William, 36.
 Coleridge, Samuel Taylor 45,
 52, 119.
 Collins, A.S., 19, 117.
 Collits, Terry, 10.
 Congreve, William, 69.
 Cooke, Thomas, 16.
The Cornhill Magazine, 64.
 Courthope, W.J., 117.
 Cowper, William, 25.
 Cox, R.G., 72, 117.
The Criterion, 33, 65.
The Critical Review, 33.

D

Defoe, Daniel, 16, 20, 31.
 de Man, Paul, 94-98, 117.
 Derrida, Jacques, 87, 92, 95.
 Dickens, Charles, 57, 65.
 Dryden, John, 11, 69, 117.
 Dudek, Louis, 119.
The Dunciad, (Pope), 27
 Dunton, John, 21.

E

Eagleton, Terry, 118, 119.
The Edinburgh Review, 36-38,
58, 72, 75, 118
The Egoist, 65.
Elioseff, L.A., 117.
Eliot, George, 56.
Eliot, T.S., 33, 64, 95.
Empson, William, 80.
The English Historical Review, 63.
Enzensberger, Hans Magnus, 114.
Essay on Criticism (Pope), 11.
The Examiner, 38.

F

Feltes, Norman, 10.
Foley, Timothy, 117.
Forster, E.M., 95.
The Fortnightly Review, 49, 53, 57.
Foucault, Michel, 86, 102.
Fraser's Magazine, 38, 40.
Frankfurt Okulu, 95-98, 114.
Frye, Northop, 81.

G

The Gentleman's Magazine, 30.
Goldsmith, Oliver, 18
Godzich, W., 121.
Graham, Walter, 26, 118.
Green, T.H., 24.
Griest, Guinevere, 119.
Gross, John, 119.

H

Habermas, Jürgen, 10-12,
36, 62, 76, 108, 111, 112, 117.

Hartman, Geoffrey, 95.
Hazlitt, William, 23, 31-32, 117.
Heyck, Robert, 46, 43, 64, 119.
Hobbes, Thomas, 19.
Hohendahl, Peter Uwe, 11, 15,
46, 64, 76, 120.
Hope, Beresford, 57.
Houghton, Walter, 119
Houtchens, C.W., 119.
Howe, P.P., 119.
Hunt, John, 38.
Hunt, Leigh, 38-40.
Husserl, Edmund, 95.
Hutton, R.H., 119.

I

The Idler, 66.
In Memoriam (Tennyson), 56.

J

Jack, Jane, 19, 117.
James, Henry, 73, 95.
Jameson, Fredric, 85.
Jeffrey, Francis, 37-38, 41-42, 57-58,
46.
Johnson, Samuel, 14, 31-35, 51,
69-74, 119.

K

"Kahraman Edebiyat Adamı"
(Carlyle), 45.
Keats, John, 39.
Kent, Christopher, 58-59, 119.
Ker, William, 117.
Kingsley, Charles, 40.
Kluge, Alexander, 112, 117.

Knox, Vicēsīmus,
Krutch, Joseph Wood,

L

Lamb, Charles, 39.
The Leader, 53.
Leavis, F.R., 23, 70-78, 80-82, 87,
99, 117.
Leavis, Q.D., 11.
Legouis, P., 25, 117.
Lewes, George Henry, 46, 55.
Lives of the Poets (Johnson), 33.
The London Magazine, 37-38.
Lukács, G., 91.

M

Macaulay, Thomas, 10, 24, 56, 119.
Marr, G.S., 33, 119.
Martin, W., 121.
Marksizm, 95-97, 107.
Matthews, Robert, 90.
Middlemarch (George Eliot), 55.
Mill, John Stuart, 54-56, 119.
Miller, J. Hilles, 102, 105, 121.
Mind, 63.
Moi Toril,
Morley, John, 53, 113, 119.
Mudie, Charles, 57.
Mulhern, Francis, 16, 38, 78, 120.

N

Negt, Oskar, 112, 117.
Newman, John Henry, 55.
Notes and Queries, 63.

O

On Liberty, 52-53.

Owenizm, 36.

P

Paine, Thomas, 36.
Pease, Donald, 96.
Pechey, Graham, 10.
Pope, Alexander, 11, 21, 29-30.
Poulantzas, Nicos, 109, 117.

Q

The Quarterly Review, 37, 59.

R

The Rambler, 66,
The Review, 20.
Richards, I.A., 84-85.
Richardson, Samuel, 29, 105.
Robinson, H.G., 119.
Rogers, Pat, 29, 117.
Rorty, Richard, 24, 118.
Rousseau, Jean-Jacques, 14.
Ruskin, John, 40.

S

St John, Henry, 25.
The Saturday Review, 59-60, 79.
Saunders, J.W., 117.
The Savoy, 67.
Scott, John, 37.
Scrutiny, 70, 74-84, 104, 106.
Sharratt, Bernard, 10.
Shattock, J., 118.
Shelley, Percy Bysshe, 39.
Smith, W.H., 57.
Smollett, Tobias, 33.
The Spectator, 12, 15-20, 24-27, 51,

70.

Stalinizm, 95.

Staves, Susan, 30, 119.

Steele, Richard, 17-25, 30-34, 46, 70-72, 75.

Stephen, Leslie, 16, 30-32, 60-63, 117, 118, 119.

Supplementary Essay (Wordsworth), 43.

Swift, Jonathan, 13, 25.

T

The Tatler, 12, 19-24, 50.

Thackeray, William Makepeace, 41, 57.

Thompson, Denys,

Thompson, E.P., 104.

Toryler, 25,

Trilling, Lionel, 98.

Trollope, Anthony, 65.

V

Voloshinov, N.N., 102.

Voltaire, 14.

W

Watt, Ian, 31.

Weimann, Robert, 101.

The Westminster Review, 56-57.

Whigler, 25.

Wilhelm Meister (Goethe), 46-7.

Williams, Raymond, 26, 102-9, 121.

Wittgenstein, Ludwig, 84.

Wolff, M., 120.

Wordsworth, William, 42-3, 107.

Y

Yale Okulu, 95-98.

TERRY EAGLETON

Eagleton'a göre, çağcıl eleştiri, saltıkçı devlete karşı verilmiş bir savaşımdan doğmuş; bu savaşım sonucu varolabilmişti. Günümüzdeyse, eleştiri yine devlete, ama bu kez burjuva devletine karşı savaşım vermelidir. Bu savaşım hepimizi ilgilendirmekte, hepimizin geleceğine yön vermektedir. Bu yüzden eleştiri, "kültür endüstrisinin" öğütücü çarklarından kurtarılacak köklü toplumsal dönüşümlerin kaldırıcı yapılmalıdır. İşçiyse işinizden, öğrenciyse okulunuzdan, üniversitede hocaysanız kürsünüzden, düşünürseniz başınızdan olmayı bu ideal uğruna hâlâ göze alamamışsanız biliniz ki olanlarda sizin de parmağınız var ve sizi mahkûm etmek eleştirinin bir görevidir.